

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Filosofia i Lletres

Memòria del Treball de Fi de Grau

Estudi de l'obra folklòrica de Pere Orpí i Ferrer

Maria Isabel Servera Algaba

Grau de Llengua i Literatura Catalanes

Any acadèmic 2022-2023

Treball tutelat per Caterina Valriu Llinàs
Departament de Filologia Catalana i Lingüística General

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor		Tutor	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:

Pere Orpí i Ferrer, rondalles, instruments, música popular, folklore a Mallorca.

Agraïments

Voldria fer constància del meu agraïment a totes aquelles persones que m'han ajudat a enllestir aquest treball. En primer lloc, a la meva tutora, la Dra. Caterina Valriu Llinàs, per la seva disponibilitat, el seu guiatge i els seus coneixements. En segon lloc, a Pere Orpí i Ferrer per la seva voluntat d'escorcollar la nostra cultura popular i per donar-me l'oportunitat de deixar plasmat el seu testimoni en aquest treball. En tercer lloc, als meus companys del grau Maria Antònia, Ferran i Paula, que ens hem fet costat els uns amb els altres durant aquests quatre anys.

També a ma mare Aina i al meu company Pep pel seu suport tan encoratjador que m'han transmès dia a dia. I a mon pare Jaume, per traspasar-me el seu ampli repertori de rondalles, cançons, acudits, endevinalles, parèmies, etc.

TAULA DE CONTINGUTS

0. INTRODUCCIÓ	5
a) Motivacions i objectius.....	5
b) Fonts i metodologia de la recerca	6
c) Organització i estructuració del treball.....	7
1. CONTEXTUALITZACIÓ.....	9
2. UNA APROXIMACIÓ A LA VIDA I A L'OBRA DE PERE ORPÍ I FERRER	11
3. ANÀLISI DE <i>RONDAIES MALLORQUINES INÈDITES</i>	12
a) Catalogació del corpus.....	13
b) Estudi del corpus	16
4. ANÀLISI DE <i>SONS DE MALLORCA. INSTRUMENTS TRADICIONALS: MÚSICA, SENYALS I CULTURA DE L'OCI</i>	70
a) Algunes premisses	70
b) Descripció general i contingut del llibre	71
c) Els elements etnopoètics.....	74
5. ALTRES MATERIALS D'INTERÈS FOLKLÒRIC.....	89
6. CONCLUSIONS	91
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	94
a) Primàries:.....	94
b) Secundàries:	94
8. ANNEXOS	98
a) Entrevista a Pere Orpí i Ferrer	98
b) Reproducció d'imatges de les cobertes dels llibres	115

0. INTRODUCCIÓ

a) Motivacions i objectius

La voluntat de fer aquest treball neix de la meva admiració cap a la força i el valor que tenen tots els elements que configuren la nostra cultura popular. Des de ben petita he mantingut un vincle ferm amb, gairebé, tots els gèneres folklòrics. Segurament, perquè la meva família —sobretot mon pare Jaume— sempre ha tengut present i m’ha transmès, dia a dia, tot un repertori de contingut folklòric. Així doncs, vaig decidir que la línia del meu treball de recerca havia de seguir aquest camí. Aleshores, la meva tutora, Caterina Valriu, em va proposar fer un estudi sobre l’obra folklòrica del gabellí Pere Orpí i Ferrer, perquè era una tasca que encara no s’havia fet. Vaig acceptar perquè desconeixia la seva obra i m’encuriosia saber quina feina havia fet una figura que vivia tan a prop de casa meva. A més a més, era una tasca nova per mi i, per tant, seria una experiència acadèmicament enriquidora.

El meu objectiu principal —molt humilment— és fer una petita aportació a la història de la folklorística catalana i —mitjançant l’estudi de les seves obres d’interès folklòric— valorar l’aportació que Pere Orpí va fer tant a la rondallística catalana, com a la cultura popular en general. El fruit de la meva feina és aquest treball, que són dues anàlisis acurades, —la primera, de *Rondaies mallorquines inèdites* i; la segona, de *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l’oci*— una anàlisi més sintètica de *Planter de paraules. L’obra escrita d’Antoni Maria Alcover* i una entrevista que vaig tenir el plaer de fer al nostre autor.

Llavors, tenc altres objectius més específics que vull aconseguir amb cada anàlisi. Amb *Rondaies mallorquines inèdites*, vull catalogar el corpus seguint l’índex internacional de catalogació de rondalles d’Aarne-Thompson-Uther i fer un comentari individual de cada una de les narracions que conformen el corpus. Amb *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l’oci*, vull fer una anàlisi descriptiva del contingut del llibre i centrar-me en els elements etnopoètics que hi apareixen. Amb *Planter de paraules. L’obra escrita d’Antoni Maria Alcover* vull deixar constància que l’obra folklòrica de Pere Orpí no només rau en l’aplec de rondalles i en l’inventari d’instruments, sinó que també ha fet una altra aportació que és un estudi d’una figura cabdal del folklore: Antoni M. Alcover.

b) Fonts i metodologia de la recerca

Per a la realització d'aquest treball he emprat diferents metodologies de recerca fonamentades en tres eixos principals:

- (1) Una aproximació, mitjançant la bibliografia de referència, al recorregut històric del folklore en llengua catalana. Principalment, el context cultural i ideològic dels autors del segle XX, que és el període en què trobem l'època de la dictadura franquista i en el qual apareixen activitats de salvaguarda de l'estudi i l'obra folklòrica. I el corpus que analitzem prové d'aquests antecedents històrics. En aquest apartat m'he basat, sobretot, en dos articles: «La literatura popular a les Illes en època franquista: entre la submissió i la resistència» de Jaume Guiscafrè i «La literatura popular: recollida, sistematització i edició (1901-1940)» de Caterina Valriu. Ambdós articles es troben a *Història de la literatura popular catalana* (2017).
- (2) La vida i obra de Pere Orpí i Ferrer: recorregut biogràfic, formació, activitats culturals i obres publicades. Per conèixer més aquesta qüestió vaig recórrer a *Pere Orpí: Confessió general d'un capellà poeta* (Barceló 2003) i al *Diccionari de Folkloristes* —en línia— de la Universitat Rovira i Virgili.
- (3) L'anàlisi, des d'una perspectiva etnopoètica, de les obres que configuren la feina d'interès folklòric de Pere Orpí i Ferrer: l'aplec de rondalles, l'inventari d'instruments i l'estudi d'Antoni M. Alcover. Val a dir que, pel que fa a la primera obra, l'anàlisi s'ha dut a terme mitjançant les catalogacions de tipus i motius d'Uther (2010) i Thompson (1993), entre d'altres obres. A més a més, pel que fa al comentari individual de cada narració, m'he servit com a guia de la tesi doctoral de Caterina Valriu (2021), en la qual es fa una mateixa fitxa per a cada narració amb els següents continguts: «Catalogació», «Motius» i «Comentari».

Mitjançant la recopilació i la combinació de les informacions que he obtingut a partir d'aquests tres eixos, he pogut construir aquest treball, que s'ha desenvolupat en cinc fases. A la primera, vaig fer una lectura minuciosa de *Rondaies mallorquines inèdites* i, posteriorment —amb l'ajuda del RondCat i el sistema de classificació ATU—vaig catalogar cada una de les rondalles. A la segona fase, vaig fer els comentaris individuals de cada una de les narracions que formen el corpus, amb l'ajuda de l'índex de motius de Thompson (2003) i d'altres recerques bibliogràfiques. Pel que fa a la tercera fase, vaig

afaiçonar l'apartat de contextualització —amb el guiatge de dos capítols de l'obra *Història de la cultura popular catalana* (2017)— que ofereix al treball un marc teòric sintètic. Seguidament, a la quarta fase vaig vertebrar l'anàlisi de *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*, mitjançant una anàlisi acurada dels continguts que configuren l'obra i, llavors, centrant-me en els elements etnopoètics que es relacionen amb cada instrument. Finalment, a la quinta fase vaig fer l'anàlisi descriptiva i sintètica de *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*.

c) Organització i estructuració del treball

El treball s'estructura en cinc capítols, acompanyats de les conclusions, les referències bibliogràfiques i dos annexos. El primer capítol té un caràcter contextualitzador i introductori, el segon capítol exposa de manera sintètica la vida i obra de Pere Orpí i Ferrer, el tercer i el quart són els capítols centrals del treball, —on hi podem trobar les anàlisis de *Rondaies mallorquines inèdites* i *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*— al cinquè capítol, present una obra d'interès folklòric titulada *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover* (2012).

Posteriorment, detall les conclusions, que són una reflexió i una síntesi del procés d'anàlisi i de recerca i on posem de manifest totes les observacions que hem fet al llarg de la configuració del treball.

Finalment, he desplegat totes les referències bibliogràfiques citades que han aportat el seu granet d'arena en la formulació d'aquest treball. En afegitó, he acompanyat la feina amb dos annexos. El primer és la transcripció d'una entrevista que vaig fer a Pere Orpí i Ferrer dia 5 de maig de 2023 a casa seva. I el segon és una reproducció d'imatges de les cobertes dels llibres més importants d'aquest treball i, a una d'elles, hi podem veure la imatge de l'autor estudiat.

Llista d'abreviacions:

ATU (Índex internacional de catalogació de rondalles d'Aarne-Thompson-Uther)

BSAL (Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana)

DCVB (Diccionari català-valencià-balear)

DIEC 2 (Diccionari de la llengua catalana)

Folkloristes (Diccionari biogràfic de folkloristes)

RondCat (Cercador de la rondalla catalana)

TermFolk (Diccionari terminològic de literatura popular)

1. CONTEXTUALITZACIÓ

Segons Jaume Guiscafrè (2017: 287-288), els folkloristes illencs van transitar per tres camins diferents durant la dictadura franquista. En funció del tarannà i de les ideologies de cada un, es movien per tres vies diferents. Alguns es van moure per la via del col·laboracionisme i treballaven en la línia que el règim dictaminava. D'altres emprengueren el camí de la resistència, la qual cosa els va permetre continuar amb el seu treball malgrat les condicions adverses. La darrera opció era l'exili que obria expectatives noves, tant culturals com vitals.

Les activitats de resistència cultural eren tímides i modestes. Es basaven en l'organització de certàmens —a escala local i en ocasió de festes— de contingut etnogràfic i folklòric. Aquestes activitats van aconseguir un mínim manteniment i una mínima promoció d'aquesta classe de treballs d'interès folklòric. En afegitó, d'aquí van sorgir diversos afeccionats del folklore —que eren erudits locals amb formació autodidacta o erudits del clergat— que contribuïren a la salvaguarda i l'estudi del folklore.

D'aquella època, a Mallorca, cal destacar diversos estudiosos o recopiladors del folklore, que feren una feina pacient i callada. A Francesc de Borja Moll, per la feina formidable que va fer amb el *Diccionari català-valencià-balear*; a Rafel Ginard, per la recollida que va fer de poesia popular; a Joan Castelló, que —des de Mallorca— va recopilar rondalles eivissenques i a Andreu Ferrer, per la divulgació del patrimoni folklòric en la premsa periòdica. (Guiscafrè 2017: 289-302)

En aquest mateix capítol, titulat «La literatura popular a les Illes en època franquista: entre la submissió i la resistència», Guiscafrè dedica tot un subapartat a aquests afeccionats al folklore que hem mencionat anteriorment, titulat «Preveres i profans il·lustrats: entre la continuïtat i la consolidació del folklorisme». Aquí ens explica que els profans il·lustrats, segons Pujol (2007) citat per Guiscafrè (2017: 303), són “els recol·lectors de materials del seu entorn geogràfic immediat, empesos pel patriotisme local.” Així doncs, d'aquests profans il·lustrats i preveres, cal esmentar diversos noms, els quals escorcollaren la literatura popular: Andreu Estarelles i Pasqual, Antoni Galmés Riera, Francesc Bonafè i Barceló, Bartomeu Ensenyat i Estrany, Sebastià Cardell i Tomàs, Gabriel Llompart i Moragues i Antoni Gili Ginard.

Pere Orpí i Ferrer, doncs, va seguir les mateixes passes dels preveres i dels profans il·lustrats, que hem mencionat anteriorment. Tenia la voluntat de recopilar i estudiar el folklore del seu redol i, per això, va escriure les tres obres que analitzarem en aquest treball: *Rondalles mallorquines inèdites*, *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci* i *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni M. Alcover*.

Pel que fa al seu recull de rondalles, val a dir que es teixeix sota la influència de l'aplec de *Rondaies mallorquines* de mossèn Alcover. De fet, la influència d'aquest aplec va ser tan significativa arreu de Mallorca, que va repercutir tant en l'estudi del folklore, com en els reculls nous que sorgien. Caterina Valriu comenta aquesta influència que va tenir Pere Orpí a l'hora de formular el seu recull de rondalles:

[...] el fet que [...] Orpí [hagi] actuat fonamentalment com a [rondallaire] és un símptoma clar de la influència, reconeguda per altra part, dels principis inspiradors d'Alcover. Una influència que es concreta en la renúncia manifesta a donar un tractament científic a les versions recollides i en la voluntat clara de reelaborar-les emulant-ne l'estil i el llenguatge, per la qual cosa [ha] redactat i publicat uns materials virtualment lliures de la influència dels textos alcoverians seguint-ne, però, l'exemple i el mètode. (Valriu 2017: 268)

De fet, això que afirma Caterina Valriu es pot comprovar amb una afirmació que expressa, clarament, Pere Orpí a la introducció del llibre *Rondalles mallorquines inèdites*:

Aquest recull i altres herbes no té cap intenció de ser un complement de l'aplec de *Rondaies mallorquines* de mossèn Alcover. Ni la meva tasca recopiladora ni l'estil literari de la meva redacció li arriben a les soles dels peus. (Orpí 1996: 19)

En definitiva, durant la dictadura franquista, els folkloristes illencs van transitar per diferents camins. Les activitats de resistència cultural van ser modestes. La figura dels afeccionats del folklore, tant erudits locals com membres del clergat, fou molt important, perquè van contribuir a la salvaguarda i a l'estudi del folklore a les Illes Balears. Pere Orpí i Ferrer va seguir les passes dels preveres i dels profans il·lustrats en la seva tasca de preservació del patrimoni folklòric i va crear tres obres que s'ho paga analitzar.

2. UNA APROXIMACIÓ A LA VIDA I A L'OBRA DE PERE ORPÍ I FERRER

Abans de tot, cal mencionar que hi ha una obra cabdal per conèixer a fons la vida del nostre autor que es titula *Pere Orpí: Confessió general d'un capellà poeta* de Gabriel Barceló. Aquesta obra és una extensa entrevista, en la qual Orpí explica detalladament la seva història familiar, l'etapa com a estudiant, la vida com a capellà i tots els seus gustos i interessos. En aquest apartat no vull fer una presentació biogràfica exhaustiva, perquè en Gabriel Barceló ja ho va fer en el seu moment. Així doncs, crec que és molt més adient deixar plasmada una petita nota biogràfica i exposar els fets més significatius de la vida de Pere Orpí.

Pere Orpí i Ferrer va néixer a la possessió de Na Gambusina, a Capdepera, dia primer de juny de l'any 1936. És un capellà amb diversos interessos que han marcat la seva vida significativament: la pintura, la música, l'escriptura i l'excursionisme. Pel que fa als seus estudis, “el 1956 va ingressar al Seminari de Mallorca i un any després, al Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiència. Va cursar els estudis de Teologia a la Universitat Pontifícia de Comillas (Cantàbria) i s'hi va llicenciar el 1967, un any després d'haver estat ordenat sacerdot.” (Folkloristes [en línia])

Pel que fa a la seva experiència laboral, va exercir de rector a Peguera i a altres parròquies de Mallorca. Val a dir que quan va estar a Son Macià va formar un grup excursionista i un grup de música tradicional que s'anomenava S'estol des Picot.

Com a escriptor, la seva obra principal està centrada en el gènere poètic. Ha publicat diversos poemaris, com ara: *Encara que no em donin la paraula* (1975), *A contrallum* (1979) o *Simfonia en blau major* (1994). D'altra banda, també ha escrit cants i himnes religiosos que es troben a *Versos per cantar: Aportació al cantoral festiu de Mallorca* (2018) i a *Fent camí amb el poble* (2002). En afegitó, també ha fet feina de traductor a *La Bona Nova en la parla popular de Mallorca* (1989), que és una traducció dels quatre evangelis.

Les obres que realment ens interessin són: *Rondaies mallorquines inèdites*, —que fou publicada el 1996— *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci* —que es publicà l'any 2009— i *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover* —publicada el 2012. Aquestes tres obres componen la bibliografia primària d'aquest treball.

3. ANÀLISI DE *RONDAIES MALLORQUINES INÈDITES*

Rondaies mallorquines inèdites és un llibre format per quaranta-sis narracions. Pere Orpí estableix dues seccions al llibre; la primera, titulada “Capdepera” i la segona “Altres llocs”.¹ La primera secció està composta per vint narracions situades, geogràficament, en algun punt concret de Capdepera. Pel que fa a la segona secció, disposa de vint-i-sis narracions més, que no estan situades geogràficament al poble, però, sí que són recollides a Capdepera. Faig servir el terme *narracions* perquè en aquest aplec no només hi ha rondalles, sinó que hi podem trobar una llegenda, una tradició explicativa, set succeïts, set anècdotes i tres acudits, que l'autor presenta sota un mateix títol. És per això que la meua catalogació del llibre parteix de sis gèneres etnopoètics principals: (1) Rondalles; (2) Llegendes; (3) Tradicions explicatives; (4) Succeïts; (5) Anècdotes; (6) Acudits.

L'aplec aporta una quantitat estimable de diversos tipus ATU. *Rondaies mallorquines inèdites* presenta un total de vint-i-dos tipus diferents, repartits entre els diversos gèneres rondallístics que hi ha en la classificació ATU. Ara bé, amb dues excepcions: no hi ha rondalles d'enginy ni rondalles meravelloses.

Pel que fa a l'estil, Pere Orpí configura totes les narracions mitjançant una elaboració i una escriptura conscient. És a dir, estan literàriament treballades i segueixen la manera de fer d'Antoni M. Alcover. Pere Orpí descriu com ha creat les rondalles a la introducció del llibre: “El ropatge [sic] literari, en canvi, puc dir que l'he tallat i cosit al meu aire i estil; l'he anat teixint tal com he cregut que jo contaria la rondalla.” (Orpí 1996: 19) A més a més, l'autor es preocupa per emprar el “vocabulari i expressions que [va] aprendre de petit, [...]”. Es tracta de formes literàries amb molta força expressiva, normals i freqüents dins la parla quotidiana de la gent d'aquell temps.” (Orpí 1996: 19) D'altra banda, cal esmentar que les narracions estan escrites en un mallorquí col·loquial.

Com hem mencionat amb anterioritat, la catalogació del corpus de *Rondaies mallorquines inèdites* s'ha fet, principalment, a partir del catàleg *The Types of International Folktales* (Uther 2004), de la base de dades del RondCat i de l'obra *Index of Catalan Folktales* (Oriol & Pujol 2008). D'altra banda, he tingut en compte altres obres —que les veureu citades als comentaris individuals de cada narració— per catalogar les llegendes, les tradicions explicatives, els succeïts, les anècdotes i els acudits. Per fer els comentaris

¹ Vegeu l'annex: pregunta 4 de l'entrevista (de l'apartat de *Rondaies mallorquines inèdites*).

individuals de cada narració també hem emprat —a banda de tots els recursos anteriors— el catàleg de motius *Motif-Index of Folk-Literature* (Thompson 1993).

a) Catalogació del corpus

Rondalles d'animals (*Animal Tales*)

Wild Animals and Domestic Animals

1. **ATU 106** *The Animal's Conversation*: «Sa moixa i es moix»
2. **ATU 123** *The Wolf and the Seven Young Kids*: «Es set cabridets»

Rondalles religioses (*Religious Tales*)

God Rewards and Punishes

3. **ATU 774** *Jests About Christ and Peter*: «Es dolors de part»

Rondalles del gegant beneit (*Tales of the Stupid Ogre, Giant, Devil*)

Man Kills (Injures) Ogre

4. **ATU 1137** *The hot porridge in the ogre's throat*: «Es gegant des Cap Vermell»

Contarelles (*Anecdotes and Jokes*)

Stories about a Fool

5. **ATU 1215** *The Man, the Boy, and the Donkey*: «Sa somera de sant Jusep»
6. **ATU 1288** *These are not my feet'*: «S'al·lot pobre»
7. **ATU 1313A** *The man takes seriously the prediction of death*: «S'ase des tres pets»

Stories about Married Couples

The Foolish Wife and Her Husband

8. **ATU 1380** *The faithles wife*: «Ous frits amb sobrassada»
9. **ATU 1384** *The husband hunts for three persons as stupid as his wife*: «N'Enginyosa»
10. **ATU 1384** *The husband hunts for three persons as stupid as his wife*: «Na Joana de Baixamar»

The Foolish Husband and His Wife

11. **ATU 1406** *The Merry Wives Wager*: «Tres cunyades de pronòstic»

Stories about a Man

The Clever Man

12. **ATU 1562A** *The Master Who Gave Strange Names to Things in His House*: «En Pep des xirimindell»
13. **ATU 1562A** *The Master Who Gave Strange Names to Things in His House*: «Es protestate»

The Stupid Man

14. **ATU 1676B** *The game of going to the cemetery at night*: «Unes messions»
15. **ATU 1691** *Don't Eat too Greadly*: «Ses farinetes»
16. **ATU 1696** *What Should I Have Said?*: «Na Sussaina des Fil»
17. **ATU 1702** *Anecdotes about Stutterers*: «Sa mula des tartamut»

Jokes about Clergymen and Religious Figures

The Clergyman is Tricked

18. **ATU 1737** *Trading Places with the Trickster in a Sack*: «Sa beata Fara»
19. **ATU 1741** *Trickster Wives and Maids*: «Perdius amb col»

Other Jokes about Religious Figures

20. **ATU 1837** *The Parson and Sexton at Mass*: «Es cabrit de Pasco»

Tall Tales

21. **ATU 1890** *The lucky shot*: «Es pastor de Son Bessó»

Rondalles formulístiques (*Formula Tales*)

Cumulative Tales

Chains Involving Death

22. **ATU 2022** *An Animal Mourns the Death of a Spouse*: «Es poiet i sa puceta»

Catch Tales

23. **ATU 2275** *The tale of the angry*: «Sa rondaia des enfadosos»

Rondalles no catalogades

24. «Es frares de *La Tripa*»
25. «Sa nina d'uè»

- 26. «Soldats i estudiants»
- 27. «Tres germanes presumides»
- 28. «Sa vaca i es ciurons»
- 29. «Una promesa»

Llegendes

Llegendes màgiques

- 30. «Sa cusseta negra»

Tradicions explicatives

- 31. «Sa roca de na Pòrra»

Succeïts

Falses pors

- 32. «Es pescador d'oblades»
- 33. «Una ànima desmemoriada»
- 34. «Sa bubota des cementeri»

Moros

- 35. «Es moro de sa torre»
- 36. «Es tresor de sa torre Cega»

Lladres

- 37. «Es dos lladres»
- 38. «Es pareier de Son Jaumell»

Anècdotes

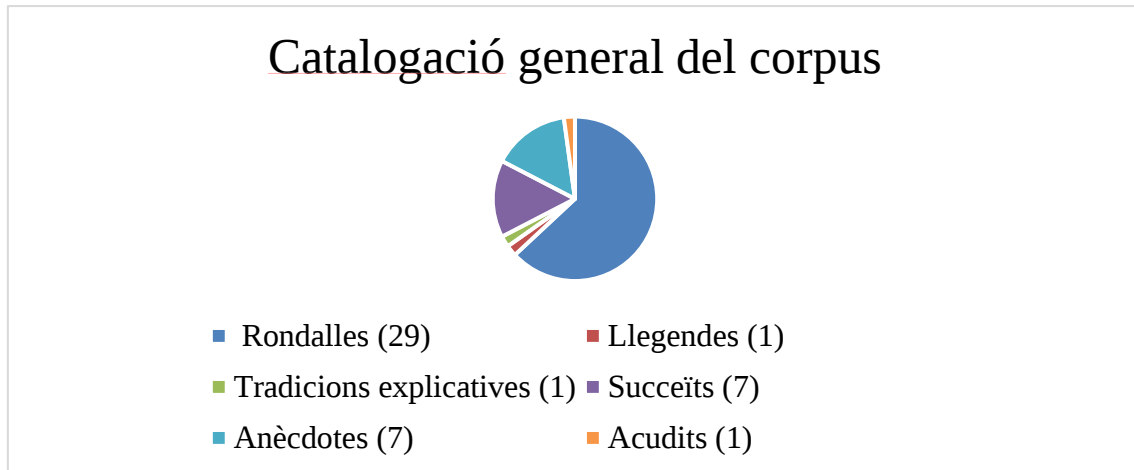
- 39. «S'ase i s'aubardà»
- 40. «S'ase des *Bombu*»
- 41. «En Pere Andreu *Locu*»
- 42. «Una de traginers»
- 43. «En *Copeo* de sa Pobla»
- 44. «Un errat de comptes»

45. «Sa botelleta»

Acudits

46. «Soscaires de sollerics»

Gràfic quantitatiu de la catalogació

b) Estudi del corpus

Rondalles

Rondalles d'animals (*Animal Tales*)

Es moix i sa moixa

Catalogació

ATU 106 *The Animal's Conversation*

Oriol/Pujol 106 *La conversa dels animals*

Motius

B211 *Animal uses human speech*

Comentari

Aquesta rondalla d'animals és molt breu i el fil argumental és molt senzill. Narra la història d'un moix i d'una moixa que s'enamoren i, cada cop que s'han d'acomiarar després d'haver passat la vesprada junts, sempre repeteixen la mateixa conversació:

—Romeeeu! Romeeeu! Quan tornareeeu?
[...]
—Dijooous! Dijooous!
[...]
—Què em portareeeu? Què em portareeeu?
[...]
—Un mocadooor. Un mocadooor.
[...]
—De quin coloor? De quin coloor?
[...]
—Blaaaau! Blaaaau!
(Orpí 1996: 63)

Es podria dir que aquesta rondalla està basada en un joc fonètic de caràcter mimològic, en el qual els animals empen la llengua humana, però amb els trets característics dels seus propis sons. En aquest cas, miolar. Aquest efecte s'aconsegueix mitjançant un recurs tipogràfic que és l'ús de la repetició d'una mateixa lletra. Això permet interpretar els diàlegs amb la intensitat i l'èmfasi necessaris.

Es set cabridets

Catalogació

ATU 123 *The Wolf and the Seven Young Kids*

Oriol/Pujol 123 El llop i les cabretes

Motius

B210 *Speaking animals*

Q426 *Wolf cut open and filled with stones as punishment*

Comentari

Aquesta rondalla d'animals és bastant extensa. La rondalla relata la història d'una mare cabreta i els seus fills. L'argument s'inicia quan la cabreta decideix desmamar els seus

set cabridets i se'n va a cercar herba per alimentar-los. Abans de partir, els diu que no han d'obrir la porta a ningú que no sigui ella. Així doncs, la cabreta parteix i un llop veu el cel obert per intentar menjar-se aquells set cabrits tan tendres. El llop toca la porta i es fa passar per la cabreta. Però, els infants reconeixen que no és la veu de la seva mare. Després, el llop ho intenta de nou, però els cabrits guaiten per davall la porta i veuen que aquelles potes negres no són les potes blanques de la seva mare. Llavors, el llop s'emblanquina les potes amb farina i torna a tocar la porta. Els cabrits, enganats pel llop, obren la porta. El llop se'ls menja tots, menys el més jove, que ha estat a temps d'amagar-se. Després d'haver menjat, se'n va a descansar devora un torrent. La cabreta torna i veu la feta. Ella i el seu fill petit decideixen anar a cercar el llop i, quan el troben, li obren la panxa per treure els germans. Tots ells surten vius i omplen de pedres la panxa del llop, perquè, quan es desperti, no tingui la panxa buida. Quan el llop s'aixeca, s'acosta al torrent per beure, però el pes de les pedres l'estira aigua endins i mor ofegat.

D'aquesta rondalla d'animals podem observar que els personatges prototípics hi apareixen, atès que “pensen, reaccionen i actuen com si fossin humans i l'argument vehicula un clar ensenyament moral.” (Valriu 2021: 130) D'altra banda, apareixen onomatopeies usades en sentit mimològic, que es camuflen entre el llenguatge humà: “Mos portarem béee...” (Orpí 1996: 193) Aquest *béee* representa el so que fan les cabres, però també és una paraula humana plena de sentit. També destacaria l'aparició d'una citació d'un romanç: “A la ciutat de Nàpols” (Orpí 1996: 194) i la presència de dos proverbis: “viu com una centella” i “falaguer com un llonç” (Orpí 1996: 195).

Finalment, cal mencionar que aquesta rondalla és una de les que té més versions dins la literatura popular catalana. Al RondCat hi apareixen vint-i-set rondalles —llevat d'aquesta— del mateix tipus ATU. Com que són tantes n'esmentaré tres: “La rondalla de les cabretes” (Guiscafrè 2008: 127), “Les set cabretes i el llop” (Guardiola & Beltran 2005: 169) o “Les set cabretes” (Oller & Calatayud 1994: 37). Cal destacar que a la majoria de les versions els fills de la cabreta són femelles, en canvi, les versions en què els fills són mascles —com és aquest cas— són manco.

Rondalles religioses (*Religious Tales*)

Es dolors de part

Catalogació

ATU 774 *Jests About Christ and Peter*

Oriol/Pujol 774 *Aventures del nostre senyor i sant Pere*

Motius

Q553.3.6 *Painful birth of children as punishment*

Comentari

El RondCat no cataloga aquesta rondalla dins cap tipus d'ATU. No obstant això, l'he pogut classificar dins un tipus-marc en concret. Ara bé, defensaré la idea que aquesta rondalla presenta trets característics de les rondalles religioses, de les llegendes etiològiques i de les contarelles. Es pot dir que té traces de rondalla religiosa pels personatges que hi apareixen. Jesús i sant Pere són els qui vehiculen la història: "Jesús és qui condueix l'acció, premia i castiga, i sant Pere actua de contrapunt, amb una bona dosi de comicitat." (Valriu 2021: 133) La història s'inicia quan sant Pere fa una proposta a Jesús:

—A s'hora de néixer un al·lot, trob que sa mare en té prou en haver-lo portat dins el ventre per espai de nou mesos [...]. Què vos pareix si [...] fos s'homo es qui hagués de suportar es dolors des part? (Orpí 1996: 200-201)

I Jesús així ho va fer realitat. Se n'anaren a una casa on hi havia un matrimoni i la dona estava a punt de parir. Fins aquí el començament del resum argumental. Com hem pogut observar l'argument segueix el guiatge de dos personatges evangèlics, això ens serveix com a justificació per classificar aquesta rondalla dins el grup de rondalles religioses. Però, com hem mencionat abans, també presenta altres trets que s'allunyen d'aquesta mena de rondalles i que s'apropen a les característiques de les llegendes etiològiques. Segons Heda Jason una llegenda etiològica és (2000: 146):

Legend, explaining the origin of certain secondary traits and properties of nature and human society, and various proper names (etymological legend). The action of the tale may be evaluated in the framework of

the sacred legend's moral code. This legend is set in the mode of the sacred but stands midway between sacred legend and the myth; it is set in a quasi-mythic epoch at the beginning of «human (historical)» time and plays on the stage of «this world».

Així doncs, aquesta rondalla té l'objectiu d'explicar per què les dones han de patir els dolors del part. És a dir, el fil argumental segueix i, quan la dona ja dona a llum, ni ella ni el seu home pateixen cap mal ni un, però de sobte compareix una veïnada i els demana si saben què li passa al veïnat del costat, perquè el senten cridar de mal. Llavors, sant Pere compren perquè Jesús va decidir que les dones patissin els dolors del part, per si un cas havien estat infidels. Val a dir que el missatge de la rondalla presenta un to bastant masculista. Però deixant de banda això, l'objectiu de la rondalla és clar: explicar per què els dolors del part no els tenen els homes. Aleshores, aquest fet justifica la meua catalogació d'aquesta rondalla com a llegenda etiològica. Però, la cosa no acaba aquí. Com hem mencionat anteriorment, aquesta rondalla també presenta trets característics de les contarelles. La narració en conjunt exhibeix un caràcter jocós i humorístic i, ben segur, el seu ús principal era fer riure a l'auditori.

Rondalles del gegant beneit (*Tales of the Stupid Ogre, Giant, Devil*)

Es gegant des Cap Vermell

Catalogació

ATU 1137 *The hot porridge in the ogre's throat*

Oriol/Pujol 1137 Polifem

Motius

G121.1.1 *One-eyed giant (ogre)*

G511.1 *One-eyed giant (ogre) blinded (and killed)*

Comentari

Aquesta rondalla narra la història del conflicte entre un pastor i un gegant que tenia un sol ull. Aquest gegant posseïa una gran extensió dels camps de Capdepera: “S’havia

ensenyorit de tota sa garriga d'aquell redol, des de sa punta des Cap Vermell fins an es puig de Son Vador, passant pes puig Negre i sa Tortuga, i des torrent de Canyamel fins a sa Font de sa Cala.” (Orpí 1996: 25) I, a les cases de sa Torre hi havia un pastor valent que va decidir traspasar els límits de les possessions del gegant per dur a pasturar les seves ovelles. En un moment donat, va començar a ploure i el pastor va decidir aixoplugar-se dins una cova amb tota la guarda. Però aquella cova era el cau del gegant, el qual va aparèixer i va veure tota la feta. El pastor, amb enginy, va convèncer el gegant que no se'l mengés i li va oferir una ovella i un barralet de vi per beure. Aleshores, el gegant, després de la panxada se'n va anar a dormir davant el portal de la cova, però amb els ulls oberts (doncs, així es pensava que enganava el pastor). El pastor sabia que el gegant dormia com un tronc i decidí posar les graelles damunt el caliu i, una vegada enceses, va punxar l'ull del gegant, el qual va quedar cec. Llavors, el gegant, a través del tacte deixava sortir les ovelles de la cova perquè tenien llana i les distingia del pastor. Però, el pastor es va embolicar la pell de l'ovella que s'havien menjat i va aconseguir sortir de la cova. Quan va ser fora, va començar a cridar i el gegant el va sentir i va partir a córrer darrere ell. El pastor es va acostar ben devora la punta del Cap Vermell i, amb molta agilitat, va aconseguir que el gegant caigués dins la mar.

D'aquesta narració podem extreure diferents tret característics de les rondalles. En primer lloc, hi és present la triplicació de l'acció, atès que el pastor visita les terres del gegant tres cops. En segon lloc, podem trobar algunes parèmies que recorden l'origen oral de les rondalles com ara: “[...] més viu que una centella.” (Orpí 1996: 25) A més a més, trobam una estrofa de quatre versos —amb l'esquema mètric de 5 7 5 7— que és el que crida el pastor quan aconsegueix sortir de la cova:

—Jo que som pelat,
així mateix som passat!
Jo que som pelat,
així mateix som passat!
(Orpí 1996: 27)

Cal fer menció de l'ús de les fórmules d'inici i de les fórmules de conclusió típiques de les rondalles. Pel que fa a la fórmula d'inici “Altres temps, devers es Cap Vermell” (Orpí 1996: 25), situa el receptor en un temps indeterminat, però en un lloc concret amb el qual es pot identificar. Pel que fa a la fórmula de conclusió, és un paràgraf que va dirigit a l'oïdor de la rondalla, el qual marca el ressò de l'origen oral (Orpí 1996: 28):

Si qualche dia passau en barca per baix des Cap Vermell, tal vegada vos semblarà que ses ones, en pegar a ses penyes, fan una remor que pareix un gegant que graponeja. Però no tengueu por, que maldament sigueu pelats, així mateix sereu passats, com aquell diantre de pastor que alliberà per sempre sa comarca de ses arpes des gegant des Cap Vermell.

Finalment, podem remarcar que aquesta rondalla és prou semblant a la rondalla titulada “El gegant de l’ull al front” de Joan Amades (1974: 229). I, a més a més, té un vincle bastant notori amb el cant IX de l’*Odissea* d’Homer, en el qual es narra el passatge del ciclop Polifem. Segons Antònia Soler (2020: 120):

[Els ciclops són] uns fills de Posidó i són plenament equivalents als nostres gegants com a personatges dolents del conte, que, tot i la seva mida descomunal i la seva gran força, poden ser vençuts per l’enginy d’un més petit que ells. Fer servir el vi com a ardit es troba a l’*Odissea* quan Odisseu n’engata el ciclop per poder fer-lo venir a les seves aigües i també el vi és el mateix que fa servir, *mutatis mutandis*, en Pere de Sa Vaca [...] o n’Espardenyeta [...].

Contarelles (*Anecdotes and Jokes*)

Sa somera de sant Jusep

Catalogació

ATU 1215 *The Man, the Boy, and the Donkey*

Oriol/Pujol 1215 *Asinus vulgi*

Motius

W23 *The man never listens to the scandal*

Comentari

Aquesta rondalla relata la història de la Verge Maria i sant Josep, quan Jesús encara no havia nascut. Quan varen haver de partir cap a Betlem ho feren amb una somera i, com que sant Josep era tan considerat, va decidir que la verge Maria havia de colcar la somera perquè estava embarassada. Quan van començar a fer camí cap a Betlem, la gent que passava els deia: “—Mirau-la, sa jovençana, tota escatxofada damunt s’esquena de sa

bístia [...]. Mentrestant i altrestant, es pobre jai ha d'anar a peu [...]" (Orpí 1996: 95) Per això, decidiren seguir amb sant Josep colcant i la Puríssima caminant. Quan feia una estona que continuaven el seu camí, sa gent que passava els deia: "—Mirau-lo, an aquest aliardo, que en té de poc, de seny! On s'ha vist mai, fer anar aquesta pobra al·lota a peu, en s'estat en què se troba?" (Orpí 1996: 96). Quan sentiren aquestes paraules van decidir colcar tots dos damunt la somera. I més endavant, la gent que passava els deia: "—Que no farem llarg? Pobre animalet, quin viatge li han carregat!" (Orpí 1996: 96) Aleshores, cansats de sentir la gent del carrer decidiren anar a peu tots dos. Però, no va ser suficient, perquè encara hi va haver gent que deia: "—Mirau que hi ha de gent bajoca, pel món! Que la deuen dur per fer planta, an aquesta somera?" (Orpí 1996: 97) Finalment, sant Josep va decidir que el millor que podien fer era no fer cas del que deia la gent.

D'aquesta rondalla allò que destacaria és la rellevància dels diàlegs, ja que hi abunden significativament. A més a més, apareixen expressions dignes de menció, com ara: "qui calla hi consent." (Orpí 1996: 86) Finalment, és necessari eixir a col·lació que aquesta rondalla té una llarga tradició en el món clàssic. Es pot relacionar amb una rondalla eivissenca del mateix tipus, que fou recollida per Joan Castelló Guasch, titulada: "Es conte de s'ase" (Castelló 1961: 79).

S'al·lot pobre

Catalogació

ATU 1288 *'These are not my feet'*

Oriol/Pujol 1288 Els beneits no saben trobar-se les cames

ATU 1210 *Ass Hoisted to Tower*

Oriol/Pujol El lletsó del campanar

Motius

J1703 *Town (country) of fools*

J2489.12 *Making money*

Comentari

Abans de tot, cal mencionar que aquesta rondalla està configurada a partir de dos tipus d'ATU, segons el RondCat.

Aquesta contarella narra la història d'un jove que nomia Joan. Aquest jove venia de casa pobra i va decidir trespasar món per trobar fortuna. En un moment donat, arribà a un poble on, a la plaça major, hi havia un clot ple d'homes que no gosaven sortir perquè no sabien diferenciar les seves cames de les altres. En Joan ho va resoldre ben aviat: amb una corretja començà a pegar cops als homes que hi havia dins el clot, els quals varen sortir d'allà ràpidament. Com a recompensa va aconseguir dues mil lliures. Més endavant, a un altre poble, trobà un estol d'homes enfilats l'un damunt l'altre ben a prop del campanar. Ell va demanar què passava i li digueren que volien tallar un lletsó² que feia malbé a la paret del campanar, però no hi arribaven perquè els homes que estaven davall de la torre es cansaven ben aviat. En Joan ho va resoldre amb un parell de canyes llargues i un gatzoll.³ Com a recompensa li donaren quatre mil lliures. Seguidament, va trobar —a un altre poble— un grup d'homes que volien enganxar la somera al carro, però ho feien tot a l'inrevés. En Joan va refer tot el que aquells homes havien fet i aconseguí enganxar bé la somera. Li donaren sis mil lliures. Finalment, en Joan va decidir tornar a casa seva i quedar allà per sempre més. Va tenir cura dels seus pares fins que el deixaren, es va casar i va formar una família feliç.

D'aquesta contarella cal destacar que, estructuralment, està configurada a partir de tres tipus que conformen tres episodis diferents. Aquest fet torna a remetre la importància del número tres a les rondalles. A més a més, hi apareix una riquesa lèxica digna de comentari. Pere Orpí esmenta tots els elements que es necessiten per enganxar la somera al carro: *cabeçades*, *cucalons*, *frontalera*, *selletó*, *corretges*, *reculeres*, *barriguera* i *venciset*. De tots aquests mots només en coneixia un. Aleshores, és fascinant com, mitjançant l'ús d'aquest lèxic, l'autor posa en relleu mots que avui en dia estan en desús. Finalment, m'agradaria afegir que el primer episodi d'aquesta rondalla es pot relacionar amb “Ses cames des regidors de Porreres” recollida per Alcover (2019: vol. VIII, p. 117).

² DIEC 2: “m. [BOS] [LC] Herba del gènere *Sonchus*, de la família de les compostes, laticífera, de fulles sèssils i amb aurícules basals i capítols grocs.

³ DIEC 2: “m. [AGA] [AGF] [LC] Eina tallant corba, proveïda d'un mànec més o menys llarg, emprada per a podar, tallar llenya, etc.”

I el segon episodi amb “Es lletsó des campanar d’Andratx” també recollida per mossèn Antoni Maria Alcover (2019: vol. VIII, p. 103).

S'ase des tres pets

Catalogació

ATU 1313A *The man takes seriously the prediction of death*

Oriol/Pujol 1313A El beneit creu la falsa predicció de mort

Motius

J27 *Man learns the fear of Death by meeting Life*

Comentari

Aquesta contarella relata la història d’un gabellí que es creu una falsa predicció de mort. Tot comença perquè una gitana li vol prendre el pèl per guanyar doblers. Aquesta gitana li prediu —falsament— el futur i li diu que quan el seu ase hagi fet tres pets ell caurà mort. L’endemà aquest home se’n va a fer feina i quan acaba la jornada torna a ca seva amb l’ase. Pel camí l’ase fa dos pets i, quan són ben entrats al poble de Capdepera, es topen amb una guarda d’al·lots que juguen amb una rutlla. Sense voler, la rutlla fer les potes de l’ase, el qual, de l’ensurt, alça les potes del darrere i fa el tercer pet. Per culpa del bot que fa l’ase, l’home cau estès en terra i creu que ha mort. Els nins encuriosits es fan preguntes entre ells: “Que deu ser mort?” O bé: “On deu ser ca seva?” Aleshores, aquell home estorat en terra els respongué i els infants varen quedar espantats de veure un mort que parlava i els van faltar cames per córrer. Aquell home encara es pensava que era mort i quedà estès en terra una bona estona. Quan a la fi va cavil·lar que no era mort, va partir cap a cases.

D’aquesta rondalla podem destacar diverses qüestions. Primerament, apareixen diàlegs que mostren èmfasi mitjançant la repetició d’algunes lletres, com per exemple: “—Tooot se compra!” Aquest recurs ajuda a interpretar la intensitat en què es pronuncia una paraula o una frase. De fet, l’exemple anterior indica que el missatge té un to enèrgic. A més a més, podem observar l’ús de proverbis: “No hi ha poc que no bast, ni molt que no gest” (Orpí 1996: 57) o “Qui fa tres, ase és” (Orpí 1996: 58). Pel que fa a la toponímia,

s'esmenten les següents localitzacions del poble de Capdepera: el seragai de na Vinca, can Pau des Claper, el pou den Gató, el Castell i el carreró de na Forn. També cal fer un breu comentari pel que fa a la fórmula d'inici: "En aquell temps en què Capdepera només era un llogaret [...]" (Orpí 1996: 57), ens situa en un temps poc determinat i això és un tret característic de les rondalles.

Ous frita amb sobrassada

Catalogació

ATU 1380 *The faithless wife*

Oriol/Pujol 1380 La muller vol fer tornar cec el marit

Motius

K1550.1 *Husband discovers wife's adultery*

K1553 *Husband feigns blindness and avenges himself on his wife and her paramour*

Comentari

Aquesta contarella és la més tràgica i maquiavèlica de tot el recull. Conta la història d'una dona que s'ha cansat del seu matrimoni i comença una relació amorosa amb un veïnat seu. Ella creu que, si fa tornar cec al seu marit, no podrà veure si el veïnat entra dins ca seva. Aleshores, se'n va a pregar a santa Llúcia i li demana com ho pot fer. Però, un dia, l'escolà —que era molt amic del marit— va sentir les pregàries de la dona i decidí d'anar a informar el seu amic. Després, entre ells dos maquinaren un pla. L'escolà s'amagà darrere la capella i, quan la dona va anar a fer les mateixes pregàries, es va fer passar per la santa. Li digué que li havia de fer ous fregits amb sobrassada per sopar. I així ho va fer. Llavors, el marit va fingir que havia perdut la vista. A partir d'aquell moment, mentre el marit es feia el dormit, el veïnat va entrar a casa seva. Quan el marit se'n temé que el volia fer tornar cec perquè el seu amant pogués entrar a casa, s'enfadà moltíssim. I decidí agafar l'escopeta de caça, enxampar-los dins el llit i matar-los.

Aquesta contarella destaca per la seva finalitat alliçonadora. És a dir, transmet un missatge de moralitat del qual prendre mostra. Ara bé, a parer meu, en aquesta rondalla només es castiga la infidelitat, però no es castiga l'assassinat. En aquest sentit, percep el missatge

de la rondalla amb un to tradicionalista, en quant que la dona és l'única que és castigada. Però, hi ha un mal major —que és matar dues persones— que no s'impugna i que es percep com una solució justificada sense ser-ho. Si ens centram en els aspectes estilístics, aquesta rondalla és rica en proverbis i expressions populars, com per exemple: “lo que es uis no veuen, es cor no se'n dol” i “passar s'arada davant es bou” (Orpí 1996: 167). D'altra banda, és necessari comentar que l'estratègia d'escoltar quan una persona prega apareix en altres rondalles. De fet, en aquest mateix aplec hi ha una altra rondalla que empra aquesta estratègia: “Sa beata Fara”. Finalment, cal esmentar que aquesta contarella és prou similar a la rondalla titulada “Per encegar marits” (Serra i Boldú 1987: 88) recollida a Catalunya per Valeri Serra i Boldú.

N'Enginyosa

Catalogació

ATU 1295A *Fasting the First Month*

Oriol/Pujol 1295A La porta petita

ATU 1384 *The husband hunts for three persons as stupid as his wife*

Oriol/Pujol 1384 El marit cerca tres dones més beneïtes que la seva

ATU 1450 *Clever Elsie*

Oriol/Pujol 1450 La beneïta pateix pel fill que encara no espera

ATU 1541 *For the Long Winter*

Oriol/Pujol 1541 Per quan vingui Nadal

Motius

J1541 *Husband outwits his wife*

J1805.2 *Unusual word misunderstood*

Comentari

Abans de tot, cal mencionar que aquesta rondalla està configurada a partir de diversos tipus d'ATU, segons el RondCat. Cada tipus conforma diferents episodis.

La història conta que hi havia un home fadrí (en Pere Andreu) que, quan la seva mare morí, no tenia ningú que li fes les feines de la casa. I, com que ell no les sabia fer, va decidir d'anar a cercar una dona per casar-se. Així doncs, trobà una dona que tenia una “casera rabiosa.” (Orpí 1996: 109) En aquells moments, en Pere Andreu engreixava un porc per fer matances i li encomanà a la seva dona que el servís d'aigua. Aquell capsigrany de dona va decidir llançar-lo dins el pou perquè begués fins que acabés la set. Però, l'animal morí ofegat. Quan l'home va veure la feta no se'n podia avenir. Quan va arribar el temps de fer matances, en Pere Andreu va comprar un porc ja engreixat i, quan acabaren les matances, li va deixar clar a la seva dona:

—[...] Sa xuia i es ossos estan ben salats, i seran per menjar bullits, torrats, o amb cuinat, segons venguí el cas. En quant a sa perxada de llangonisses i es botifarrons seran per menjar tot d'una [...]. Ses sobrassades, es talecs i es camaiots, en canvi, seran per [...] quan venguí l'entre l'any. (Orpí 1996: 111)

Llavors, va comparèixer un home pobre que demanava menjar. Així doncs, la dona d'en Pere Andreu va demanar en aquell home si era *l'entre l'any* i aquell home contestà que sí. Llavors, la dona li va donar una senalla plena de sobrassades, talecs i camallots. Després de totes aquestes fetes, en Pere Andreu decidí córrer món i anar a cercar una altra dona. Primer, es va trobar una dona que feia set anys que intentava llevar-li un bony a la soca d'una figuera. I en Pere Andreu, en qüestió de segons, li llevà el bony amb una destral. Després, va trobar una dona que plorava perquè el bressol del seu infant estava davall d'un maç de ferro que penjava del sostre. En Pere Andreu va moure el bressol i tot d'una va solucionar el problema. En tercer lloc, es trobà amb una parella de nuvis que no eren capaços d'entrar dins la capella perquè eren molt alts i no passaven pel portal. En Pere Andreu els va empènyer i entraren dins la capella acotant el cap. Finalment, quan en Pere Andreu va veure que l'altra gent era tan viva com la seva dona, va decidir tornar a ca seva i aguantar les malifetes de la seva dona.

Estilísticament, és digne de comentari la presència significativa d'expressions i proverbis com: *més brut que una xinxa, fer oi an el rei porc, tal dit, tal fet, més encès que un llucet, camina caminaràs i cap envant te faràs, plorar com una magdalena, gran església i pocs*

perdons, fort i no et mogues, qui fa tres, ase és, d'una paia fer un paier, val més lo dolent conegut que lo bo per conèixer, vuit i nous i cartes que no lliguen i fer es cap viu. D'altra banda, tenim en abundància els diàlegs en estil directe, que traspuen el caràcter i els atributs dels personatges.

Finalment, podem assenyalar que aquesta contarella comparteix el mateix tipus amb dues rondalles. Una recollida per mossèn Antoni Maria Alcover titulada “Ses dones bambes” (Alcover 2019: vol. VIII, p. 174). L'altra recollida a Artà per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana titulada “Sa rabioseta” (Valriu 2021: 255).

Na Joana de Baixamar

Catalogació

ATU 1202 *The Grain Harvesting*

Oriol/Pujol 1202 L'eina de la collita

ATU 1203A *The scythe Thought to be Serpent*

Oriol/Pujol 1203A La falç vista com un animal

ATU 1281 *Burning the Barn to Destroy an Unknown Animal*

Oriol/Pujol 1281 Eliminació de l'animal desconegut

ATU 1384 *The husband hunts for three persons as stupid as his wife*

Oriol/Pujol 1384 El marit cerca tres dones més beneïtes que la seva

ATU 1387 *A Women Draws Beer in the Cellar*

Oriol/Pujol 1387 La beneïta deixa l'aixeta oberta

ATU 1651 *Whittington's cat*

Oriol/Pujol 1651 L'hereu hereta un gat

Motius

J1771 *Object thought to be animal*

Comentari

Abans de tot, cal mencionar que, tot i que el RondCat no cataloga aquesta rondalla dins cap tipus ATU, hi veig una combinació de tipus, amb un de principal o tipus-marc (que seria el 1384) i altres de secundaris: ATU 1387 (La beneïta deixa l'aixeta oberta [a l'episodi del vi]), ATU 1202 (L'eina de la collita), ATU 1203A (La falç vista com un animal [a l'episodi de la falç]), ATU 1281 (Eliminació de l'animal desconegut [el gall]) i ATU 1651 (L'hereu que hereta un gat [el gat]).

La història conta que en Joan ja tenia trenta anys i la mare li digué que havia de cercar una esposa. Se n'anà a veure na Joana de Baixamar. Un dia, quan la mare de na Joana preparava el dinar envià a la seva filla a cercar un pitxer de vi al sòtil. Na Joana obrí l'aixeta i esperava que el pitxer s'omplís i va començar a rumiar: “Ben mirat, si la cosa tira endavant, jo no sé com en traurem aguller: jo, som Juana; mon pare, Juan; mumare, Juana; en Juan, Juan; son pare den Juan, Juan; sa mare den Juan, Juana... Com ho farem, tots Juans?” (Orpí 1996: 146) Ella encara pensava amb això, però el vi ja estava a punt de vessar del pitxer. Na Joana cridà a sa mare i li explicà allò que pensava, però cap d'elles feia cas del vi. Després cridaren a son pare i tres quarts del mateix. Llavors, cridaren en Joan i, quan va veure que aquells tres no veïen que hi havia vi per tot, va partir d'aquella casa. L'endemà va decidir que aniria a córrer món per veure si trobava algú més llest que la família Baixamar. Va partir amb pa i taleca, una falç, un gall i un moix. Primer, es topà una guarda d'homes que disparaven a un sementer de blat i li digueren que havien de matar el blat per poder dur-lo a l'era. En Joan els va dir que tenia un animal que en un instant tomaria el gra. Tragué la falç i amb un tres i no res va segar tot el blat. Llavors, demanà posada a una casa, on hi havia unes cordes fermades a les bigues i els homes les empraven per cridar l'alba. En Joan els va dir que tenia un animal que cridava l'alba. Va treure el gall i, quan va canar, sortí el sol. Després, tornà a demanar posada a una altra casa, on li donaren un carbassot perquè se'l posés passat pel cap per anar a dormir. Li digueren que hi havia moltes rates i, si no es posaven el carbassot pel cap, els menjarien les orelles. En Joan els va dir que tenia un animal que mataria les rates i tragué el moix, el qual matà totes les rates. Finalment, en vista de l'èxit, en Joan va decidir tornar a festejar na Joana de Baixamar perquè la gent que havia topat era més curta de gambals que aquella família.

Aquesta contarella presenta una combinació de tipus ATU que conformen tres episodis. D'aquí s'entreveu la significació del número tres en les rondalles. D'aquesta rondalla destacaria la presència del *llumeneret blau* tan característic d'aquestes narracions d'origen oral. També hi apareixen proverbis i expressions populars com *de més verdes n'han madurades, es tests semblen a ses olles, trobar sabata de son peu, qui fa s'empegueït, sa panxa ho paga, mmés aviat que de pressa, bona nit si et colgues, val més lo dolent conegut que lo bo per conèixer i gat escaldat, aigo freda tem*.

Finalment, cal esmentar que aquesta rondalla és del mateix tipus de "Ses dones bambes" (Alcover 2019: vol. VIII, p. 174). En afegitó, també es pot vincular a "La terra dels babaus" (Amades 1974: 259).

Tres cunyades de pronòstic

Catalogació

ATU 1406 *The Merry Wives Wager*

Oriol/Pujol *La juguesca de les alegres comares*

Motius

J2311.0.1 *Wife makes her husband believe that he is dead*

Comentari

Aquesta contarella narra la història de tres germans (Toni, Miquel i Tomeu) que eren molt innocents i les seves dones s'aprofitaven i se'n reien d'ells. Un dia, entre les tres cunyades van apostar per veure qui li feia creure la mentida més grossa al seu marit. La dona d'en Toni el va enviar a cercar llenya i, mentrestant, ella va regirar tota la casa. Quan en Toni va tornar, va creure en què allò no era ca seva. La dona d'en Miquel, com que tenia moltes capacitats de persuasió, va fer creure al seu home que era mort. Quan va arribar la notícia de la mort d'en Miquel, van organitzar un funeral. La dona d'en Tomeu va fer creure al seu home que duia calçons, però va assistir al funeral del seu germà fora roba. Finalment, tot va acabar en rialles i la gent també deia la seva sobre quina de les tres cunyades havia fet creure la mentida més grossa.

D'aquesta contarella cal destacar el seu to jocós i humorístic. Segurament, es contava amb la finalitat de fer riure els oients. D'altra banda, els diàlegs en estil directe també són prou importants, perquè és allà on es pot detectar l'astúcia de les tres cunyades. Llavors, són importants, també, les fórmules de començament i de conclusió. La història comença amb: "Això eren [...]." (Orpí 1996: 102) Aquesta expressió és ben característica en les rondalles. Pel que fa a la fórmula de conclusió, "Si voltros també hi voleu dir sa vostra, cada qual és cadascú" (Orpí 1996: 105), va dirigida a una tercera persona (a l'oient). Finalment, cal esmentar que hi ha versions de l'ATU 1406 a Eivissa —"Ses tres comares" (Roure 1948: 59)— i al País Valencià —"Els enganys de les dones" (González 1993: 105).

En Pep des xirimindell

Catalogació

ATU 1562A *The Master Who Gave Strange Names to Things in His House*

Oriol/Pujol 1562A El matafred al reposòrum del secula seculòrum

Motius

J1805 *Other misunderstandings of words*

J2461.1 *Literal following of instructions about actions*

Comentari

Aquesta contarella breu relata la història de dos amics (en Toni i en Pep). En Toni festejava una jove que nomia Tonina, però va arribar un dia en què ja no se suportaven l'un amb l'altre i cada un va reprendre el seu camí. Al Pep, que era amic d'en Toni, sempre li havia agradat na Tonina i, quan va saber que ja no tenia parella, va decidir no perdre el temps i començar a festejar na Tonina. Amb el temps tots dos es varen enamorar i en Toni estava rabiós. Abans d'anar a donar entrada⁴ a ca na Tonina, en Toni li va dir al Pep que en aquella casa parlaven diferent:

⁴ Antigament, si els enamorats volien formalitzar la relació, l'home havia d'anar a donar entrada als pares de la seva estimada.

—Només te posaré un parei de botons de mostra, perquè vegis de quin punt se calcen. A un llit, posem per cas, li diuen una *fossa*; a sa vànova cotonada, es *mal any*; a sa pella, sa *punta negra*; a un ou, un *pet*; a un plat, un *matrac*; a un braç, un *xirimindell*... (Orpí 1996: 125)

Aleshores, en Pep va fer cas del consell. Quan va ser a ca na Tonina va començar a emprar les paraules que li havia ensenyat en Toni, a hora de sopar. Primer, es va dirigir a la mare: “—No passeu ànsia per mi. Sabeu que el tenc de llarg i bell, an es *xirimindell*, per arribar an es *matrac*!” (Orpí 1996: 125) La mare, en sentir aquelles paraules es va acubar. Aleshores, en Pep li digué al pare: “—Això és que li ha agafat fred. Duis-la dins sa *fossa*, i posau-li es *mal any* en doble damunt.” (Orpí 1996: 125) El pare, quan va sentir aquelles paraules també es va acubar. I en Pep li digué a na Tonina: “—Jo crec que s’ha acubat de primor [...]. I no li convé menjar més trempó, no fos cosa que li caigués malament. Saps què? Du sa *punta negra* i li fregirem un *pet*!” (Orpí 1996: 126) Na Tonina, tota esglaiada, li va demanar per què parlava d’aquesta manera i en Pep li va contar allò que en Toni li havia dit. Aleshores, tot acabà amb rialles. I a la gent del poble li va fer tanta gràcia que li posaren de malnom en Pep *des Xirimindell*.

Aquesta contarella de malentesos destaca per la seva finalitat humorística. A més a més, Pere Orpí clou la rondalla mitjançant un humor escatològic que sol fer molta gràcia a la gent: “I bé que li esqueia, suposat que el tenia llarg i bell [fa referència al *xirimindell*] per estirar na Tonina cap a ell.” (Orpí 1996: 126) Per altra banda, aquesta contarella conté diverses expressions i proverbis que cal mencionar: *de sa desgràcia de Judes, sant Macià en tengué ventura* i *anar ui en bou*. A més, cal recalcar la importància dels diàlegs en estil directe, en els quals apareix l’eix argumental: el joc de paraules. Val a dir que és un tipus de rondalla molt divulgat a les Illes Balears i a la resta dels Països Catalans, per exemple “El sabater” (Bataller 1986: 41) comparteix el mateix tipus ATU, el 1562A.

Es protestate

Catalogació

ATU 1562A *The Master Who Gave Strange Names to Things in His House*

Oriol/Pujol 1562A El matafred al reposòrum del seculòrum

Motius

J1805 *Other misunderstandings of words*

J2461.1 *Literal following of instructions about actions*

Comentari

Aquesta contarella relata la història d'un jove pagès que nomia Joan. Aquest jove se'n temé que un senyor cercava un criat i tot d'una es presentà a ca seva. El senyor el va veure amb bons ulls i ben aviat el tengué per dins ca seva. Un dia, el senyor li va explicar que tenia per costum anomenar ses coses no pel seu nom, sinó per un nom que ell s'havia inventat. Els muls eren *mozos de la casa*; el sostre, *aubadiate*; un moix negre, *paporrato*; el foc, *clareincia*; l'aigua, *paciencia*; les sobrassades, *santos*; les llonganisses, *santitos*; els camallots, *anclarotes*; el bisbe, *juandiós*; el llit, *regalate*; les sabates, *escarabatatas*; els calcetins, *charamías mías* i el senyor, *protestate*. Ben aviat en Joan va tenir el repertori de paraules dins del cap. Aquell mateix vespre, el senyor se n'anà a dormir, però en Joan no aferrava la son. Així que va decidir que havia de fotre aquell senyor per parlar tan malament. Va treure els muls i els carregà de tota la perxada que hi havia al rebost i va endur-se'n tot el menjar a ca seva. A mitjan matí, va anar a despertar el senyor i li digué:

—*Protestate, protestate! Levántate del regalete! Póntete las charamías mías y las escarabatatas. Los mozos de casa se han marchado para arriba, con santos y santitos, y también los anclarotes. Paporrato se va con clarencia, y si no va con paciència le cremará todo el aubadiate.*
(Orpí 1996: 164)

El senyor mig adormit li contestà: “—Vete con diós!” I en Joan se'n recordà que havia deixat es bisbe i cridà: “—El juandiós dejaba!” (Orpí 1996: 164) Finalment, en Joan va fer net el rebost del senyor i va omplir el de ca seva.

Aquesta contarella destaca per la seva finalitat humorística i pel seu to crític cap a la llengua espanyola, atès que les paraules inventades estan castellanitzades. Aquesta crítica és reforçada amb la fórmula de conclusió que escriu Pere Orpí (1996: 164): “Més se'n mereix, per no xerrar com sa gent normal de Mallorca”. Per altra banda, aquesta contarella conté diverses expressions i proverbis que cal mencionar: “ser més viu que una centella”, “menjar vine, feina fuig” o “untar es nas de saliva”. Aquesta darrera no la coneixia i em va cridar molt l'atenció quan vaig llegir la rondalla. Per això vaig recórrer a la tesi doctoral

de Bàrbara Sagrera (2014: 242): “*Banyar (a algú) es nas de saliva* loc. v. Guanyar-li, esser-li superior en alguna cosa.” Finalment, cal recalcar la importància dels diàlegs en estil directe, en els quals apareix l’eix argumental: el joc de paraules. Cal mencionar que els diàlegs d’aquesta contarella són prou similars als d’una rondalla menorquina titulada “Sa criada trapassera” (Ferrer i Ginard 1984: 49). Generalment, en aquestes rondalles la llengua estafeta és el llatí, perquè se situen en entorns eclesiàstics, en aquest cas és el castellà.

Unes missions

Catalogació

ATU 1676B *The game of going to the cemetery at night*

Oiol/Pujol 1676B La juguesca d’anar de nit al cementeri

Motius

J1495 *Person runs from actual or supposed ghost*

K1953 *Sham brave man*

Comentari

Aquesta contarella relata la història d’un jove gabellí que es creia el més valent de tots. I un dia, un amic seu li va proposar un repte: anar a les portes del cementeri i clavar-hi un clau de vespre. Ell, com que volia fer creure a la gent que la seva valentia era la més gran de totes, va acceptar el repte. Així doncs, aquell mateix vespre anà a les portes del cementeri i va clavar el clau, però sense adonar-se que també havia clavat la seva capa. Quan va voler partir, la capa l’estirava per enrere i ell es pensà que era un mort que l’estirava. Amb força es va llevar la capa i va partir a córrer cap a casa seva. Aquest jove no era tan valent com volia fer creure a l’altra gent.

Cal destacar dos factors. El primer és la presència significativa dels diàlegs i com aquests exhibeixen les diferents caracteritzacions de cada personatge. El segon és la fórmula de conclusió de la rondalla que va dirigida a l’oient, és a dir, aquell qui escolta la rondalla:

Preniu llum de na Pintora, i alerta amb so bravejar, si no vos ne voleu dur s'aumut pes cap. Per valents i agosarats que vos penseu ser, de més verdes n'han madurades. I benhaja, si ho poreu contar. (Orpí 1996: 74)

Finalment, val a dir que, sovint, aquest argument pren la forma d'un succeït —encara que la trobem catalogada com a contarella— perquè la seva finalitat no és fer riure a l'auditori, sinó provocar un sentiment de por.

Ses farinetes

Catalogació

ATU 1691 *Don't Eat too Greadly*

Oriol/Pujol 1691 El beneit golafre

Motius

J1340 *Retorts from hungry persons*

J1750 *Absurd misunderstandings*

Comentari

Aquesta contarella relata la història de dos germans fadrins que coneixen dues germanes, també fadrines. Com que la cosa va bé, decideixen formalitzar la relació i els dos germans han d'anar a demanar entrada als pares, a ca les dues germanes. Per això, queden per sopar un dissabte. Abans que arribés el dia, el germà gran fa una advertència al més jove:

“—[...] Ell tu no penses en res més que en omplir-te sa panxa! Si me vols fer un favor, dissabte procura no fer es golafre, que un homo tan menjador com tu no convé a cap preu.” (Orpí 1996: 40)

Perquè el germà petit menjava molt i, com que no sabia quan s'havia d'aturar de menjar, acordaren fer el següent: el germà major trepitjaria un peu al segon quan aquest s'hagués d'aturar de menjar. Quan va arribar dissabte, abans d'hora un moix li trepitjà un peu al germà petit i es va pensar que era el seu germà que li indicava que havia d'aturar de menjar. Quan acabaren de sopar, plovia molt i la família els convidà a dormir i els prepararen una habitació. Quan tothom dormia, el germà petit va decidir anar cap a la cuina amb una espelma per menjar-se les farinetes que havien sobrat. Com que estava enfadat amb el seu germà va voler tirar dins el llit del seu germà la resta de farinetes.

Però, una bufada de vent li apagà l'espelma i no va poder distingir les portes de les habitacions i va entrar a la de les germanes. Quan aquelles al·lotes sentiren les farinetes començaren a cridar. Els dos germans partiren cap al poble i no tornaren a veure aquelles joves.

D'aquesta rondalla extensa cal comentar diversos factors. En primer lloc, trobem una presència significativa de diàlegs en estil directe. En segon lloc, la toponímia que hi apareix emmarca molt bé la història: Capdepera, el Mitjà Gran, el molí de na Maïans, Vila Roja, el pou des Camí, el Cavaller, el molí del Camp Roig, sa Cablanca, Sos Carbons, el molí den Piricos, el torrent des cocons i el pont den Felunyes. En afegitó, trobem expressions pròpies de les rondalles com ara: "Camina caminaràs i cap envant et faràs." (Orpí 1996: 41)

Finalment, cal comentar que l'episodi central d'aquesta rondalla, llevat del context i dels personatges, és equiparable amb "Les farinetes" (Amades 1985: 257).

Na Sussaina des Fil

Catalogació

ATU 1696 *What Should I Have Said?*

Oriol/Pujol "Doncs, ¿què s'ha de dir (fer)?"

Motius

J2461 *What should I have done (said)? The mother teaches the boy (the man his wife) what he should say (do) in this or that circumstance. He uses the words in the most impossible cases and is always punished.*

Comentari

Aquesta narració és una contarella prou ocurrent. Conta la història d'en Tòfol, un home de trenta anys que encara era fadrí. La seva mare li va dir que havia d'anar a fer la bona a na Sussaina des Fil, que també era una dona fadrina i en edat de casament. Però, en Tòfol, que no havia dirigit mai la paraula a cap dona, no sabia què li havia de dir i va demanar consell a la mare. Ella li va dir que li havia de dir coses dolces. Així doncs, quan fou a ca na Sussaina des Fil, ell digué: "—Mel i sucre! Mel i sucre! Mel i sucre!" (Orpí

1996: 106) Na Sussaina, cansada de sentir-lo, l'engegà de ca seva. En Tòfol li contà la feta a la seva mare i ella li va explicar que li havia de dir coses fondes. I així ho va fer: “—Pous i sínies! Pous i sínies! Pous i sínies!” (Orpí 1996: 107) I la fadrineta el va treure fora de ca seva una altra vegada. En Tòfol, de nou, li explicà tot a la seva mare i ella li va tornar a dir un altre consell: “—Li has de dir coses fines.” (Orpí 1996: 107) Seguidament, en Tòfol tornà a ca na Sussaina i li digué: “—Tel de ceba i teranyina! Tel de ceba i teranyina! Tel de ceba i teranyina!” (Orpí 1996: 107) I —com que qui fa tres, ase és— na Sussaina no va voler saber res pus d'ell.

D'aquesta contarella cal destacar el seu to còmic i divertit. Ben segur que es contava amb la finalitat de fer riure els oients. També són importants les fórmules de començament i de conclusió. La història comença amb: “Devers l'any de la pera, a un poble pagès de pes Llevant de Mallorca [...]. (Orpí 1996: 106) Aquesta expressió és ben característica en les rondalles, ja que ens situa en un temps indeterminat i en un espai, si bé està una mica situat, prou genèric. Pel que fa a la fórmula de conclusió, “I encara és fadrí, si no l'han casat. I tant si és fadrí com casat, que Déu li doni salut i prosperitat. Amèn” (Orpí 1996: 108), està creada a partir d'una fórmula rimada i, a més a més, acaba fent referència a Déu i podem veure aquest esment a moltes rondalles de n'Alcover, per exemple. En afegitò, en aquesta narració destaca la presència del número tres: “El número tres representa una seqüència dins un episodi.” (Valriu 2021: 151) Així doncs, l'argument central es repeteix tres cops. És a dir, en Tòfol visita a na Sussaina des Fil tres vegades i sempre acaba en fracàs.

Sa mula des tartamut

Catalogació

ATU 1702 *Anecdotes about Stutterers*

Oriol/Pujol 1702 *Anècdotes de tartamuts*

Motius

Q91 *Reward for cleverness*

X135 *The humor of stuttering*

Comentari

Aquesta contarella conta la història d'un tartamut que vol vendre la seva mula perquè ja té vint-i-un anys. Aquest tartamut era molt llest i sabia que aquesta mula seria mala de vendre. Així doncs, va fer de topar-se amb un mercader de bestiar i li va dir que volia vendre sa mula. El mercader li va demanar quina quantitat de doblers volia i el tartamut li va contestar sis duros. Llavors, el mercader li demanà quants d'anys tenia la mula i el tartamut li contestà: "Set... set... set anys, té sa... sa... sa mula!" (Orpí 1996: 76) El mercader va trobar que sis duros era una xifra raonable per una mula de set anys. Però no va voler pagar fins que no veiés l'animal. Quan va veure aquella mula tan vella li digué al tartamut: "Que m'heu pres per beneit, o què? O vos pensau que me moc amb so colzo? No me fareu creure que només tengui set anys. Aqueixa mula, pes cap baix, en té tres vegades més." (Orpí 1996: 76) El tartamut va insistir amb les mateixes paraules: "Set... set... set anys, té sa... sa... sa mula!" (Orpí 1996: 76) I el mercader va cavil·lar que allò que volia dir el tartamut era que en tenia tres vegades set. Aquesta feta li va caure en gràcia i va decidir pagar quatre duros al tartamut perquè el va considerar molt enginyós.

D'aquesta contarella breu cal destacar la importància dels diàlegs que donen veu al tartamut i mostren com s'expressa. Llavors, també trobam una referència a l'oient de les rondalles a la fórmula de conclusió: "Que no trobeu que en va sebre? Idò preniu llum de na Pintora." (Orpí 1996: 77)

Sa beata Fara

Catalogació

ATU 1737 *Trading Places with the Trickster in a Sack*

Oriol/Pujol 1737 El rector va cap el cel dins un sac

Motius

J1510 *The cheater cheated*

Comentari

"Sa beata Fara" relata la història d'una viuda que tenia un fill de vint anys que feia feina de pastor i només el podia veure els cap de setmana. Entre setmana, la beata es dedicava

a fer quatre feines a casa seva i a visitar la capella del Castell. Allà hi havia un altar amb la imatge de Sant Vicenç Ferrer, al qual li demanava pel futur del seu fill. L'escolà, que era un mal home, va decidir amagar-se per enganyar a la beata. Un dia, quan la beata va demanar pel futur del seu fill la veu de l'escolà li va dir que, si ho volia saber, havia de dur una unça d'or. La beata l'endemà li dugué l'or i l'escolà tornà a enganyar a la pobra viuda: “[el vostre fill] serà soldat, mort i penjat a la forca!” (Orpí 1996: 30) Aleshores, la doneta va contar la feta al seu fill i ell va sospitar que l'escolà l'havia enganyada. Així doncs, va preparar la seva venjança. Va agafar dos xots i els fermà al campanar per fer ressonar les campanes. Llavors, esperava l'escolà dins la capella, disfressat de bubota blanca. L'escolà, quan va sentir les campanes, va anar a veure què passava, va guaitar dins la capella i va veure aquella bubota. La bubota li va dir que era l'ànima de son pare i que el volia dur al cel i que, per anar al cel, necessitava dues unces d'or, un llençol i una corda. Quan l'escolà va dur tot allò a la capella, la bubota el va embolicar dins el llençol i el va fermar amb una corda i li va dir que l'arrossegaria fins al cel. Així doncs, el fill de la beata el va dur fins a les portes de cal batle i li va dir: “Si caus per dedins, cauràs al cel; si caus per defora, cauràs dins l'infern.” (Orpí 1996: 33) Quan el batle va obrir la porta i va veure l'escolà el va empènyer i es va posar a pegar-li coces. Aleshores, el fill de la beata va aconseguir la seva venjança.

Un cop revistat l'argument, cal remarcar les característiques que hem pogut trobar. En primer lloc, apareixen diferents topònims per situar l'espai de l'acció com ara: la capelleta de la Mare de Déu de l'Esperança, el carreró des Sol, la costa den Capet i sa Mesquida de Baix. També hi hem detectat alguns proverbis com: “[...] més polissó que ses genetes.” (Orpí 1996: 29). Llavors, podem observar apel·lacions al receptor com per exemple: “I quina diríeu que la se va pensar?” (Orpí 1996: 30) Aquests fragments ens recorden l'oralitat d'aquests textos.

Finalment, podem destacar que aquesta rondalla és prou semblant a la rondalla titulada “Mestre Antoni Llampina” (Alcover 2019: vol. VIII, p. 563), la qual narra el mateix tipus d'argument.

Perdius amb col

Catalogació

ATU 1741 *Trickster Wives and Maids*

Oriol/Pujol 1741 El convidat del rector i les perdius

Motius

J1849.1 *Fool believes realistic story*

Comentari

Aquesta contarella narra la història d'un rector que volia preparar un dels millors Oficis que s'havien fet mai. Va contractar a un frare de la Mercè perquè li fes de predicador. Davant tots aquests preparatius, la gent del poble estava molt emocionada i una veïnada li regalà dues perdius al rector. Com que després de l'Ofici el predicador havia d'anar a dinar a casa seva, va manar a la criada fer; de primer, un arròs brut; de segon, les perdius amb col i, per les postres, una coca amb tallades i confitat. La criada, que era molt bona cuinera, va començar amb la feina. En un moment donat, el seu estimat li va fer una visita i, mentre ella parava taula, ell quedà a la cuina i no va poder estar sense menjar-se aquelles perdius amb col. Quan la criada va veure la feta s'enfadà molt i va començar a pensar com en podria sortir ben parada d'aquella situació. Per eixir airosa va decidir fer el següent. Primer, li digué al rector que havia vist el predicador entrar dins la cuina i endur-se'n les perdius amb col. I li digué que, en haver acabat de menjar l'arròs brut, agafés la ganiveta i li reclamés les perdius amb col. En segon lloc, li digué al predicador que el rector estava una mica boig i que quan venien convidats els tallava les orelles. Així doncs, quan s'acabaren l'arròs entre tots dos, van fer el que la criada els va dir. El predicador va partir a córrer quan va veure que el rector agafà la ganiveta i l'altre el va perseguir.

El fil conductor d'aquesta contarella és la mentida, amb la qual la narració esdevé humorística en quant que els personatges es creuen aquesta mentida. En aquesta contarella hi apareixen diverses expressions, com ara: "treure es gat des sac" o "untar es nas de saliva" (Orpí 1996: 127 i 129). D'altra banda, cal destacar la riquesa lèxica del camp semàntic gastronòmic mallorquí, com per exemple: "sopes", "tumbet", "espinagades", "cocarrois", "panades", "bunyols", "oreianes", "crespells", "robiols" o "ensaïmades."

(Orpí 1996: 127) Cal mencionar que en aquesta rondalla hi ha un verb del qual desconeixia el seu significat: “[...] pensant amb sa troca d’embuis que els havia debanat a cada un sa revetlera de criada” (Orpí 1996: 130) Així doncs, he cercat el significat al DCVB i defineix el verb *debanar* com: “Anar prenent el fil d’una troca o madeixa i enrotllar-lo formant un cabdell, omplint un rodet, etc.” Aleshores, ho he interpretat com una metàfora, amb la qual Pere Orpí vol expressar que la criada ha embolicat ambdós personatges amb embulls i mentides. D’altra banda, val a dir que la figura de la criada o majordoma del rector és molt habitual a les contarelles.

Finalment, és necessari esmentar que aquesta contarella es pot relacionar amb una altra rondalla titulada “Les perdiús del rector de Vallfogona” (Serra i Boldú 1985: 127) recollida a Catalunya.

Es cabrit de Pasco

Catalogació

ATU 1831 *The Parson and Sexton at Mass*

Oriol/Pujol 1831 El rector, la majordoma i el cabrit

Motius

V43 *Holy man has his own mass*

Comentari

Aquesta contarella relata la història d’un rector que, en temps de Pasqua, compra un cabrit per fer el dinar després de l’Ofici de Pasqua, perquè havia de tenir convidats: el coremer i el vicari. La criada del rector, que era molt bona cuinera, se’n temé que el rector no li havia especificat com volia que cuinés el cabrit. I com que no podia esperar fins que acabés l’Ofici per demanar-li perquè havien d’anar a dinar tot d’una després, va decidir dur el cabrit cap a l’església. Quan el rector, que en aquell moment consagrava, va veure la criada amb el cabrit, tot d’una va saber què volia la criada. I va cantar en veu alta:

Dona nostra, dona nostra,
vós que del cabrit feis mostra:
mig farcit i mig bullit,
per Christum Doominum Nostrum.
(Orpí 1996: 161)

D'aquesta contarella cal destacar la informació que Pere Orpí ofereix sobre els procediments religiosos que es fan per Pasqua, atès que, abans de començar el fil argumental, ens explica com funcionen les cerimònies religioses d'aquest període de l'any. D'altra banda, cal destacar la presència d'una glosa, dictada pel personatge del predicador, quan acaba la missa:

Crist ha ressuscitat
amb molta d'alegria.
Donau glòria a Maria;
tocau l'orgue, feis via,
que es sermó ja està acabat.
(Orpí 1996: 160)

Finalment, cal mencionar que aquesta contarella comparteix el mateix tipus amb “La majordoma de Miralcamp” (Serra i Boldú 1985: 74), entre moltes d'altres recollides arreu del domini lingüístic.

Es pastor de Son Bessó

Catalogació

ATU 1890 *The lucky shot*

Oriol/Pujol 1890 Tres d'un tret

Motius

N620 *Accidental success in hunting or fishing*

Comentari

“Es pastor de Son Bessó” és una rondalla breu que relata la història d'un pastor que, mentre guarda les ovelles que pasturen, decideix fabricar una canya de pescar i provar sort. I tanta és la sort que té, que d'un peix aconsegueix dos animalons més. Tota la rondalla destaca per la triplicació dels punts d'acció (un tret prou característic de les rondalles). En primer lloc, la fabricació de la canya parteix de tres elements: un pinetell que fa servir de canya, un parell de palmes esbrinades que fa servir de ginya i un brot de ciprell que fa servir d'ham. En segon lloc, aconsegueix agafar peix, pèl i ploma d'un sol tret. Primer, pesca el peix que de l'estirada pega a dalt d'un pi, on el cop sec fa caure una perdiu. Llavors, la perdiu cau en terra damunt d'una llebre. Aleshores, el pastor de Son Bessó aconsegueix omplir la taleca de menjar.

Un cop revisat l'argument podem afirmar que no s'allunya del genèric de l'ATU 1890. Aquesta rondalla s'inscriu en la tradició rondallística dels accidents afortunats. D'altra banda, és necessari mencionar que la toponímia d'aquesta rondalla està fortament marcada, perquè apareixen diversos topònims per contextualitzar l'acció: Son Bessó (una finca de Capdepera), el pla de n'Aguait i el puig Seguer.

Rondalles formulístiques (*Formulistic Tales*)

Es poiet i sa puceta

Catalogació

ATU 2022 *An Animal Mourns the Death of a Spouse*

Oriol/Pujol 2022 La mort del poll o del ratot

Motius

Z20 *Cumulative tales*

Comentari

Aquesta rondalla és un conte acumulatiu que es basa en una cadena d'animals, d'objectes i de persones. L'argument, tot i ser molt simple, és peculiar perquè es relacionen en un mateix nivell éssers animats —com ara, animals o persones— i éssers inanimats —com per exemple, plantes o objectes. En aquesta rondalla hi apareixen personatges que parlen com: un poll, una puça, una llimonera, un ocell, una font, unes criades del rei, la reina, el rei i el sabater del rei. La història comença quan un poll i una puça es casen i, l'endemà del casament, el poll cau dins una olla de faves i mor. Aleshores s'inicia una cadena de penúries a partir del dol de la puça: la puça plora, la llimonera perd les fulles, l'ocell es desploma, la font s'eixuga, les criades trenquen les gerres, la reina s'afaita les celles, el rei s'afaita el bigot i el sabater es fica l'alena⁵ al recte. Com hem pogut observar, cada personatge presenta el seu dol de manera diferent, però tots amb molt d'ímpetu. A més a més, és evident que les reaccions que tenen, davant del dol del personatge anterior, són

⁵ DIEC 2: f. [LC] [IMI] Eina de sabater, composta d'un ferro amb una punxa molt fina i d'un mànec de fusta, que serveix per a foradar, cosir i repuntar.”

molt desorbitades i, fins i tot, ridícules i escatològiques, com la del sabater. En definitiva, l'objectiu de la rondalla és purament lúdic i estableix una mena de joc entre el narrador i els seus oients, mitjançant una cadena d'esdeveniments.

Finalment, cal destacar que aquests tipus de rondalles són molt habituals en tota la tradició ibèrica. A més a més, comparteix el mateix tipus amb tres rondalles més. La primera, recollida per Alcover, titulada “Es tit i sa tita” (Alcover 2019: vol. VIII, p. 591) i val a dir que la informant fou una dona gabellina. La segona, recollida a València, per Enric Valor, titulada “En Joan Ratot” (Valor 1992: 59). I, la tercera titulada “Es poi i sa puça” (Valriu 2021: 294), recollida al *Corpus Antoni M. Penya-Arxiduc Lluís Salvador* per Caterina Valriu.

Sa rondaia des enfadosos

Catalogació

ATU 2275 *The tale of the angry*

Oriol/Pujol 2275 El conte de l'enfadós

Motius

Z20 *Cumulative tales*

Comentari

Aquesta rondalla està configurada mitjançant un cercle viciós que no acaba fins que el receptor de la rondalla diu: prou! És a dir, es crea un vincle jocós entre el narrador i el receptor. Caterina Valriu (2021: 445) descriu aquesta classe de rondalles:

Com és habitual en aquestes rondalles circulars, l'argument és pràcticament inexistent i tota la gràcia rau en la recepció del narrador i la posterior exasperació del receptor, en veure que en realitat no li expliquen una història sinó que és objecte d'una mena de broma o enganyifa.

Així doncs, d'aquesta rondalla Pere Orpí presenta dues versions; la primera, la més llarga: la segona, la més breu. Pel que fa a la primera versió, la fórmula que ha de repetir el narrador és la següent:

Això era una casa
que tenien un ase i una somera,

i es qui anava davant
no anava darrere.
Ara ve lo bo:
...i es qui anava davant
no anava darrere.
Ara ve lo bo:
...i es qui anava davant no anava darrere.
(Orpí 1996: 204)

Però *lo bo* no arriba mai. Per això, el receptor, després d'escoltar el mateix missatge un grapat de vegades, ja està cansat de sentir el narrador i diu que ja no vol escoltar-lo pus. Pel que fa a la segona versió que presenta Pere Orpí, no es tracta d'una rondalla circular, sinó que és una simple composició de quatre versos, on els dos primers versos introdueixen dos personatges i una acció. Però, el fil argumental no avança més. Per això, els dos darrers versos expressen la insatisfacció d'haver contat aquesta història tan poc enigmàtica. La seva finalitat, però, és purament humorística. La rondalla diu així:

Això era un homo i una dona
que se n'anaven per un codolar.
Set sàrries de merda
pes qui el m'ha fet contar!
(Orpí 1996: 204)

D'aquest text cal remarcar les notes explicatives que fa Pere Orpí. Abans d'escriure la rondalla explica: "Quan un no té contera i es al·lots tenen escoltera, els solen contar sa rondaia des enfadosos [...]." (Orpí 1996: 204) Llavors, després d'haver escrit la primera versió i abans de començar l'altra, apunta: "(I així se va repetint, fins que diuen: Basta!)" (Orpí 1996: 204) A parer meu, aquestes breus explicacions són molt necessàries per al qui desconeix el funcionament d'aquesta mena de rondalles.

Rondalles no catalogades

Es frares de *la Tripa*

Motius

J756.1 *Doctor gives advice after patient dies*

J1803.2 *Doctor's expressions misunderstood*

Comentari

El RondCat no atribueix cap tipus d'ATU a aquesta narració. Jo tampoc no he pogut trobar cap tipus ATU per catalogar-la. No obstant això, podem afirmar que és una contarella pel seu to jocós i humorístic.

La narració se situa en un convent de frares de Palma. Aquests frares menjaven moltíssim i no feien cap feina física. Per això, la seva salut començava a perillar. L'argument s'inicia quan a uns dels frares li pega un atac de cor i criden el metge per demanar-li com és que és mort. El doctor els diu que s'ha mort perquè duia una mala dieta i no feia cap mena d'esforç físic. El metge els va advertir a tots i els va dir que, si no canviaven les seves rutines, els passaria el mateix que el seu company. Així doncs, ningú va saber com hi havia de poar remei, fins que el frare més vell digué:

Idò així com fins ara mos hem menjat cada dia mitja gallina per barba i mitja llagosta per barba, d'aquí endavant hauriem de canviar sa ració: gallina per barba i llagosta per barba. I hi caurà es qui hi caurà! (Orpí 1996: 101)

Cal destacar diverses qüestions. Pel que fa al lèxic, la narració presenta mots que diferencien l'estatus dels frares dins la mateixa comunitat, com per exemple: *pare prior*, *frare llec* i *pare degà*. Llavors, apareixen diverses expressions populars que cal citar, com ara: *han fet sa pell*, *des seu pa en faran sopes*, *aixecar sa llebre* o *es véis fan cadufos*. Finalment, també cal mencionar la presència de construccions humorístiques que tenen la finalitat de fer riure a l'auditori, com ara: "No tenien res a veure amb sos monjos de la Trapa. Més bé eren frares de la Tripa." (Orpí 1996: 99)

Sa nina d'uè

Motius

D1469.2 *Magic doll furnishes treasure. Excreta of gold*

Comentari

Aquesta rondalla narra la història d'una jove òrfena que nom Catalineta i viu amb la seva padrina. L'argument s'inicia quan na Catalineta compra d'amagat una pepa i la guarda davall dels llençols del seu llit. El mateix vespre, sent la pepa que diu que té caguera i na Catalineta li diu que cagui allà on és. L'endemà troba el llit ple de monedes d'or i cavil·la

que aquelles monedes són els excrements de la pepa. Tot d'una ho conta a la seva padrina i paguen tots els deutes. Una veïnada xafardera els afirma que, si no li deixen la pepa, anirà a dir al rei que havien robat. Així doncs, li deixen la pepa, però a ca la veïnada no caga monedes, sinó que caga excrements de veritat. La veïnada tota enfadada la llança per la finestra i la pepa cau dins el forat del lloc comú del rei. Quan el rei va al bany, la pepa s'enganxa a les seves anques i no hi ha manera de traure-la. Na Catalineta sent la notícia i —sospita que és la seva pepa—va a cal rei. Quan la pepa veu na Catalineta es desferra tot d'una i el rei, com que encara és jove i bell, decideix casar-se amb na Catalineta i són feliços per sempre més.

Aquesta rondalla és una de les més extenses de l'aplec. És l'única rondalla del llibre en què hi apareix un objecte màgic. Estilísticament, és molt semblant a la resta de rondalles. Destacaria l'aparició de diversos proverbis: *no hi ha poc que no bast, ni molt que no gest, quan és verda, se doblega; quan és seca, ja no hi val, gat escaldat, aigo freda tem i més val sa qui guarda que sa qui cura*. Finalment, cal esmentar les referències que fa el narrador a l'oient: *Què me'n direu?* o *Ell què vos pensau?*

Soldats i estudiants

Motius

H217 *Decision made by contest*

H1141 *Task: eating enormous amount*

Comentari

Catalogaria aquesta rondalla com una contarella, però no he trobat cap tipus ATU que hi correspongui. La història conta que hi havia una reina molt caparruda i sempre feia plet al rei. Un dia el rei va dir que els soldats eren els més llests de tots i la reina li va negar i va dir que els més llests eren els estudiants. Per comprovar qui tenia raó feren una prova a dos estudiant i a dos soldats. Els tancaren dins dues cambres separades i s'havien de menjar un ribell de llet formatjada amb dues culleres de fusta d'una braça de llargària. Com que aquesta prova la guanyaren els soldats la reina va reclamar que es fes una altra prova. Així doncs, agafaren un estudiant i un soldat i els varen fer seure a la mateixa taula, un a cada costat. La prova consistia en:

Enmig de sa taula hi posaren una gran platatada d'arròs sec a caramull [...]. Només hi havia una taiada de carn, col·locada ben enmig, dalt des caramull. Cadascú només poria menjar davant ca seva. Es guanyador, per tant, seria es qui fes més via i, pes camí de s'arròs, arribàs més prest sa carn. (Orpí 1996: 142)

El capdavanter de la prova era l'estudiant, però inesperadament el soldat va pegar un cop de taula i el plat es va girar just abans que l'estudiant arribés a la tallada de carn. Aleshores, va guanyar el soldat. I va quedar clar que qui tenia raó era el rei.

D'aquesta rondalla són ben interessants les fórmules d'inici i conclusió. La narració comença amb una estrofa de quatre versos de rima consonant que narren una història molt sintètica (Orpí 1996: 140):

Això era un rei
que parava faves,
i li queien ses baves
dins un barret vei.

Amb aquest començament, el narrador aconsegueix captar l'atenció de l'auditori i marcar l'inici narratiu. Pel que fa a la fórmula de conclusió, el narrador posa de manifest tres frases sentencioses que van dirigides a l'oient de la rondalla: "Així m'ho contaren, i així vos ho faig avinent. I si qualcú hi té res a dir, ja se n'avendrà. Qui té arpes, que les trega... i acabem!" (Orpí 1996: 143) Cal destacar la primera frase que remet a l'origen oral d'aquetes narracions. Finalment, destacaria la presència de proverbis i expressions, com per exemple: *set n'han entrades, set n'han de sortir, passar s'arada davant es bou, untar es nas de saliva, no saber fer una O amb un tassó o una flor no fa estiu*.

Tres germanes presumides

Motius

H151 *Attention drawn and recognition follows*

Comentari

Aquesta rondalla no coincideix en cap tipus concret d'ATU. És cert que es podria relacionar amb ATU 147 (La noia queca) i amb ATU 155 (El tracte de no gratar-se), però en els dos casos la vinculació és una mica forçada. Val a dir que aquesta narració té moltes semblances amb "Madò Fenoïassa" (Alcover 2019: vol. VIII, p. 182). En tot cas podríem considerar que aquesta rondalla és una contarella pel seu to humorístic.

La història conta que tres germanes tenen tres enamorats, els quals els fan un regal a cadascuna. A la germana gran li regalen un anell; a la mitjana, unes arracades i a la petita, unes sabates. Només frissaven de mostrar a l'altra gent aquells regals. Aleshores, uns veïnats seus decidiren matar el porc i convidaren al ball tot el jovent.⁶ Quan les germanes arribaren al ball, ningú es fixà ni en l'anell, ni en les arracades ni en les sabates. Les germanes, per tal que la gent es fixés amb el que duïen, varen cridar l'atenció: la germana gran allargà el dit amb l'anell i començà a cridar que hi havia una aranya. La mitjana començà a moure el cap a dreta i esquerra per fer ballar les arracades. La més petita s'alçà el vestit perquè li veiessin les sabates i va dir que ella la trepitjaria. Així doncs, les germanes presumides van aconseguir captar l'atenció de la gent i l'endemà, pel poble, no es parlava d'altra cosa.

D'aquesta rondalla destacaria la presència d'una estrofa que plasma el començament de la cançó que els enamorats cantaven a les seves estimades el dia de les Verges:

Es bon vespre volem dar
an aquesta gent honrada,
que venim a saludar
ses verges d'aquesta casa...

D'altra banda, també destacaria les apel·lacions que fa el narrador a l'oient: *Quina diríeu que la feren?*

Sa vaca i es ciurons

Motius

J1705.1 *Stupid peasant*

J1714.3 *When with fools, act foolish*

Comentari

No he trobat cap ATU que hi correspongui. No obstant això, aquesta rondalla em recorda un poc a "Un pastor i un misser" (Alcover 2019: vol. VIII, p. 345), però són diferents, perquè en aquest cas queden burlats els pagesos i a la d'Alcover queda burlat el misser.

⁶ "Per devers Tots Sants es temps va anar refrescant i començà sa temporada de matances, que solien acabar amb un ball ben vitenc i animat." (Orpí 1996: 170)

D'altra banda, l'argument central és molt semblant al de "L'amo des vedell" (Castelló 1976: 59), una rondalla eivissenca.

La narració relata la història de dos pagesos que entren en conflicte. Un d'ells té una vaca i la ferma a una estaca amb una corda llarga perquè pugui pasturar. L'altra té un sementer on hi ha una bona sembra de ciurons. L'acció s'inicia quan la vaca aconsegueix desclavar l'estaca i arriba al sementer de ciurons i se'l menja tot. Els dos pagesos s'enfaden molt entre ells i no aconsegueixen arribar a un acord. Per això, tots dos van decidir contactar amb un misser. Però, el que no sabien era que havien contractat el mateix. El misser primer va parlar amb l'amo dels ciurons i li va dir que guanyarien ben segur. Llavors, va parlar amb l'amo de la vaca i li va dir tres quarts del mateix. Entre tots dos li donaren quatre pessetes abans del plet. La dona del misser no se'n podia avenir que els hagués dit el mateix a tots dos. I li va demanar quin dels dos guanyaria realment. El misser li contestà: "Cap dels dos, santa dona! [...] T'ho diré en poques paraules: tu i jo mos menjarem sa vaca i es ciurons" (Orpí 1996: 174).

D'aquesta rondalla destacaria la presència significativa dels diàlegs en estil directe, en els quals podem veure la capacitat de persuasió del misser. D'altra banda, hi apareixen expressions dignes de ser esmentades: *com es ca i es moix, dir es nom des porc*. I un proverbi: *qui té por de tala, que tap*.

Una promesa

Motius

X452.1 *No need to give sermon about saint again*

Comentari

Aquesta rondalla no apareix catalogada al RondCat i jo tampoc l'he poguda encasellar dins cap tipus ATU. Ara bé, podem afirmar que és una contarella perquè la seva finalitat és fer riure.

La història conta que dos nins tenien una guarda de porcells (dotze mascles i una femella) a ca seva i els duïen a pasturar amb la condició de no perdre'n cap i molt manco la femella, perquè el pare la tenia molt gelosa. Però, un dia arribaren més enfora que de costum i els nins es varen distreure i varen perdre tota la guarda. Llavors, varen aconseguir reunir a

tots els mascles, però hi faltava la femella que era la que tenien més gelosa. La germana li va dir al seu germà que havien de prometre missa a sant Antoni perquè era el sant dels animals. La germana es va apel·lar a sant Antoni, al qual li prometia una missa. Però en un moment donat el seu germà li va dir cridant: “Despromet sa missa, que ja l’he trobada!” (Orpí 1996: 182)

El to humorístic rau en la frase de conclusió: “Diuen que, amb el temps, va arribar a ser batle.” (Orpí 1996: 182) Aquesta frase fa referència al germà perquè va dir a la germana que desfés la promesa de fer missa a sant Antoni, perquè, tanmateix, ja havia trobat la porcella. Per tant, el fet graciós rau en la vinculació que fa Pere Orpí entre els batles i el missatge que transmet el germà. És a dir, deixar de banda les promeses. D’altra part, en aquesta rondalla apareixen expressions bastant curioses com *ser més caparrut que un porcell de llet*, *tòrcer es coll o donar una pallissa de ca extern*. I proverbis com *de porcs i senyors, n’han de venir de cada casta*.

Llegendes

Llegendes màgiques

Sa cusseta negra

Motius

G211.1.8 *Witch in form of dog*

D141 *Transformation: man to dog*

Comentari

He classificat aquesta narració dins l’apartat de llegendes màgiques guiada per la definició de Heda Jason (2000: 146):

Legend of magic: A legend which tells of actions of humans possessing magic powers [...]. It is set in historical time (often the present) and in the space of "our district.

Així doncs, aquesta història gira al voltant d’un jove gabellí que cada dimarts, dijous i dissabte se’n va a festejar amb una jove, ara bé sempre amb la vigilància de la seva sogra.

Quan es dirigeix a ca la seva estimada, a mitjan camí, li compareix una cussa negra i l'acompanya una bona estona. Ara bé, un poc abans d'arribar al seu destí la cussa desapareix per art de màgia. Aquesta feta li passa dos cops i el jove no es refia d'aquella cussa que desapareix, per tant, decideix que la pròxima vegada li pegarà amb una branca d'ullastre. Quan arriba el moment i la cussa compareix, el jove li fa la bona, però llavors li comença a pegar cops fins que la cussa torna a desaparèixer. Quan arriba a ca la seva estimada veu que té un braç romput i les costelles ferides. Tot d'una cavil·la que aquella cussa negra era la seva estimada i, amb molta por, parteix a correuita cap a ca seva.

D'aquesta narració tenim tres aspectes per comentar. Per una banda, cal esmentar els topònims que hi apareixen: Capdepera, ses Set Cases, es Sitjar, es Quatre Cantons, el camí des Murtar, el pou de ses Matetes, el torrentó des Canyeret i s'Agret. D'altra banda, hi podem veure onomatopeies (característiques de l'expressió oral), com ara: "pa-pam!" O bé "nyec-nyec!" (Orpí 1996: 68) D'altra banda, val a dir que aquesta narració s'insereix en els motius tòpics de la metamorfosi de les bruixes. Aquests tòpics els podem trobar a diverses rondalles d'Alcover, com per exemple "En Lau Fe't-pendre i dues bruixes" (Alcover 1985 [1936-1872]: vol. xxiv, p. 150).

Tradicions explicatives

Sa roca de na Pòrra

Motius

A972.6 Indentions on rocks caused by giants

A977.1 Giant responsible for certain stones

Comentari

He classificat aquesta narració dins l'apartat de tradicions explicatives guiada per la definició del TermFolk: "Relat de ficció que explica elements antròpics del paisatge (construcció d'ermites, existència de ruïnes, ubicació d'edificis...) o lingüístics (topònims, malnoms, frases fetes...)." Doncs, aquesta història ens explica l'origen d'una roca que es troba a un sementer de Capdepera, a n'Avenc. Tot comença en temps dels gegants, en el

puig de s'Àliga. Hi vivia una geganta anomenada Pòrra. Aquesta geganta sempre portava un capell de palma d'ala grossa per protegir-se del sol. Però, com que allà dalt sempre feia molt de vent, el capell prenia el vol. Per això, la geganta va decidir que, cada cop que es llevés el capell, hi posaria al damunt una pedra, grossa com el seu puny. Però, va arribar un dia que va fer una ventada de mil dimonis i la roca no va poder aguantar la força del vent. Del capell no se'n va saber res pus; en canvi, la roca com que pesava tant va rodolar fins que va pegar al sementer de s'Àliga. Aquesta roca va quedar immòbil durant molts d'anys, fins que un gabellí que sabia llegir va veure unes lletres inscrites a la pedra gegantina: "Venturós qui em girarà". (Orpí 1996: 65) El gabellí va fer córrer la veu per tot el poble de Capdepera i un bon grapat d'homes van anar a girar la roca. Quan ja la tingueren girada, varen veure unes lletres que posaven: "Venturós qui m'ha girada, / perquè de s'altre costat / ja estava cansada." (Orpí 1996: 65) Quan aquell grup d'homes varen llegir el missatge s'esclataren de riure, perquè l'esforç que havien fet no va servir per gaire cosa. A hores d'ara la pedra encara hi és, però "ses lletres s'han esborrades, com també es record de sa geganta." (Orpí 1996: 66)

D'aquesta narració cal destacar diversos trets característics de la literatura oral. En primer lloc, Pere Orpí situa amb molta precisió l'espai, allà on viu la geganta Pòrra:

A Capdepera, anant de sa platja de l'Agulla cap a sa de sa Mesquida, hi ha un camí que passa pes coll de Marina..., entre es puig des Telegrafo, a la dreta, on hi ha sa talaia de Son Jaumell, i es puig de s'Àliga, a l'esquerra. (Orpí 1996: 64)

A més a més, tenim la presència d'estructures rimades que engresquen l'oient, com les que hem mencionat amb anterioritat. En afegitó, podem observar que la veu narrativa interpel·la a una tercera persona, que, en aquest cas, seria l'oient: "Però sa roca encara és allà, per si qualcú de voltros la vol anar a veure... o tornar-la girar." (Orpí 1996: 66)

Finalment, cal mencionar que aquesta narració es pot relacionar amb tres altres històries: "Una pedra potxosa" que n'Alcover va publicar a BSAL (Guiscafrè 2017b: 102) i val a dir que l'informat era gabellí. La "Burla de gegant" recollida per Jacint Verdaguer (1986: 107). I "Es penyal de Pastoritx" recollida per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àtria-Toscana (Valriu 2021: 347). "Sa roca de na Pòrra" afegeix alguns elements nous en aquestes tres narracions: la història de la geganta i el seu nom.

Succèits

Falses pors

Es pescador d'oblades

Motius

J1495 *Person runs from actual or supposed ghost*

K2319 *Deception by equivocation--miscellaneous*

Comentari

Aquesta narració breu conta com a fet succeït una història sobre falses pors. Un pescador se'n va a pescar i va aconseguir arregar moltes oblades. Els va posar dins d'una barxa i va partir cap a cases. La barxa, com que era vella i l'aigua de la mar li havia fet malbé, tenia un forat al cul, però el pescador no ho sabia. Quan va ser just davant del portal del cementeri, una oblada va caure i li pegà damunt els talons. El pescador es va espantar tant que va començar a córrer i a cada passa que feia una oblada li queia. Quan va arribar a casa, va cavil·lar i va saber el que havia passat realment. El pescador va anar ben alerta a contar-ho, però llavors al poble no es parlava d'altra cosa.

D'aquest succeït cal destacar diverses qüestions. En primer lloc, la toponímia atès que es mencionen diferents espais per situar millor la història com ara: el carrer de La Mar, sa Font de sa Cala, n'Aladern, el pi de n'Aspre, el clot Garrover, sa costa del cementeri de Capdepera i can Pau des Claper.

Finalment, hem de mencionar la presència de dues estrofes. Pel que fa a la primera, és una estrofa de presentació, que descriu la feina del protagonista i el poc profit que comporta (Orpí 1996: 34):

Pescador de canya
i moliner de vent,
no han mester notari
per fer testament.

Pel que fa a la segona, conclou la història i és el resultat de la xafarderia del poble que ha volgut recordar aquest fet succeït amb una cançoneta (Orpí 1996: 36):

Un pescador no molt bo,

de la mort sentí potades,
i va perdre ses oblades
i no va perdre sa por.

Una ànima desmemoriada

Motius

J1786.1 *Man costumed as demon thought to be devil*

Comentari

Pere Orpí inicia aquesta narració de la següent manera: “En aquell temps que sa gent creia en bruixes i fantasmes, en moracos i mal bocí, i n’estava tan segura com dos i dos fan quatre, a Capdepera hi havia un homo viudo que tenia dos fiis.” (Orpí 1996: 47) La primera afirmació ens podria fer pensar que es tracta d’una llegenda i no pas d’un fet succeït, però l’eix argumental es basa en una història de falses pors, que ens permet classificar aquesta narració dins aquest apartat.

La narració relata la història de dos germans. El major —que nomia Martí— era un malgastador i vivia al poble. En canvi, el més jove —que nomia Joan— era molt feiner i vivia amb son pare a fora vila. Quan son pare va morir, els dos germans van seguir vides separades. El més jove vivia a la mateixa casa de fora vila amb la seva dona i se’n cuidava de fer les feines i de proveir menjar a la família. En canvi, el major no li bastaven els doblers per pagar els seus mals vicis. Un dia, quan el germà major no tenia menjar per alimentar a la família, va decidir disfressar-se de bubota i anar a espantar el seu germà perquè li donés una quartera de xeixa:

—Juan! Juan! Juan!
[...]
—Qui sou i què voleu, de part de Déu?
[...]
—Jo som s’ànima de ton pare, que quan me vaig morir no vaig pensar a dir-te que duguesses una quartera de xeixa a can Martí.
(Orpí 1996: 49)

En Joan així ho va fer. Però, com que la quartera de xeixa li durà molt poc, en Martí va decidir tornar a fer el mateix amb èxit. Més endavant, va decidir tornar a repetir l’acció, però el seu germà Joan ja començava a sospitar que aquella bubota devia ser el seu germà major que s’aprofitava d’ell. Així doncs, va sortir amb el llum d’oli i el va llançar a les

feixes de llenya on hi havia la bubota. Tot va començar a calar foc i en Martí va partir amb una cama davant l'altra.

D'aquest fet succeït podem destacar la presència significativa dels diàlegs. A més a més, apareixen alguns proverbis com ara: “un sac buit no s'aguanta” (Orpí 1996: 49) o “Qui fa tres, ase és” (Orpí 1996: 52). També cal comentar la toponímia, s'hi esmenten espais específics de Capdepera com ara les cases de na Gambusina.⁷

Sa bubota des cementeri

Motius

K2321.2. *Dummy set up as corpse to frighten people*

Comentari

Abans, a Capdepera hi havia un cementeri i, ben devora, hi havia un forn de calç. La narració conta que la gent gaudia d'anar a veure el forn de calç els vespres perquè pel capell del forn sortien unes flames petites de diferents colors. Doncs un dia, un grup de dones anaren a veure aquest petit espectacle i, entre elles, hi havia dos joves que no se'n pensaven cap de bona. Van maquinat un pla per espantar aquelles dones: construïren un ninot amb una camisa vella i dos calçons i s'amagaren darrere la paret del cementeri per esperar que arribessin les dones i espantar-les. Així doncs, quan les dones passaren per davant del cementeri, els dos joves alçaren el ninot i cridaren amb una veu esfereïdora: “—Ànimes de l'altre món! [...] —Ajuda-mos, que encara hi som!” (Orpí 1996: 62) Quan les dones van veure aquella bubota van partir a córrer cap a cases i no tornaren mai més a veure el forn de calç.

En aquesta narració breu és molt important la localització i, per això, ens expliquen, abans de començar el fil narratiu, com situar els espais:

Es cementeri vei de Capdepera estava situat en es barri de Vilanova, devora es carrer des Port, i ocupava quatre trasts entre lo que ara són es carrer de sant Pere i es carrer Batista. [...] Un poc més avall del cementeri vei, devora es clot Gran, hi havia un forn de calç, que va funcionar fins a mitjan segle XX. (Orpí 1996: 61)

⁷ Pere Orpí va néixer a la possessió de Na Gambusina l'any 1936.

Cal esmentar que hi podem trobar un proverbi que funciona com a fórmula de conclusió de la rondalla: “Gat escaldat, aigo freda tem.” (Orpí 1996: 62)

Moros

Es moro de sa Torre

Motius

D1209.3 *Magic plow*

H1103.2 *Task: plowing enormous amount of land*

Comentari

Aquesta narració breu conta la història d'un moro que posseïa l'alqueria de sa Torre de Canyamel. Aquest moro sabia moltes coses de profit per tenir un bon conreu i va manar al seu missatge que donés dotze passades de rella a la terra, abans de tirar la llavor. Quan va arribar l'hora de segar, el moro va veure que el seu missatge no havia complit les ordres i li va demanar quantes passades de rella havia donat. El missatge li va dir que n'havia donades onze perquè ja estava molt cansat. Això va provocar que collita fos menys esplendorosa. I de llavors ençà, aquell missatge no va tenir pus mandra a l'hora de fer la feina.

D'aquest succeït cal destacar que la importància del número dotze. Segons Caterina Valriu (2021: 151): “La rondalla mostra preferència per l'u, el dos, el tres, el set i el dotze. [...] Els nombres set, dotze i cent són simples fórmules estilístiques, representen en elles mateixes la pluralitat”. Això és important perquè la tasca del missatge s'havia de complir dotze cops i el simple fet de realitzar la tasca onze cops és el causant d'un mal conreu.

Finalment, també és destacable l'especificació de la toponímia, perquè aquest fet succeït està localitzat a la Torre de Canyamel, Capdepera.

Es tresor de sa torre Cega

Motius

H1181 *Task: raising a buried treasure*

Comentari

He classificat aquesta narració dins l'apartat de succeïts perquè no hi ha cap element fantàstic a la narració. En primera instància, vaig pensar que es tractava d'una llegenda de tresors, perquè la història no s'allunyava de la definició que proposa Carme Oriol (2001: 106) sobre les llegendes de tresors:

Les llegendes sobre tresors amagats es basen en la creença que existeixen tresors que algú va amagar en un temps més o menys llunyà i que poden ser trobats gràcies a un cop de sort. Com totes les llegendes, tenen una base real ja que, efectivament, al llarg de la història s'han produït troballes casuais de tresors fabulosos.

El fil narratiu es basa en les característiques anteriors: hi ha un tresor que fa molt de temps que qualcú va amagar, el temps històric està determinat i és llunyà a l'actual i la narració parteix d'una base real. Però, escorcollant una mica més, vaig veure que aquestes llegendes de tresors amagats, a més de totes les característiques anteriors, estan marcades per la presència d'éssers o de fets fantàstics o fabulosos. Caterina Valriu (2019: 141), resumeix els elements essencials de l'argument d'aquest tipus de llegendes:

Podríem resumir l'argument de la majoria de llegendes que tracten de la recerca d'un tresor amagat amb les paraules següents: «En un indret pregon, un tresor és custodiat per un ésser màgic, per obtenir-lo cal fer un ritual determinat. Si el ritual no es completa, no es produeix el desencantament que permet accedir al tresor i sovint recau una maledicció o càstig sobre qui ho ha intentat». (Valriu 2019: 141)

Aleshores, classificar aquesta història com a fet succeït és l'opció més pertinent, atès que “El succeït és un tipus de relat sobre experiències reals que explica un esdeveniment que ha tingut lloc en la comunitat del narrador i que és recordat especialment pel seu caràcter sorprenent, pel seu dramatisme, o per la curiositat de la situació creada.” (Oriol 2002: 80) Així doncs, aquest fet succeït explica la història d'uns mariners gabellins que desembarcaren a les costes d'Alger. Allà, un moro els va contar que els seus avantpassats havien deixat un tresor amagat a Capdepera. Els gabellins, quan varen arribar, tot d'una es posaren a cercar aquell tresor, però no el trobaren mai.

D'aquest relat destacaria la importància que té la descripció històrica que es fa abans que comenci l'argument principal. És a dir, Pere Orpí fa una mena d'introducció molt detallada per contextualitzar aquest succeït, tant geogràficament com històricament:

Sa torre Cega era una torre de senyals de sa costa de Capdepera, situada entre sa torre Esbucada i sa des Puig den Massot o talaia Nova. [...] Conten que quan el rei en Jaume I vengué a conquerir Mallorca, començant per Ciutat i sa zona de Ponent, un des darrers reductes moros va ser sa zona de Llevant, i en concret sa punta de Capdepera [...]. Des de sa costa gabellina, el rei en Jaume va dirigir i dur a terme sa rendició de s'illa de Menorca, l'any 1232, mitjançant es Tractat del Cap de la Pera. (Orpí 1996: 84)

Finalment, voldria comentar el gir irònic que fa l'autor al final de la narració. Aquest gir exhibeix un toc d'humor i una mena de posicionament en contra de la creença del tresor de la torre Cega: "Es vertader tresor de sa torre Cega és es qui hi ha portat sa família March-Servera: molts de diners enterrats i moltes obres d'art escampades dins es palau i es jardins, que ocupen tot es turó." (Orpí 1996: 85).

Lladres

Es dos lladres

Motius

K2220.0.1 *Jealous rivals prevail on person to break tabu (prohibition)*

K1887.1 *Echo answers*

Comentari

Aquesta narració breu conta la història de dos lladres. Hi havia un lladre que ja era famós pels voltants d'Artà i Capdepera, però amb els anys havia perdut algunes habilitats. Llavors, aquest lladre va saber que n'hi havia un altre de més jove que començava a ser molt conegut. El lladre més vell es va posar gelós i va decidir fer una visita al lladre jove. Quan va ser al cau del lladre jove li va fer una advertència: "—Abans d'anar-me'n, te vui donar un consei d'amic. Veus? Jo sempre vaig armat amb aqueix fauçó; i si fos de tu, també n'armaria un. Així, quan te vegis estret, lo que has de fer és agafar es contrari pes cabeis. Veus? Així." (Orpí 1996: 56) Així doncs, mentre li explicava amb paraules, també

li explicava amb accions. L'agafà pels cabells i li tallà el coll. El lladre vell, tot content per tornar a ser l'únic, va sortir del cau cridant: "Som es millor!" i les muntanyes, amb el seu eco li donaven la raó.

D'aquesta narració cal destacar dos aspectes. En primer lloc, la presència d'alguns proverbis com: "El dimoni sap més per veï que per ésser dimoni" (Orpí 1996: 56). Llavors, hi apareix una estrofa per tal de caracteritzar una referència toponímica:

Ses muntanyes de Sos Sastres
són ses més altes del món,
i de tan altes com són
s'hi fan caragoles blanques.
(Orpí 1996: 55)

De topònims no només apareixen les muntanyes de Sos Sastres, també apareixen: Artà, Capdepera, sa Duaia, sa Cova, Aubarca i el pla des Matzoc.

Es pareier de Son Jaumell

Motius

K300 *Thefts and cheats--general*

Comentari

Aquest fet succeït narra una història breu de dos lladres que decideixen robar les mules del pareller de Son Jaumell (una possessió de Capdepera). Per fer-ho, un d'ells s'amagà dins un torrent que estava situat a prop de la finca. I començà a cridar: "M'espant! M'espant! M'espant!" (Orpí 1996: 70) El pareller quan sentí aquells crits va anar a veure què passava i, mentre el lladre que estava dins el torrent el despistava, l'altre lladre anà a cercar una de les mules i va partir colcant cap al poble. El pareller en veure la feta va començar a córrer i a perseguir el lladre que s'havia emportat la mula. Però, el pobre home no sabia que, mentre perdia el temps i l'energia amb el primer lladre, el lladre del torrent havia anat a cercar l'altra mula. Quan el pareller es va cansar de perseguir el lladre, tornà a la possessió i va veure que no només n'havia perduda una, sinó que li havien robat les dues mules. L'amo de Son Jaumell s'enfadà tant que el va oferir a l'amo de Son Terrassa per fer de porquer.

Pel que fa a la toponímia, en aquesta narració apareixen diversos llocs específics de l'indret gabellí, com ara: Son Jaumell, el pou de ses Matetes, el torrent des Canyaret, es Cós, es Quatre Cantons, es Castell, Son Xona i Son Terrassa. Per altra part, cal fer menció especial a una expressió que apareix en aquesta rondalla, perquè Pere Orpí la té molt present.⁸ Aquesta expressió és “fer s'al·larer” (Orpí 1996: 70)

Una trama semblant, la trobem a un dels passatges d'una rondalla recollida per Antoni Maria Alcover: “Tres estudiants de la sopa” (Alcover 2019: vol. VIII, p. 553).

Anècdotes

S'ase i s'aubardà

Motius

Q285.1 *Cruelty to animals punished*

Comentari

Aquesta anècdota conta una història breu sobre un home que tenia un ase molt vell. Com que no el volia veure patir pus, va decidir dur-lo fins a la punta del Cap Vermell i llançar-lo a la mar. Així doncs, col·loca l'albardà damunt la bístia i comencen el seu camí cap al Cap Vermell. Un cop que són allà dalt, l'home lleva l'albardà a l'ase i li pega una empenta i el llança a la mar. Després cavil·la que ja no necessitarà pus s'albardà i també el llança a la mar. Però, sense adonar-se'n, el capcingle de l'albardà l'enganxa per la corretja i cauen tots dos dins la mar.

Per mor de la brevetat de la història, no es traspuen gaires trets dignes de comentari. No obstant això, en aquest relat hi ha una presència significativa de topònims que ens posen en context el camí que segueixen l'home i el seu ase per arribar fins al Cap Vermell:

Passen per baix de ses penyes Jerònies i des puig Negre de s'Heretat. Deixen a la dreta sa torre i es molí de n'Anyana i es torrent de Canyamel, i més enfora ses cases fortificades de sa torre des mateix nom. Abans d'arribar a s'estany de sa Gola, prenen un caminó a l'esquerra, que s'enfilava cap an es puig den Massot. Com foren a baix

⁸ Vegeu l'annex: pregunta 6 de l'entrevista (de l'apartat *Rondaies mallorquines inèdites*).

de sa talaia Nova, tombaren cap a la dreta, en direcció a sa talaia Véia, i seguiren fins a sa punta des Cap Vermell. (Orpí 1996: 53)

S'ase des Bombu

Motius

Q41 *Politeness rewarded*

Comentari

He classificat aquesta narració dins l'apartat d'anècdotes guiada per la definició d'Oriol (2002: 80-83): “Una anècdota és una narració que explica alguns episodis assignats a personatges reals, els quals són propers a l'oient i a l'emissor de la història.” Així doncs, “S'ase des Bombu” gira al voltant de l'amo en Tomeu Bombu que era un gabellí que passava molta fam, tant ell com la seva família i el seu ase. Un dia, l'amo en Tomeu decidí anar a demanar una xàvega de paia pel seu ase a l'amo en Sebastià de Son Favar, que en aquell temps era l'amo de sa possessió de Son Jaumell. A l'amo en Sebastià li va fer pena aquell animaló i li donà la xàvega de paia. Més endavant, l'amo en Tomeu va veure que la seva dona i els seus fills patien de fam i va decidir fer el mateix que va fer amb l'ase: anar a demanar menjar a Son Jaumell. Quan va arribar a la possessió en Tomeu li demanà al Sebastià una quartera de blat. Però aquest cop no va ser bo de convèncer. En Sebastià deia que no era el mateix demanar blat que palla i que el blat era molt més costós, però, amb molta cortesia i sense deixar d'insistir, l'amo en Tomeu va aconseguir el que volia.

D'aquesta narració cal destacar la importància dels diàlegs, perquè és on podem veure la capacitat d'argumentar de l'amo en Tomeu. A més a més, cal mencionar la presència de proverbis i expressions que pertanyen a la llengua oral, com ara: “Això és més clar que s'aigo”, “qui té arpes, que les trega” o “qui no se cansa, alcança.” (Orpí 1996: 80-81)

En Pere Andreu Locu

Motius

K523.1 *Escape by shamming madness*

Q555.3 *Madness as punishment for thieves*

Comentari

Aquesta anècdota és molt breu i conta la història d'un jove de Capdepera que li deien Pere Andreu, però els gabellins li havien posat de malnom Pere Andreu *Locu*⁹ perquè sempre feia coses poc comunes. Ell s'aprofitava de la seva fama i anava casa per casa a robar una mica de menjar per no passar fam. Un dia, va anar cap a sa coma d'en Canoves i hi havia una caseta amb la porta oberta. Allà hi va trobar una cranca que feia molta mengera, així que va encendre el foc i va fer caliu per torrar la cranca. Però, quan va tenir la cranca llesta, l'amo de la casa va comparèixer i en veure la feta es va enfadar i el va fer fora. En Pere Andreu *Locu* per tal d'amagar la seva culpa li va dir a l'amo: “—Ets un desagraït! Ben servit, i mala paga. A baratu de torrar-te la cranca...!” (Orpí 1996: 83)

Cal destacar la referència que fa el narrador a l'oient: “I què fa, ell?” o bé “Però ah... Mirau com són ses coses: no hi ha ventura completa en aquest món.” (Orpí 1996: 83)

Una de traginers

Motius

H509.4 *Tests of poetic ability*

H509.4.1.1 *Contest in adding a verse which makes the first poet ridiculous*

Comentari

Aquesta anècdota conta la història d'un grup de traginers del llevant mallorquí. Entre ells n'hi havia dos que eren bons glosadors i, per matar el temps, decidiren fer un concurs de gloses. Els altres varen proposar que la glosa que contés la mentida més grossa seria la guanyadora. El primer glosador va cantar:

Una formiga vaig veure
que se'n duia es puig Major,
i també es de Galatzó
i tot es terme de Seuva.
(Orpí 1996: 133)

⁹ A Capdepera les o àtones que es troben a final de paraula tanquen en *u* i Pere Orpí va decidir mantenir aquest canvi tipogràficament.

Tots els companys traginers varen quedar ben contents que el seu amic hagués dit una mentida tan grossa i hagués formulat bé la glosa. Però, el segon glosador va contestar:

Una formiga malalta
se'n dugué es puig Major,
i també es de Galatzó
i tot aquest món i l'altre.
(Orpí 1996: 133)

Aquest segon va ser el guanyador.

Destacaria que la seva finalitat era divertit l'oient. L'humor que presenten aquestes gloses es pot relacionar amb les dècimes desbaratades i el gust per la hipèrbole propi de la literatura popular. A més a més, aquesta anècdota posa de manifest que un dels entreteniments d'antany era la glosa i el combat entre els glosadors.

En Copeo de sa Pobla

Motius

H685 *How far is it from happiness to misfortune?*

M451.1 *Death by suicide*

Comentari

Aquesta anècdota conta la història d'un home de Sa Pobla que de malnom era *Copeo*. Aquest home havia heretat una gran fortuna dels seus pares, però era un malgastador. Per organitzar les seves despeses contractà un secretari. Aquest secretari va veure que els doblers se n'anaven de cada cop més aviat i va advertir en *Copeo*. Aquest li digué que no s'havia de preocupar i que sempre que estigués viu tindria doblers. Un dia s'aturaren a una esparteria, en *Copeo* comprà una corda d'espart d'un dit de gruixa i li demanà al secretari si li pareixia que li bastava aquella corda. El secretari, primer, es va espantar, però llavors ho va agafar com si fos una broma. Un altre dia anaren a una botiga on venien caixes i baüls. I en *Copeo* comprà un baül folrat de vellut negre amb una creu de plata damunt la tapadora. El secretari també ho agafà com si fos broma. Més endavant, anaren a comprar dos canelobres de llautó i dos ciris. I en aquest moment, el secretari ja dubtava si allò era una broma. Després d'un temps, el secretari li digué al *Copeo* que ja no quedaven més diners. Ell li contestà que l'endemà al matí antigues a ca seva i que li

demostraria que allò que li havia dit —que no acabaria els doblers mentre estigués viu— era cert. L’endemà el secretari va fer el que li havia dit i es trobà tot un escenari esfereïdor: la corda estava penjada del sostre i a davall hi havia un tamboret, el baül i els ciris estaven al fons de la sala. Quan el secretari va veure tot aquell muntatge, va voler partir ben aviat. Però, en *Copeo* l’aturà i el va obligar —a punta de pistola— a quedar a veure el seu suïcidi. Llavors, el secretari va anar a avisar el jutge per contar-li el que havia passat. El posaren dins del baül, on en *Copeo* —abans de morir— hi havia deixat unes monedes per deixar constància que no s’havia mort sense doblers.

Estilísticament, aquesta rondalla és rica en proverbis i expressions populars, com per exemple: “cos què vols, cos què desitges”, “tant tenguem, tant gastarem”, “agafar es bou per ses banyes” o “des teu pa faràs sopes” (Orpí 1996: 183-184). D’altra banda, són importants, també, les fórmules de començament i de conclusió. La història comença amb: “A Sa Pobla hi havia una vegada un jovenot que de malnom li deien Copeo” (Orpí 1996: 183) Aquesta expressió —*hi havia una vegada*— és ben característica en les rondalles. Pel que fa a la fórmula de conclusió, “Que Déu l’haja perdonat. Amèn” (Orpí 1996: 186), també mostra una característica prototípica de les rondalles, que és acabar la narració fent una al·lusió a Déu.

Un errat de comptes

Motius

J2030 *Absurd inability to count*

Comentari

Aquesta anècdota té un caràcter humorístic, però no és ben bé un acudit. Jaume Guiscafrè delimita les marques entre aquests dos gèneres:

El que marca els límits entre els dos gèneres és, en el fons, el propòsit amb què el locutor actualitza i enuncia l'argument narratiu. L'acudit té sempre una finalitat ridiculitzadora. L'anècdota, en canvi, té sempre un propòsit admiratiu o laudatori amb qui té la capacitat de resposta i l'agilitat mental i verbal necessàries per proposar la solució verbal enginyosa que escau millor a cada situació conflictiva. I, en aquest sentit, proporciona al narrador i a l'auditori una mena de precedent d'autoritat amb vista a la resolució de la situació vivencial i comunicativa que la suscita. (Guiscafrè 2013: 127)

Aquesta anècdota conta la història d'un home que havia estalviat durant tota la seva vida per passar unes bones velleses. Així doncs, quan va deixar de fer feina, va fer comptes — amb molt poc seny — per saber quants de doblers podia gastar cada any: “—Jo quin temps puc viure? Deu anys més? Ara tenc estotjades tres mil lliures davall una rajola. Per tant, en puc gastar tres-centes cada any.” (Orpí 1996: 198) I així ho va fer, els comptes li sortiren rodons perquè, quan va fer deu anys que buidava el racó dels doblers, ja no n'hi va quedar ni un. Però, allò que no va calcular bé fou els anys de vida que li quedaven per viure. Aquell home estava ple de salut, però buit de doblers. Aleshores, aquell home es va plantejar tres opcions; la primera, tornar a fer feina; la segona, anar a robar i la tercera, anar a demanar. Va decidir que la millor opció era la tercera. Qualcuns li donaven qualche cosa, però n'hi havia d'altres que li deien: “Déu te do remei!” (Orpí 1996: 199)

Allò que destacaria són les fórmules de començament i de conclusió. La història comença amb: “Això era [...]” (Orpí 1996: 198) Aquesta expressió és ben característica en les rondalles. Pel que fa a la fórmula de conclusió, “Si no voleu tenir tan mala fi com ell, mirau-vos-hi bé a s'hora de treure comptes, no sia cosa que també vos surtin errats.” (Orpí 1996: 199), va dirigida als receptors de la història i té un rerefons d'ensenyament moral.

Finalment, cal esmentar que aquesta rondalla fou redactada per Francesc Camps i Mercadal amb el mateix títol: “Un errat de comptes” (Camps i Mercadal 1918: vol. II, p. 10). Però, la diferència entre aquestes dues rondalles rau en el fet que la rondalla menorquina es va escriure de manera més esquemàtica.

Sa botelleta

Motius

T200 *Married life*

Comentari

Es conta la història d'un matrimoni que es barallava constantment. La dona, cansada de tantes bregues se'n va anar a demanar consell al rector. Ell li donà una botelleta plena d'un líquid transparent i li va dir que, cada cop que sentís el seu home arribar, pegués un glop i el guardés dins la boca el temps de resar un rosari. I així ho va fer, quan va sentir el seu marit arribar, va pegar un glop i començà a recitar el rosari interiorment. El seu home va començar a cridar i discutir, però, com que la dona tenia la boca plena, no podia

contestar. Passaren els dies i de cada vegada hi havia menys bregues. La dona va acabar el líquid de la botelleta i va anar a cercar-ne més. Però, el rector li va dir que allò no era cap líquid màgic, sinó que era aigua normal i corrent. I partir d'aquell dia, ja no tenia la necessitat de tornar a omplir aquella botelleta, va cavil·lar que per barallar-se han de ser dos.

És una anècdota de caràcter moralitzador. Destacaria els diàlegs en estil directe que plasmen l'eix de l'argument, és a dir, totes les discussions. Aquesta anècdota es pot vincular a la tradició que s'atribueix a sant Vicent Ferrer:

Entre els suposats miracles que en realitat no són sinó narracions costumistes, enginyoses o humorístiques, podem referir [...] el que Baldó i Vives (1999: 108) recull a Benimuslem, sobre una dona que demana a Sant Vicent Ferrer que li faci el miracle de poder viure amb el marit sense discutir. I Sant Vicent li recomana [...] que cada vegada que discutisquen es pose a la boca un glop d'aigua. I que no se'l bega fins que no veja l'home calmat. (Borja 2020: 110)

Acudits

Soscaires de sollerics

Motius

X173 *Lies about falling*

Comentari

“Soscaires de sollerics” no és cap rondalla ni cap fet succeït, de fet, no és tan sols un text únic, sinó que són tres narracions independents molt breus i estan escrites en clau humorística. Segurament, Pere Orpí les uneix sota un mateix títol perquè la temàtica és la mateixa: els sollerics. Les he catalogades com a acudits, guiada per la següent definició:

Thus, a joke is an anonymous, partially or completely recycled text that contains a non-bona-fide linguistic/cognitive disturbance (the punch line) that «closes» the previous text. The text itself is tendentially short and contains the basic features of a narrative. (Attardo & Chabanne. 1992 172)

Així doncs, aquests tres textos presenten totes les característiques anteriors: són breus, contenen les característiques bàsiques d'una narració i acaben amb una frase que tanca el sentit humorísticament.

La primera narració conta que un solleric de certa edat passava per un carreró molt estret i feia molt de vent. Amb una bufada forta una teula li caigué damunt el cap. El solleric se'n dugué la mà al cap i mirà els bocins de teula i digué: “Per la vera creu! Així mateix és gros, en setanta anys no haver *pogut* avançar una passa!” (Orpí 1996: 187)

La segona narració conta que un solleric, el dia de Pasqua, va pujar al cor de l'església per escoltar l'ofici. Quan va acabar, va començar a davallar l'escala de l'església, però el peu no va aferrar enterra i va començar a rodolar per avall. Quan la caiguda va estar feta, hi va haver gent que li demanava si s'havia fet mal i ell contestà: “Per la vera creu! Véiam si un *homu* no *puerà* davallar s'escala així com *vuldrà*!” (Orpí 1996: 188)

La tercera narració conta que hi havia una guarda de sollerics que eren a exsecallar un olivar. Un d'ells estava assegut damunt una branca, però començà a tallar la branca entre ell i sa soca. Ben aviat va caure. Els altres li demanaren si s'havia fet mal i ell contestà: “Per la vera creu! *Vus* pensau que he caigut de bades?” (Orpí 1996: 188)

D'aquests tres acudits podem destacar diverses coses. En primer lloc, Pere Orpí mantén tipogràficament el parlar de Sóller que tanquen les *O* àtones en *U*. Això fa que vinculem més estretament la narració amb els sollerics i que el text tengui un to més humorístic. Finalment, cal esmentar que les respostes finals, tot i no ser les mateixes, es formulen de la mateixa manera, és a dir, totes comencen amb la imprecació: *Per la vera creu!*

4. ANÀLISI DE SONS DE MALLORCA. INSTRUMENTS TRADICIONALS: MÚSICA, SENYALS I CULTURA DE L'OCI

a) Algunes premisses

Abans de tot voldria justificar el procés d'anàlisi d'aquesta obra. Així doncs, com que ens trobem davant d'una obra de musicologia, he decidit centrar l'anàlisi en els aspectes etnopoètics que hi apareixen i dedicar-los un apartat especial. Val a dir que l'anàlisi d'aquesta obra tindrà un caràcter descriptiu, on exposarem tot el contingut del llibre. Per tant, començarem amb una explicació general de l'obra i exposarem el seu contingut. Llavors, dedicarem un apartat als elements etnopoètics i aportarem diversos exemples extrets de la mateixa obra.

A un article de Gabriel Barceló, Pere Orpí presenta aquesta obra de la següent manera:

Puc dir que vaig créixer envoltat de sons i de renous més o manco articulats: el cant dels ocells, els balls de pagès i d'aferrat, les funcions de l'església, les tonades del camp, les vetleries o tallers veïnals d'obra de palma... Tot formava part d'un món en què la gent conservava el cantet i tota la música era en directe. L'any 1982 vaig dirigir el muntatge d'una exposició d'instruments musicals tradicionals de la nostra illa. D'aleshores ençà he consultat una multitud de llibres, músics i sonadors, gent del poble, constructors d'instruments, etc., sense oblidar l'arxiu memorístic de la pròpia experiència. Tot això m'ajudà a decidir escriure aquest llibre i a ampliar gota a gota el cabal d'instruments catalogats i a fer gastar reguerons de tinta a l'autor de les il·lustracions, el bon amic Josep Cortès Servera. El llibre té més de 450 pàgines i es complementa amb un DVD de més de dues hores, elaborat per Antoni Nicolau, president dels Músics per la Llengua. No tot ha estat cosir i cantar. Localitzar instruments, emparaular col·laboradors, programar i coordinar gravacions... ha duit la seva orenga [sic], i més quan no hem anat a cercar una perfecció professional, sinó la frescor d'un treball més artesà i espontani. Esper que aquesta obra tingui acceptació i se'n pugui treure bon profit a nivell didàctic. (Barceló 2009: 40)

Pere Orpí i Ferrer mostra un interès especial pel patrimoni cultural de Mallorca, específicament en els instruments tradicionals, la música i la cultura de l'oci. L'obra es converteix en una eina per explorar les interaccions entre la música i la cultura d'un lloc concret. A través d'aquest recull tan exhaustiu d'instruments, podem veure com estan vinculats amb les creences, les pràctiques socials i els valors d'una comunitat o d'una cultura específica. I a més a més, aquesta vinculació provoca una producció d'interès

folklòric immensa. Aquesta obra és el resultat de dotze anys de recerca i de feina¹⁰ i té un valor incalculable i, per tant, és digne d'anàlisi i comentari.

b) Descripció general i contingut del llibre

Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci és un inventari detallat i minuciós dels instruments i d'alguns objectes —que produeixen sons— de Mallorca que inclou una gran quantitat d'informació de paremiologia, poesia oral i altres gèneres de literatura popular relacionada en cada un d'ells. El llibre està format per 452 pàgines i dividit en tres grans blocs, acompanyats per la introducció, els pròlegs i les referències bibliogràfiques.

El primer gran bloc es titula «Música i ritme: sonant-sonant». Aquest primer bloc inclou cinc apartats. El primer apartat es titula «Festa i revetla» i es presenten els següents instruments: les xeremies, el flabiol i el tamborí. El segon apartat es titula «Balls i serenates» on s'exposen diferents objectes i instruments de corda —la guitarra, el guitarró, el violí, la bandúrria, el llaüt i la mandolina—, de percussió —el canyís, els ossos, el xerrac, la rasca, la castanyeta de canya, la botelleta (gratello), les culleres de fusta, la maça i el morter, l'olla i la cullera, la carabassa amb pinyols, la carabassa amb mosses, els ferreguins, el pandero, les castanyetes, el cascavell, la pastera i la simbomba— i de vent —l'acordió, l'harmònica i l'ocarina. Pel que fa al segon apartat, es titula «Danses rituals» on hi trobem instruments profans “batiats” com ara el flabiol d'Alaró i Altres instruments rítmics com per exemple el broquer i les macetes. El tercer apartat es titula «Celebracions religioses» on s'inclouen l'orgue i l'harmònim. El darrer apartat d'aquest bloc es titula «Instruments de concerts i desfilades» on es mostren els instruments de la banda de música —la caixa clara, el bombo, els platerets, la flauta travessera, el clarinet, el saxofon, l'oboè, el cornetí, la trompeta, el fiscorn, la trompa, el trombó, l'onoven, el bombardí i la tuba— i els instruments ministrils —el timbal, el darbuka, el cromorn, la tarota, la bombarda, el baixó, la trompa naturals, el sacabutx, el tambor i el piano.

El segon gran bloc es titula «Avisos i senyals: cridant-cridant». Aquest segon bloc inclou tres apartats. En aquest bloc hi ha alguns elements que s'exposen que no són ben bé

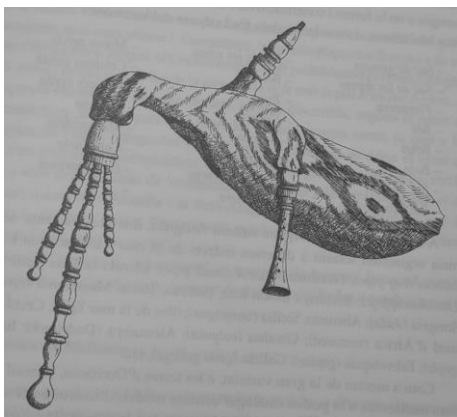
¹⁰ Vegeu l'annex: pregunta 6 de l'entrevista (de l'apartat *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*).

instruments, sinó objectes que fan renous per avisar o fer qualque senyal. El primer apartat es titula «Religiosos» on hi ha una secció dedicada a la campana i una altra dedicada a la Setmana Santa on es presenten instruments com: el fas, les matraques, la roncadora, el roc, el rumbo i els esclafits de Pasqua. Pel que fa al segon apartat, es titula «Profans» i s'exposen el corn, la banya, la botzina, la sirena, el rellotge, la baula de porta, el timbre, el xiulet, els sons del tren, l'esmoladora, el bufacanyes, l'enclusa de ferrer, el càvec, la llauna de fer coques, la castanyola escolar, els cascavells d'ungles de porc, l'esquella i el picarol. El darrer apartat es titula «Reclams» on s'expliquen els reclams de guàtlera, de perdiu i de tord.

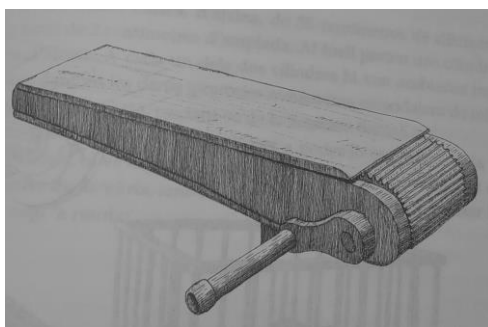
El tercer i el darrer gran bloc es titula «Infantils i lúdics: jugant-jugant». Aquest tercer bloc inclou tres apartats. El primer apartat es titula «Instruments fabricats» i està compost per tots aquells instruments infantils o lúdics que ja es compren fets, com per exemple el siurell, el rossinyol de canya, de llauna o de test, el mata-sogres, el granot, la samsònia, el sonall, la corda de juli i els metal·lòfons. El segona apartat es titula «Instruments improvisats» que són instruments fets de manera casolana a partir d'objectes que els infants tenien a l'abast, com per exemple el xiulet de pell de sobrassada, el nunú, les castanyetes de test, l'harmònica de vidre i els macs. El darrer apartat es titula «Instruments efímers» —que, a parer meu és la part més interessant del llibre— on s'exposen instruments fets a partir de plantes, com per exemple, a partir de diversos cereals, es pot fer el xeremió i el xiulador. A més, mitjançant altres herbes —els colissos, la fulla de garrover, de gínjol blau o de porrassa— es poden fer altres sons.

Tot això que hem explicat mostra el contingut del llibre de manera esquemàtica. Però, cal fer una altra explicació més concreta. Així doncs, la informació de cada un dels instruments segueix un esquema molt semblant. Pere Orpí comença amb la definició que proposa el DCVB de cada instrument. Llavors, aporta una il·lustració de l'instrument (fetes per Josep Cortès). Seguidament, explica la seva història i presenta cada una de les seves parts, les característiques i el procés de fabricació. Finalment, si hi escau, Pere Orpí relaciona l'instrument amb alguns elements etnopoètics de paremiologia, d'endevinalles, de poesia oral i de literatura popular. S'exposen un total de 134 instruments o objectes productors de sons i 69 d'ells estan vinculats amb alguns elements etnopoètics determinats.

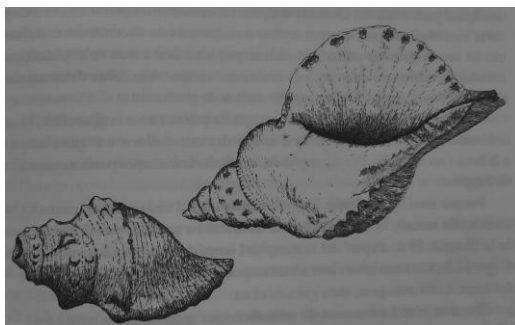
A tall d'exemple, reproduiré diverses il·lustracions de Josep Cortès que apareixen al llibre:

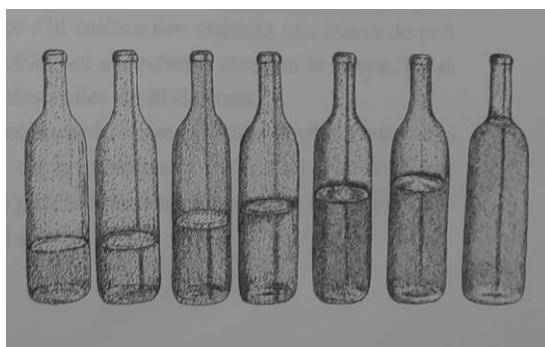
Xeremies (pàg. 35)

Roc (pàg. 275)

Corn marí (pàg. 285)

Reciclatge sonor (pàg. 413)

c) Els elements etnopoètics

Com hem mencionat anteriorment, cada instrument o objecte productor de sons està vinculat amb diversos gèneres etnopoètics: la paremiologia, les endevinalles, la poesia oral, etc. Pere Orpí titula aquest subapartat «Cultura popular» on hi ha, en funció de la seva presència, subtítols per a cada gènere etnopoètic que es presenta: «Locucions i refranys», «Rondalles», «Endevinalles» i «Cançons» (dividides entre cançons genèriques, eròtiques i infantils).

L'anàlisi dels elements etnopoètics de l'obra es farà mitjançant diverses graelles. A partir dels mateixos títols que Pere Orpí emprà per aquests subapartats, indicarem, en primer lloc, el nom de l'instrument. Llavors, exposarem la quantitat —en termes numèrics— de locucions i refranys, de rondalles, d'endevinalles i de cançons populars que apareixen vinculats amb cada un dels instruments. A més, extraurem del llibre algun exemple —exposar-los tots no seria adient, perquè n'hi ha una gran quantitat— de cada gènere etnopoètic, perquè l'anàlisi sigui més clara. Cal mencionar que aquells instruments que no s'han vinculat amb cap element etnopoètic no apareixeran a les graelles.

Mitjançant la següent anàlisi, hem pogut veure quin és el gènere etnopoètic més comú en relació amb els instruments. Gràcies a les dades numèriques que hem recollit, podem assenyalar que la paremiologia i la poesia oral són els gèneres on més es representen els instruments. Pere Orpí recull un total de 682 locucions o refranys, 562 cançons (incloent les genèriques, les eròtiques i les infantils), 31 rondalles i 22 endevinalles. Així doncs, aquesta obra és una mostra clara que els instruments i els objectes productors de sons estan estretament vinculats amb la comunitat i la seva manera de fer i, en conseqüència, amb les produccions de folklore del poble.

Sense més preàmbuls, a continuació trobareu les quinze graelles que componen l'anàlisi dels elements etnopoètics que apareixen a *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*. Val a dir que tots els exemples estan extrets del llibre i de l'apartat corresponent a cada instrument.

Instruments de festa i revetla							
Nom de l'instrument		Xeremies	Exemples	Flabiol	Exemples	Tamborí	Exemples
Locucions i refranys		11	Més inflat que unes xeremies. Estar de gaita.	15	Esser un flabioler d'una mà. El flabiol més bo, quan s'embossa fa mal so.	6	Vagi tamborí per flabiol. Flabiol i tamborí, és tocar fi.
Rondalles		-		5	"Ses sabates de pell de poi" "S'anellet" "La bella ventura o es ca negre sense nas" "En Juan des fabiolet" "La flor romanial"	-	
Endevinalles		-		-		-	
Cançons	Genèriques	9	Mai he vist frares ballar més que enguany es darrers dies: en sentir ses xeremies ets hàbits feien volar.	9	En sentir aquest fabiol que toca de nit i dia, a veure't de prop 'niria; però mu mare no ho vol.	5	Ara ve Sant Ferriol ballarem si Déu ho vol i es qui toca es tamborino ha perdut es fabiol.
	Eròtiques	1	Madò Bet, sa vostra fia serà mala de casar, perquè la varen trobar amb en Bernat, que dormia amb un pam de xeremia dins es forat des pixar.	3	Jo tenc un fobiolet que té forat i no sona i en sentir olor de dona s'empina i s'aixeca dret	-	
	Infantils	-		-		-	

Instruments de corda											
Nom de l'instrument		Guitarra	Exemples	Guitarró	Exemples	Violí	Exemples	Bandúrria	Exemples	Mandolina	Exemples
Locucions i refranys		13	Aixafar la guitarra a algú. A guitarra d'altri, pocs esclafits!	2	Perdre el guitarró. Guitarró, -na.	4	Esser magre com un violí. No hi ha més mal veí que un aprenent de violí.	-		-	
Rondalles		2	"Es port de sa cibolla blanca" "Dos fiis de viuda"	-		2	"En Juanet i sa fia del rei" "La reina banyuda"	-		-	
Endevinalles		3	Mon amo me té enflocada amb cordons, amb flocs i joies, i, perquè canti més bé, m'estira es nirvis, primer, i llavò em fa pessigoies.	-		-		-			
Cançons	Genèriques	38	Si no saps sonar guitarra, no te sapi greu, Miquel, que el Bon Jesús de la terra no sap tant com es des cel.	11	Aqueixa d'aquest racó és sa que m'agrada un poc: jo li donaria es floc que duc en es guiterró.	8	Es teu violí, Solaies, que sona de divertit! S'estel de s'auba ha sortit, guaita per dalt ses teulades.	1	Tots es rossinyols d'Artà canten a damunt la Cúri', i un coní amb una bandúri' los ensenya de ballar.	1	Si jo sabia a quina hora, mon bé, haguéssiu de venir, vos sortirà camí amb guitarra i violí, amb guiterró i mandola.
	Eròtiques	4	Sa madona de Son Serra s'asseia damunt es banc; mostrava s'esclata-sang com una flor de guitarra.	-		-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-	

Instruments de percussió de fabricació casolana

Nom de l'instrument	Canyís	Exemples	Ossos	Exemples	Botella (gratellosa)	Exemples	Culleres de fusta	Exemples	Maça i morter	Exemples	Olla i cullera	Exemples	Carabassa amb pinyols	Exemples
Locucions i refranys	11	<i>Esser més sec que un canyís. No vos fieu de barques de canya.</i>	23	<i>Sec com un os. Esser un sac d'ossos. La llet no surt dels ossos, sinó dels trossos.</i>	1	<i>Esser més estret que un coll de botella.</i>	12	<i>Durar tant com una cullera de pa. Sa cullera de plata no fa més bo es menjar.</i>	5	<i>Esser sord com una maça. En esser maça, ja picaràs.</i>	35	<i>Anar dins s'olla de sa mel. De pressa, que s'olla vessa!</i>	5	<i>Esser tap i carabassa. Gat en sac, i vi en carabassa.</i>
Rondalles	-		-		-		-		-		-		-	
Endevinalles	-		-		-		-		-		1	<i>Vaig a ca sa parenta, la trob que rebenta, li alç sa camia i li enfony sa xeremia.</i>		
Cançons	Genèriques	3	<i>Jo voldria ser fustera per fer arades d'amor, i les faria d'aubó o de canya, que és lleugera.</i>	-		9	<i>Sant Antoni és es patró de Maó i Ciutadella; li pegam amb sa botella perquè no tenim tassó.</i>	3		-	11	<i>Com és vetla revenjoli! Ja ho va dir un olier: Una olla per estar bé, ha mester sal, pebre i oli.</i>	7	<i>Madò Bet s'altre diassa tot lo dia va plorar, per no poder destapar es tap de sa carabassa.</i>
	Eròtiques	-		-		-		-		-	-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-	-		-	

Instruments de percussió fabricats													
Nom de l'instrument		Ferreguins	Exemples	Pandero	Exemples	Castanyetes	Exemples	Cascavell	Exemples	Pastera	Exemples	Simbomba	Exemples
Locucions i refranys		-		6	<i>Fer es pandero. Val més un gust que cent panderos.</i>	4	<i>Esser una castanyola. Més xelest que unes castanyetes.</i>	6	<i>Esser un cap de cascavells. Més deixondit que un cascavell.</i>	22	<i>Trobar bona pastera. Qui pasta i no mol, avença tot quant vol.</i>	-	
Rondalles		-		-		-		-		-		-	
Endevinalles		-		-		1	<i>Són fetes de fusta: panxa per panxa, forat per forat; i amb sa remanadissa fan tra-ca-trac, tra-ca-trac.</i>	-		-		-	
Cançons	Genèriques	1	<i>Un corb i una moixeta tocaven es ferreguins, i una gran colla de grins qui los feia mamballetes.</i>	5	<i>Tant m'és jota com bolero es dia que vull ballar. Que rebentin de sonar sa guitarra i es pandero!</i>	3	<i>¿Me vols dir per què no sones com te poses a ballar? ¿O tens por de rebentar es so de ses castanyoles?</i>	-		25	<i>A la vila d'Artà, dic, jo m'hi he de casar a la bona: donen pasterada i lilit, caixa, pastera i sa dona.</i>	36	<i>Sa ximbomba ja no sona, ni sona ni sonarà, perquè té sa pell de ca i sa canya que no és bona. Ximbomba, fé fantasies ara que et deixen sortir; només tens, de venir amb mi, o són set o són vuit dies.</i>
	Eròtiques	-		-		2	<i>Remil i una punyeta! va dir madò Galindó quan sentí es gorrió a devers sa castanyeta.</i>	-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-		-	

Instruments de vent fabricats				
Nom de l'instrument		Acordió	Exemples	
Locucions i refranys		-		
Rondalles		-		
Endevinalles		-		
Cançons	Genèriques	1	<i>An al Sant Cristó d'Artà li faria una novena; que es guerrer caigués dins mar amb uns orgues a s'esquena.</i>	
	Eròtiques	-		
	Infantils	-		

Instruments de danses rituals					
Nom de l'instrument		Flabiol d'Alaró	Exemples	Macetes	Exemples
Locucions i refranys		-		-	
Rondalles		-		-	
Endevinalles		-		-	
Cançons	Genèriques	3	<i>A Alaró ets alaroners duen molta de fanfarra. Com la 'tricidadat cremava ballaven es cossiers.</i>	2	<i>Anau alerta al-lotetes, que enguany faran estils nous; moros a quatre pessetes i moretons a vuit sous.</i>
	Eròtiques	-		-	
	Infantils	-		-	

Instruments de teclat							
Nom de l'instrument		Orgue	Exemples	Harmònim	Exemples	Piano	Exemples
Locucions i refranys		26	Estar trempat com un orgue. Si tens maldecaps, compra't un orgue.	3	Tocar moltes tecles. Endevinar la tecla.	4	Tocar el piano a qualcú. Mudar o canviar de tecla.
Rondalles		-		-		-	
Endevinalles		-		-		-	
Cançons	Genèriques	6	A Capdepera fan corda i es ciutadans fan cordó. Per un punt de tocar l'orgue m'han posat a sa presó. A Sóller per tocar l'orgue posen dos porcs dins un sac: un fa 'nyic!' un fa 'nyac!'; s'avenen com un rellotge.	-		1	Tum-tum, na Pixedis Cloquis, tum-tum, d'es castell d'en Mas, tum-tum, vol tocar piano, tum-tum, que no tocaràs.
	Eròtiques	-		-		-	
	Infantils	-		-		-	

Instruments de banda de música															
Nom de l'instrument		Caixa clara	Exemples	Bombo	Exemples	Platerets	Exemples	Flauta travessera	Exemples	Trompa	Exemples	Trombó	Exemples	Tambor	Exemples
Locucions i refranys		4	Engegar amb caixes destrempades. Cara de boqueta. Obrir marxa.	6	Donar-se bombo. Posar el cap com un bombo a qualcú.	2	A so de bombo i platerets. Molt de renou de platerets, i poca vianda.	5	Entre pitos i flautes. Quan passa vent per la flauta, s'han de bellugar els dits.	4	Esser un trompa. Anar de trompa.	1	Diu el trombó al flabiol: Calla, que m'eixordes!	4	Semblar el tambor de la retreta. A tambor major, no se li toca retreta.
Rondalles		-		-		-		-		1	"Sa fia i sa fiastra d'es moliner"	-		-	
Endevinalles		-		-		-		-		-		-			
Cançons	Genèriques	-		3	Un estol de bergantells vénen cantant pes camí amb bombo i violí: arribaran dins poc temps.	-		3	Un frare va anar tot sol a visitar una malalta; i per demanar can Flauta demanà can Fobiol.	3	En Pep Penya du la doma amb so sò des trompejar. Saps que devia mirar? Si veuria na Coloma.	-		8	Es carril de Vilafranca sols no guanya cap doblar. En Mateu, es tamborer, va vestit de roba blanca.
	Eròtiques	-		-		-		1	Ses al·lotes de Costitx totes saben tocar flauta; se posen amb sa cama alta: 'Donau bombes aquí enmig!'	1	Mestre Arnau, es carboner, a la mala hora s'enganxa, perquè té davall sa panxa una trompa que li manxa i li alça es devanter.	-		3	Una al·lota amb un bastó se punyia es 'maripapo', i el se va posar tan guapo que el s'inflà com un tambor.
	Infantils	-		-		-		-		-		-		-	

Avisos i senyals religiosos											
Nom de l'instrument / objecte		Campana	Exemples	Trompeta	Exemples	Fas	Exemples	Maçoles	Exemples	Esclafits de Pasqua	Exemples
Locucions i refranys		34	<i>Fer campana. Ja està fet Sineu, amb so campanar enmig!</i>	3	<i>Fer-ne una trompeta d'una cosa. Tocar sa trompeta. (Beure alcohol).</i>	3	<i>Fer el fas damunt qualcú. S'esfàs ja està fet!</i>	2	<i>Donar matraca. Maçolar qualcú o quelcom.</i>	23	<i>Tirar amb pólvora d'alti. A Nadal es jocs, a Pasco es focs.</i>
Rondalles		12	<i>"¿Val més matinejar que a missa anar?" "En Juanet i es cavaller conseier" "Ets al-lots de So'n Porc"</i>	-		-		1	<i>"En Bernadet i la Reina manllevada"</i>	-	
Endevinalles		4	<i>Un vestit rodó d'argent; enmig, un cinturonet que avisa tota la gent.</i>	-		-		-			
Cançons	Genèriques	51	<i>Bona vila és Campanet, però no tenen campanes; tenen l'església de canyes, i es sants deuen tenir fred.</i>	2	<i>¿Voleu escoltar, germà, una paraula secreta? ¿Vós que sou aquell xueta qui tocava sa trompeta quan el duien a enterrar?</i>	6	<i>Es fasser de Son Danús és alt i fa poca rama. Sa figuera coll de dama ja no farà figues pus.</i>	-		8	<i>Ara sí que va de bo, que sa cosa multiplica! Haurem d'armar una musica: en néixer persona rica, solen tirar qualque tro.</i>
	Eròtiques	1	<i>Mu mare té una capçana de s'amplària d'un garbell, i mon pare té s'aucell com un batai de campana.</i>	-		-		-		-	
	Infantils	3	<i>Jo sé una cançó de fil de cotó, campanes de plata i barret de senyor.</i>	-		-		-		-	

Avisos i senyals profans (1)													
Nom de l'instrument / objecte		Corn marí	Exemples	Banya	Exemples	Rellotge	Exemples	Baul a de porta	Exemples	Xiulet	Exemples	Els sons del tren	Exemples
Locucions i refranys		3	Tocar es corn. Mal si cornen, i mal si no cornen.	7	Esser més dur que una banya. Tot és u: dur banyes o fer-les dur.	68	Anar com un rellotge. Ara és hora, que es pet ja és fora!	24	Anar portes obertes. Dona morta, diners a la porta.	22	Siular les orelles de qualcú. Poques cabres, pocs xiulets.	4	Arribar amb so darrer tren. El tren d'Olot surt quan vol, i arriba quan pot.
Rondalles		-		-		-		-		-		-	
Endevinalles		3	Vaig néixer enmig de la mar vestit d'una pell molt forta dins es poble, si importa, es meu ofici és cantar.	-		5	A una era véia, véia, dos cavalls fan revoltar: se passen un davant s'altre i no se poden agafar.	-		-		1	Tenc sa boca des menjar que no me serveix per beure, i es dies que no em deix veure sempre me fan dejunar; som més 'llisquera' que un ca i pes més de mil somades, i en pic que ho don a ses cames ningú me pot agafar
Cançons	Genèriques	4	Aquest bergant d'en Floquet sonava es corn cada dia molta de gent no sabia que hi hagués peixateria dalt s'era de Son Mulet.	4	Dels bons tonadors del món som jo i la gent ho sap; només m'embarassa es cap, perquè ses banyes hi són.	25	Home, casa't i veuràs què cosa són cama-rotges. Un homo que fa rellotges ha de tenir bon compàs.	8	Sa madona d'aquest lloc sempre va portes obertes: carrega la gent d'ofertes, promet molt i ateny poc.	1	Un pastor uca i xiula quan aplega es bestiar; jo sempre m'ho vaig pensar, que em deies 'dona' per riure.	1	
	Eròtiques	1	Sa ximbomba i es corn no poden anar a l'oferta; al·lotes, estau alerta, que es meu gorrió desperta ses dones que tenen son.	1	Som Vadell i no tenc banyes, només una i no fa mal. Jo som un homo formal en tota casta de manyes.	1	A un rellotge de sol posen sa busca en sa nit. Qui és casat i té delit i sa dona dins es llit la hi posa a s'hora que vol.	-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-		-	

Avisos i senyals profans (2)

Avisos i senyals profans (2)															
Nom de l'instrument / objecte		Esmolaora	Exemples	Bufacanyes	Exemples	Enclusa de ferrer	Exemples	Càvec i la llauna de fer coques (donaven el sus a les corregudes)	Exemples	Cascavell d'ungles de porc	Exemples	Esquilla	Exemples	Picarol	Exemples
Locucions i refranys		10	Dur ses eines ben esmolades. Esmolar i no tallar, fer lluent i no cobrar.	2	Qui de canyes fa flautes i de frares fa cabal, quan és vell va a l'hospital.	19	Esser com un ferrer sense encruia. Enclusa que sona, senyal que és bona.	30	Córrer com un llamp. No sap caminar, i vol córrer.	27	Fer oi an el rei porc. Qui cerca porc, ses orelles li grunyen.	10	Dur ses esquelles. A la vaca vella no li cal esquella.	6	Tenir es cap ple de picarols. A bou vell, picarol nou.
Rondalles		-		1	"La flor romanial"	2	"El Bon Jesús i St. Eloi" "Es jai de sa barraqueta"	-		-		-		-	
Endevinalles		-		-		-		-		-		-			
Cançons	Genèriques	5	Vaig venir de França per a treballar. No vaig trobar feina i em pos a esmolar.	-		2	Sa desdixada ja sua: si se casa amb so ferrer, en no tenir res que fer la farà picar a s'enclua.	6	Es meu cavall du furia; com corr, no el puc aturar... i un moscard, en volar, amb una ala el tomaria.	6	Un homo mata un porquet i el se menja tira-tira, i, quan ve es darrer dia de peus i morros fa net.	3	A s'auveia mascarella li han posat botons d'or. Valdria més una esquella nova, que fes un bon so.	8	Ses dones de Manacor totes són figueraleres; se posen es picarol i corren com a someres.
	Eròtiques	-		-		1	Per un pic que li vaig fer, em pensava haver-la morta, i la va tenir més forta que s'encruia d'un ferrer.	1	S'ermità Benet tenia un càvec i uns gavilans, un mostel i una conia i un pardal de cent deu pams.	-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-		-		-	

Reclams							
Nom de l'instrument		Reclam de guàtlera	Exemples	Reclam de perdiu	Exemples	Reclam de tord	Exemples
Locucions i refranys		5	<i>Esser més beneit que una guàtlera. En es juny, sa guàtlera canta i sa fauç en es puny.</i>	18	<i>Fer ulls de perdiu escalivada. La muller de la perdiu, tan aviat plora com riu.</i>	9	<i>Estar més ple que un tord d'olivó. Per sant Francesc, agafa els tords amb vesc.</i>
Rondalles		-		-		-	
Endevinalles		-		-		-	
Cançons	Genèriques	5	<i>Sa guàtlera fa quec-quec, quan li donen es segó. Aqueixa des carreró des capellà Tia Bet.</i>	13	<i>Mirau aquesta perdiu com se'n riu des caçador: fins i tot li va fer es niu dins sa boca des canó!</i>	18	<i>Com es tord ve mort de fam qui la fortuna l'encalça, li respon una veu falsa qui s'anomena reclam.</i>
	Eròtiques	-		21	<i>Ses perdius van a pareis i sa meva tota sola: perdiueta, vola, vola i trobaràs ton remei. Na Joana sempre frissa, i sempre té un mal motiu. Se va menjar sa perdiu de s'ase, qui era viu, pensant que era llonganissa.</i>	-	
	Infantils	-		-		-	

Instruments lúdics fabricats													
Nom de l'instrument		Siurell	Exemples	Rossinyol	Exemples	Mata-sogres	Exemples	Granot	Exemples	Sonall	Exemples	Llengüeta, Garrot i Pella	Exemples
Locucions i refranys		1	Senyora de siurell.	5	Cantar com un rossinyol. El rossinyol, gàbia no vol.	10	Una sogra feren de sucre, i encara amargava. Una sogra l'ha de fer petita i l'entén grossa.	5	S'aigo fa granots. Quan la granota canta i plou, senyal d'aigua si Déu vol.	-		14	Agafar bons garrots. Qui té sa pella pes mànec, fa anar s'oli allà on vol.
Rondalles		-		4	"S'aucellet de ses set llengos" "Es rossinyol i sa rossinyola"	-		-		1	"Ets al·lots de So'n Porc"	-	
Endevinalles		-		-		-		1	De petit tenia coa, de gran vaig esser escoat; es vespres de bona lluna cant fent crac-crac-crac...	-		-	
Cançons	Genèriques	-		17	Es canari de na Denya canta com un rossinyol; de sa veu fa lo que vol, i ningun mestre l'ensenya.	22	Sa mare de s'estimada diuen que se vol morir. Bon Jesús, assistiu-lí, que hi tenc part interessada.	-		-		11	Vet aquí com de vegades un fa qualque desbarat i l'emprèn a garrotades amb tot lo que té veinat.
	Eròtiques	5	Damunt es coll de Morell s'hi fan carabasses blanques. Maria, eixanca ses anques i t'enfonyaré es siurell.	-		-		-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-		-		-	

Instruments lúdics de fabricació casolana									
Nom de l'instrument / objecte		Xiulet de pell de sobrassada	Exemples	Castanyetes d'anou	Exemples	Harmònica de vidre	Exemples	Macs	Exemples
Locucions i refranys		8	<i>Tenir un budell buit. A qui no mata porc, no se li dóna llonganissa.</i>	11	<i>Estar fins a la nou del coll. Com més petita és la nou, més remor mou.</i>	5	<i>Ser com un vidre. Qui romp el vidre, el paga.</i>	24	<i>Esser més sord que un mac. La pedra quan surt de la mà no sap a on va.</i>
Rondalles		-		-		-		-	
Endevinalles		-		-		-		-	
Cançons	Genèriques	18	<i>Al·lotes afanyem-mós a omplir ses llonganisses, que no vos diguin 'poc frisses', parentes des puig de Ros.</i>	3	<i>-¿No em diries, al·lotet, quantes nous té aquest noguer? -Puja dalt i compta-lès, i sabràs quantes nous té.</i>	-		2	<i>Ja ballen elles amb elles, no mos han de menester; ballen p'enmig des carrer amb castanyetes i pedres.</i>
	Eròtiques	-		-		-		-	
	Infantils	-		-		-		-	

Instruments de cereals i d'altres plantes									
Nom de l'instrument / planta		Xeremió i Xiulador (de blat)	Exemples	Colissos	Exemples	Fulla de garrover	Exemples	Fulla de porrassa	Exemples
Locucions i refranys		19	Tenir poc blat a la cambra de dalt. Per santa Creu, el blat s'hi veu.	-		9	Passar per sa garrova. Quan l'amo dorm, el garrover vetla.	2	Més verd que la porrassa. Any d'albons, any de cavallons.
Rondalles		-		-		-		-	
Endevinalles		2	Una cosa com una cosa que és groga com a safrà i fa ones com la mar.	-		-		1	Tu qui molt de fil embuies, llavò ho cerques esbrinar: ¿Quin arbre en el món hi ha que al capdamunt la flor fa i a ses rels hi té ses fuies?
Cançons	Genèriques	29	Jo segava blat cabot que em pegava pes capell; l'amo estava content d'ell i jo hi estava ben poc.	1	Cama-rotges i alitsons, colissos i casconia, un temps sa gent en vivia, ses mares i es minyons.	8	Bon abre és el garrover, que fa garroves tot l'any: quan li cuien ses d'enguany, ja té ses de l'any qui ve.	8	D'una flor surt una espina; d'una mata, un rabassó; d'una porrassa, un aubó; d'una gla surt una auzina.
	Eròtiques	-		-		1		1	Ses porrasses fan albons i es albons fan caramuixes; al·lota, eixanca ses cuixes, que m'escalfes es coions.
	Infantils	-		-		-		-	

5. ALTRES MATERIALS D'INTERÈS FOLKLÒRIC

A part de l'aplec de rondalles i del recull d'instruments, Pere Orpí va escriure una obra d'interès folklòric bastant significativa. Aquesta obra, titulada *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*, és un estudi exhaustiu de la figura i de l'obra de mossèn Antoni M. Alcover. Podríem classificar aquesta obra com un llibre de historiografia del folklore, és a dir, una anàlisi històrica d'obres folklòriques. Aleshores, voldria fer una anàlisi descriptiva del contingut d'aquesta obra.

Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover es configura a partir de cinc capítols: (I) «Obra Literària», (II) «Obra Folklòrica», (III) «Obra Polèmica», (IV) «Obra històrica» i (V) «Obra Filològica». Aquests cinc capítols estan acompanyats d'un pròleg de Gabriel Barceló Bover, d'una presentació de Pere Orpí, d'una introducció biogràfica a la figura d'Antoni M. Alcover, d'un apèndix i de les referències bibliogràfiques.

Pere Orpí va enllestir aquest estudi quan encara tenia vint-i-cinc anys i estudiava al seminari, a La Sapiència. L'autor presentà la seva feina al *Certamen científico-literario* del Seminari i va guanyar el premi. Tot i que sigui un treball del qual han passat dècades, l'enfocament i la informació que aporta encara resulten d'interès. El llibre es publicà cinquanta anys després de ser escrit. És per això que:

En el llibre [...] [Pere Orpí] ha actualitzat, en un apèndix, la relació de les *Rondaies*. Quan l'escrigué tan sols havien publicat 16 toms dels 24 de què consta l'obra completa, cosa ben d'agrair, l'actualització, malgrat sigui com a complement. Tampoc no havia aparegut encara una obra biogràfica tan cabdal com *Un home de combat* (1962), del Sr. Moll. (Pròleg de Gabriel Barceló, Orpí 2012: 12-13)

Al primer capítol, «Obra Literària», l'autor explica com va néixer la voluntat d'escriure de mossèn Alcover i les causes que el mogueren a fer l'aplec de rondalles. També, comenta els criteris, les normes i el pla de treball que va seguir per configurar la seva obra. Al final d'aquest primer capítol, fa un comentari on exposa la seva opinió personal sobre la feina que va dur a terme Alcover.

El segon capítol, «Obra Folklòrica», és més teòric. En primer lloc, defineix el folklore:

La paraula “folklore” ve de l'anglès “folk” (poble) i “lore” (ciència), i significa, per tant “ciència de les coses del poble”. [El folklore inclou] totes aquelles coses que han contribuït a formar i definir l'esperit i personalitat característica d'un poble. Per això, totes les manifestacions de cultura, com

són els costums, narracions, idees i sentiments [...] entren de ple dintre els pasturatges on espigolen els folkloristes. (Orpí 2012: 73)

Seguidament, parla de la figura del folklorista, el qual pot treballar de dues formes:

El folklorista [...] pot treballar de dues maneres: com a literat i com erudit. El folklorista-literat es limita a contar les faules i llegendes o a descriure els costums, creences i sentiments que ha recollit de la vida popular. El treball del folklorista-erudit consisteix en estudiar científicament aquestes narracions, costums, cançons, idees i sentiments, recacejar els seus orígens, comparar-los amb els dels altres pobles, descobrir el que en ells hi ha d'autòcton o d'important, les influències de l'element popular sobre les literatures cultes i viceversa, etc. (Orpí 2012: 73-74)

En tercer lloc, comenta l'inventari de rondalles i fa un estudi comparatiu de “L'amor de les tres taronges” (Alcover 2019: vol. II, p. 331) a partir de la classificació que proposa el folklorista americà Aureli M. Espinosa de les diferents variants que presenten els contes, a «La clasificación de los cuentos populares», publicat al *Boletín de la Real Academia Española*, tom XXI, l'any 1934.

Pel que fa al tercer capítol, «Obra Polèmica», Pere Orpí explica quines foren les idees polítiques de mossèn Antoni Maria Alcover i quina va ser la seva tasca com a articulista a les revistes *El tambor* (1885-1887), *El centinela* (1887-1891) i *El Áncora* (1880-1900).

El quart capítol, «Obra històrica», mostra la feina d'Alcover com a historiador, que va fer estudis sobre la història de Mallorca i algunes biografies de diversos personatges mallorquins com Pere Joan Campins i Barceló (bisbe), Josep M. Quadrado (escriptor i apòlogista catòlic), Ramon Llull (escriptor, filòsof i missioner) i Tomàs Fortesa i Cortès (filòleg, assagista i poeta).

Al cinquè, l'autor explica de manera detallada la situació sociolingüística d'aquella època i assenyala que Alcover fou anomenat pels seus contemporanis *l'Apòstol de la llengua catalana* perquè “ja en la seva joventut, la predilecció pels estudis folklòrics despertà dins ell l'afició a l'estudi de la llengua viva.” (Orpí 2012: 150) D'altra banda, explica què és i com es va crear el *Diccionari Català-Valencià-Balear* de manera acurada.

En definitiva, és una obra d'interès folklòric i cultural de gran rellevància. Aquest estudi exhaustiu realitzat per Pere Orpí ofereix una visió completa de la figura i de l'obra de mossèn Antoni M. Alcover. A través dels cinc capítols que conformen l'obra, Orpí aborda diverses facetes de l'activitat intel·lectual d'Alcover, des de la seva obra literària i folklòrica fins als seus escrits periodístics, històrics i filològics.

6. CONCLUSIONS

Aquest treball és una modesta aportació a l'estudi de la folklorística catalana i una reivindicació de la figura i l'obra de Pere Orpí i Ferrer. He realitzat un estudi de les seves obres d'interès folklòric —*Rondaies mallorquines inèdites*, *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música senyals i cultura de l'oci* i *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*— i, a través de la meua anàlisi, he pogut observar que el nostre autor va dur a terme una contribució significativa tant a la rondallística catalana com a la cultura popular en general. En aquest apartat, dedicat a les conclusions, faré una reflexió i una síntesi de les observacions que ja hem explicat de manera més detallada al llarg del treball.

Pere Orpí i Ferrer va seguir les passes d'aquells membres del clergat aficionats al folklore, que —de manera autodidacta, però amb formació en Humanitats— van aportar el seu granet d'arena en la recopilació de materials i en l'estudi de la cultura popular. Es va moure dins el context cultural dels anys setanta i vuitanta i es va poder relacionar amb figures tan importants com Francesc de Borja Moll o Josep M. Llompart. Va formar part d'aquell grup de persones que reivindicaven la nostra cultura enfront de les imposicions que la dictadura franquista exigia als ciutadans. D'altra banda, també va viure el període de silenci dels quaranta anys de postguerra, cosa que l'encaminà a formar part d'una generació combativa que cercava reivindicar la cultura i la llengua catalanes. En afegitó, la Mallorca de l'època que ell va viure quan era petit, l'entorn geogràfic, els vincles familiars i —sobretot— la seva gran formació cultural, l'han influenciat al llarg de la seva vida. Per això, ha dedicat bona part del seu temps a recopilar i a estudiar el folklore mallorquí. És admirable com una cultura popular viscuda dona lloc a poder oferir uns productes que processen, classifiquen, elaboren i retornen a la comunitat tots aquests elements del folklore, mitjançant un alt nivell de qualitat.

Pel que fa a *Rondaies mallorquines inèdites*, són narracions que complementen a la perfecció les rondalles d'Alcover, són una peça més dels grans engranatges de la narrativa oral. La catalogació del corpus ha estat una tasca essencial d'aquest treball, a la qual he dedicat —amb l'ajuda de la meua tutora— temps i meditació, atès que era necessari ordenar el conjunt de rondalles correctament per, llavors, poder fer una anàlisi adient. Per tant, per fer la catalogació han estat imprescindibles diverses fonts: l'índex internacional

de tipus —*The Types of International Folktales* (2011)— i de motius —*Motif Index of Folk-Literature* (1993)— i l'admirable tasca que feren Josep. M Pujol, Carme Oriol i els membres de l'Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili en la catalogació de les rondalles catalanes. Tots aquests recursos m'han ajudat a enllestir la classificació del corpus de rondalles de Pere Orpí i Ferrer. Pel que fa als altres gèneres etnopoètics, m'he servit d'altres referències bibliogràfiques per poder catalogar-los acuradament, com per exemple algunes definicions d'Heda Jason (2000), de Carme Oriol (2002), de Caterina Valriu (2019), entre d'altres. En tot cas, el resultat és un corpus que es vertebrava en sis blocs: rondalles (vint-i-nou narracions), llegendes (una narració), tradicions explicatives (una narració), succeïts (set narracions), anècdotes (set narracions) i acudits (tres narracions que es presenten sota un mateix títol). Val a dir que, pel que fa a les rondalles, hi ha una prevalença evident de les contarelles, per això, podem assenyalar que en les últimes dècades els relats humorístics passen de generació en generació amb més força que no els relats religiosos, per exemple. D'aquest corpus, una de les coses més destacables seria la importància de la toponímia, sobretot d'aquelles rondalles situades al llavors de Mallorca i especialment a l'indret de Capdepera. Finalment, voldria posar en valor l'estil literari del nostre autor. Les rondalles de Pere Orpí, tot i ser unes recreacions literàries molt fidels als arguments orals, estan molt ben compostes i escrites de manera conscient. És a dir, l'autor ha demostrat un gran esforç en la seva manera d'escriure i, per tant, les rondalles presenten una qualitat literària significativa. Aleshores, són unes rondalles amb un gran valor i m'agradaria que s'estenguessin, no només entre els estudiosos, sinó entre el públic general i que formin part del repertori dels narradors orals.

Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci és un inventari ben detallat que reivindica bona part del patrimoni immaterial de Mallorca, pel que fa a música popular. A més, aporta una gran recopilació de materials etnopoètics com ara cançons, parèmies, frases fetes, endevinalles, etc.

Pel que fa a *Rondaies mallorquines* inèdites, una de les propostes més destacables seria la dels itineraris o rutes literàries, atès que la majoria de rondalles tenen situacions geogràfiques concretes, sobretot en el municipi de Capdepera. O bé, pel que fa a *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*, es podrien aprofitar les mostres del cançoner, per exemple, per configurar una activitat d'aprofitament musical a partir de la poesia popular. O també es podrien aprofitar aquells

instruments lúdics efímers per crear una activitat de recuperació d'instruments antics. Per tant, podem assenyalar que la feina de Pere Orpí com a folklorista no només és important per a la preservació de la cultura popular, sinó que també és una eina útil per als docents que vulguin incorporar elements de la cultura popular a les seves activitats.

Pel que fa a *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*, tot i ser una obra que es va escriure fa seixanta anys, la seva informació encara és vàlida i apropiada per a l'estudi de mossèn Alcover. De fet, aporta diferents observacions des de punts de vista molt diversos. És a dir, no només es centra en la figura d'Alcover com a folklorista, sinó que també treballa la seva aportació com a articulista, historiador i filòleg.

En darrer lloc, voldria dedicar un paràgraf a l'entrevista que vaig tenir el plaer de fer al nostre autor dia 5 de maig de 2023. Va ser una experiència molt enriquidora i satisfactòria, perquè em va permetre conèixer de primera mà qui era Pere Orpí i Ferrer i quines idees tenia sobre el folklore, el seu valor i la seva utilitat. Per tant, no només he treballat amb els reculls dels materials, sinó que he pogut apropar-me a la figura que va dedicar bona part del seu temps a recopilar i a estudiar el folklore i a escriure totes aquestes obres que hem analitzat en aquest treball.

A mode de cloenda, la seva obra és una font prolífera d'històries, cançons, instruments, etc. que ens permeten connectar amb les nostres arrels i apropar-nos una mica més a la nostra cultura. En aquest sentit, crec que és important estudiar i difondre la seva figura perquè no caigui en l'oblit i perquè les futures generacions puguin gaudir de la riquesa cultural popular que presenten les obres de Pere Orpí.

En definitiva, espero que la meva feina pugui contribuir a mantenir viva la memòria del nostre autor i a difondre la seva tasca com a folklorista compromès amb la nostra cultura.

I com que aquest treball no hauria de ser com «Sa rondaia des enfadosos», que no acaba mai, val més aturar-me aquí i, *si voltros també hi voleu dir sa vostra, cada qual és cadascú*.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

a) Primàries:

ORPÍ, Pere (1996): *Rondalles mallorquines inèdites*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor.

— (2009): *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*. Palma: Edicions Documenta Balear.

— (2012): *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*. Manacor: Institució Pública Antoni M. Alcover.

b) Secundàries:

ALCOVER, Antoni Maria (1985 [1936-1972]): *Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Racó* (vol. XXIV). Palma: Editorial Moll.

— (2019): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. (I-VIII volums). Edició a cura de Josep A. Grimalt amb la col·laboració de Jaume Guiscafrè. Palma: Nova Editorial Moll.

AMADES, Joan (1974): *Les millors rondalles catalanes*. Barcelona: Ed. Selecta.

— (1985): *Noves rondalles populars*. Barcelona: Ed. Selecta.

ATTARDO, Salvatore; Chabanne, Jean-Charles (1992): «Jokes as text types». *Humor*, núm. 5, pp. 165-176.

BARCELÓ, Gabriel (2003): *Pere Orpí: Confessió general d'un capellà poeta*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor.

— (2009): «Pere Orpí, patriota, musicòleg i poeta». *Llengua nacional*, núm. 68, pp. 35-40.

BATALLER, Josep (1986): *Contalles populars valencianes*. València: Edicions Alfons el Magnànim.

- BORJA, Joan (2020): *Sant Vicent Ferrer en l'imaginari popular valencià*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- CAMPS I MERCADAL, Francesc (1918): *Folk-lore menorquí (De la pagesia)*. Maó: Impremta de M. Sintes Rotger, sucesor de B. Fàbregues y M. Parpal.
- CASTELLÓ, Joan (1961): *Rondaies i contes d'Eivissa*. Palma: Impremta Alfa.
- (1976): *Rondaies eivissenques i contes de sa majoria*. Palma: Impremta Alfa.
- DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR (DCVB). (2002). Palma: Editorial Moll. Versió en línia: <https://dcvb.iec.cat/>
- DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA (DIEC 2). (2021). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Versió en línia: <https://dlc.iec.cat/>
- FERRER I GINARD, Andreu (1984): *Rondaies de Menorca 2*. Ciutadella: Edicions Nura.
- FOLKLORISTES. Diccionari biogràfic de folkloristes. Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili http://rondcat.arxiudedefolklore.cat/folkloristes_cercador/
- GONZÁLEZ, Joaquim (1993): *Rondalles del Baix Vinalopó: contes populars*. Alacant: Aguaclara.
- GUARDIOLA, M. Isabel; Beltran, Vicent (2005): *Bolulla la caramulla*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- GUISCAFRÈ, Jaume (2008): *El rondallari aguiló: transcripció, catalogació i estudi introductori*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2013): «Reflexions a propòsit de l'«Anecdolari artanenc» de Rafel Ginard». *Estudis de Literatura Oral Popular*, núm. 2, pp. 115-129.
- (2017): «La literatura popular a les Illes en època franquista: entre la submissió i la resistència» a *Història de la literatura popular catalana* a cura de Carme Oriol i Emili Samper. Alacant-Palma-Tarragona: Universitat d'Alacant, Universitat de les Illes Balears i Universitat Rovira i Virgili
- (2017b): *Es jaquet d'en Jordi d'es Racó*. Manacor: Institució Pública Antoni M. Alcover (Col·lecció Escorcolls 12).

- JASON, Heda (2000): *Motif, Type and Genre*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- OLLER, M. Teresa; Calatayud, Vicent (1994): *Contar i cantar*. València: Lo Rat Penat.
- ORIOl, Carme (2001): «Les llegendes de tresors als Països Catalans: un estudi comparatiu». Dins Joan Armangué: *Arxiu de tradicions de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 105-115.
- (2002): *Introducció a l'etnopoètica: teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània Edicions.
- ORIOl, Carme; Pujol, Josep M. (2008): *Index of Catalan Folktales*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- RONDcAT. Cercador de la rondalla catalana. Arxiu de Folklore. Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili <http://www.sre.urv.cat/rondcat/>
- ROURE, Josep (1948): *Contes d'Eivissa*. Mèxic: Editorial Continental.
- SAGRERA, Bàrbara (2014): *Corpus de fraseologia de les Illes Balears: classificació, descripció i contextualització*. Universitat de les Illes Balears: Tesi doctoral.
- SERRA I BOLDÚ, Valeri (1985): *Aplec de rondalles*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1987): *Rondalles populars 1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLER, Antònia (2020): *Els mites grecs a les rondalles mallorquines*. Palma: Edicions Documenta Balear.
- TERMFOlk. Diccionari terminològic de literatura popular. Arxiu de Folklore. Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili <https://termfolk.arxiuefolklore.cat/>
- THOMPSON, Stith (1993): *Motif.Index of Folk-Literature*. Ed. Aug. i rev. Indiana University Press/IntelLex Corporation. Bloomington [CD-ROM PC].
- UTHER, Hans-Jörg [ATU] (2011): *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*.

Folklore Fellows' Communications 284-286. 3 volums. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

VALOR, Enric (1992): *Rondalles valencianes 2*. València: Tàndem-Albatros Edicions.

VALRIU, Caterina (2017): «La literatura popular: recollida, sistematització i edició (1901-1940)» a *Història de la literatura popular catalana* a cura de Carme Oriol i Emili Samper. Alacant-Palma-Tarragona: Universitat d'Alacant, Universitat de les Illes Balears i Universitat Rovira i Virgili.

— (2019): «El tema del tresor amagat als llegendaris mallorquins». Dins Bàrbara Duran Bordoy; M. Magdalena Gelabert i Miró; Caterina Valriu Llinàs: *Paisatge i conflicte social: coves, refugis i trinxeres*. La Vall d'Uixó: Grup d'Estudis Etnopoètics.

— (2021): *El corpus de rondalles de Mallorca d'Antoni M. Peña i l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana: edició, catalogació i estudi*. Universitat de Barcelona: Tesi doctoral. <https://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/185190>

VERDAGUER, Jacint (1986): *Rondalles*. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

8. ANNEXOS

a) Entrevista a Pere Orpí i Ferrer

INTRODUCCIÓ:

L'objectiu d'aquesta entrevista és plasmar el testimoni de Pere Orpí i Ferrer pel que fa a la seva obra folklòrica. L'entrevista constarà de quatre blocs principals. En primer lloc, realitzarem un conjunt de preguntes introductòries, per acostar-nos a una primera presentació de Pere Orpí. A més, en aquest primer bloc plantejarem diverses preguntes amb relació al seu interès per la cultura popular en general. Pel que fa al segon bloc, ens endinsarem dins una de les seves obres principals d'àmbit folklòric: *Rondaies mallorquines inèdites*. Llavors, plantejarem diverses qüestions sobre el llibre *Sons de Mallorca. instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*. Finalment, parlarem sobre alguns temes més actuals i de com es concep la cultura popular avui en dia.

Pel que fa als criteris de transcripció, he respectat els trets dialectals, lèxics, fonètics, sintàctics i morfològics del discurs, tot i que la normativa no els reculli. No obstant això, als següents aspectes hi regeix la normativa (els exemples són extrets de la mateixa entrevista):

- (1) L'afèresi (*agulla* i no **gúia*)
- (2) L'africació i la fricativització (*planejar* i no **planetjar*)
- (3) L'assimilació vocàlica (*home* i no **homo*)
- (4) Les esdrúixoles en -ia (*família* i no **famili*)
- (5) La inflexió vocàlica (*guitarra* i no **guiterra*)
- (6) La iodització (*fulla* i no **fuia*)
- (7) La labialització (*veure* i no **voure*)
- (8) La monoftongació (*llengua* i no **llengo*)
- (9) La neutralització de la [o] àtona final (tret característics de Capdepera): (*nostre* i no **nostru*)
- (10) La palatalització (*simbomba* i no **ximbomba*)

D'altra banda, hi ha diversos criteris tipogràfics que cal tenir en compte. En primer lloc, aquesta transcripció reflecteix el contacte entre llengües. Els castellanismes pronunciats a la catalana els he transcrit en cursiva. Els barbarismes no els he destacat amb cap tipografia en concret, les anotacions que he inserit en la conversa van entre claudàtors, les pauses les he transcrit amb tres punts suspensius i, finalment, els fragments que he considerat que es poden ometre els he marcat amb punts suspensius entre claudàtors.

Val a dir que, com que Pere Orpí és llarg de conversa, he decidit transcriure les parts més essencials de l'entrevista. Per això, el dia de la defensa del meu treball lliuraré una còpia de l'enregistrament mitjançant un llapis de memòria a cada membre del tribunal. Així, podran escoltar tota l'entrevista.

PREGUNTES INTRODUCTÒRIES:

1. *Us podríeu presentar i parlar-nos una mica sobre la vostra vida i els vostres interessos?*

Bé, jo vaig néixer fa... ara farà vuitanta-set anys ja, i els primers anys de sa meva vida eren molt diferents d'actualment. Vull dir que jo, com al·lot, vaig viure un altre ambient molt diferent. Per exemple, a ca meva, allà on jo vaig néixer, no teníem encara electricitat. Funcionàvem amb quinqués i llums d'oli i etcètera, o espelmes. I sí, llavors era un temps també en què es *vecindari* tenia sa seva importància. Vull dir que tots es veïnats d'un mateix barri, jo vaig néixer a s'entrada de Capdepera venguent d'Artà, eren com una família amb tots els veïnat i compartíem moltes coses. A ca meva, que vaig néixer a na Gambusina, hi havia una sínia, un safareig, etcètera. I en aquest safareig totes ses dones des barri aquell anaven a passar sa roba allà, o siga que, era un ambient molt diferent d'ara que ni se coneixen amb sos veïnats. És una pena, però aquell ambient de poble no hi és. I clar, això t'afavoreix a donar importància a ses coses. Sa mateixa relació humana era important i, sobretot, compartir tota una sèrie de coses. Per exemple, això que he dit de passar sa roba o una dona que venia amb un tros de pa amb sobrassada o de pa amb oli: "Meam què puc anar a collir dues figues?" Allà era una finca que tenia devers quatre quarterades. I així havia aquesta confiança i aquesta deixona que era tot com una família. I bé, vaig anar escola fins an es catorze anys, pràcticament no vaig fer, després, ni batxiller ni res d'això, perquè a ca meva no podien pagar uns estudis per anar a Manacor, a

s'institut de Manacor. Me vaig examinar d'ingrés, però no vaig poder llavors. I clar, tot això te condiciona dins un món a on... [perd una mica el fil] Bé, jo llavors, d'al·lot també vaig aprendre música, vaig estudiar solfa i vaig tocar amb sa banda de música de Capdepera durant vuit anys, fins an es vint anys, que me'n vaig anar a estudiar an es Seminari. Vaig tocar es trombó, trombó de pistons, llavors es trombó de vares encara no estava divulgat dins Mallorca. I bé, tot això és fruit d'un ambient que se respirava llavors... Capdepera també és un poble molt músic i té una sensibilitat especial per tot lo que sigui música i art en general. Tot això me va ajudar a formar sa meva personalitat diguem, ja infantil. Llavors també, an es deu o onze anys vaig escriure es primer poema, que eren unes gloses que vaig fer amb motiu d'una excursió des al·lots a Canyamel, a sa Gola, i d'aquí va començar tot diguem, sa meva inquietud per això... També d'al·lot amb nou o deu anys vaig aprendre a ballar ball de pagès... i bé, tota una sèrie de coses que me varen ajudar a formar sa personalitat com a valorador de sa nostra cultura i, sobretot, de sa nostra cultura popular.

2. Què us ha aportat aquest sentiment de valoració de la cultura popular?

Jo sempre ho he conservat an es fondo de sa meva activitat i de sa meva existència i de sa meva relació amb sos altres. Això m'ha duit, per exemple, a s'excursionisme, que ja essent capellà m'hi vaig apuntar amb un grup, que continuam encara ara. Lo que clar, es cos ja no respon com abans i les feim molt planes i més curtes i dinam amb sos peus davall taula [riu]. Però... sí, s'excursionisme, es participar en balls oberts, ballar jotes, boleros, etcètera. Tot això que jo sempre ho he conservat i ho he fomentat. Això m'ha duit també a relacionar-me amb tota una sèrie de persones que *alomillor* ni les coneixeria. Entre altres coses, per exemple, me consideren ells es fundador de s'Estol des Picot, que varen esser uns pioners de sa recuperació des nostres balls populars, i bé, i ara ja estan retirats, perquè n'hi ha alguns de morts i això, però n'hi ha d'altres que continuen aquesta tradició, en sa recuperació de la qual jo hi vaig contribuir de qualcuna manera. Vaig estar a Son Macià i vaig esser professor de s'Escola de Mallorquí de Manacor. I a través de s'Escola de Mallorquí varen ressorgir tota una sèrie de coses. Per exemple, es cossiers de Manacor, va ser s'escola que les va ressuscitar. Sobretot a través de n'Aina Sansó que també va morir, i bé... tot això.

3. *Teniu alguns referents principals? Autors com n'Alcover, per exemple.*

D'Antoni Maria Alcover, es primers anys que era an es Seminari, vaig fer aquest treball de Certamen sobre s'obra literària de mossèn Alcover [fa referència a *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*], en la qual me va ajudar moltíssim don Francesc de Borja Moll, que era es gran coneixedor de n'Alcover, es gran promotor del diccionari, etcètera. I, bé... [perd el fil i em torna a demanar quina era la pregunta] En Moll, per exemple. Llavors, d'altres autors... així... jo tampoc no es que n'hagi conegut molts, però sí, don Josep Maria Llompart. També m'he relacionat amb sos anys amb altres personatges, na Caterina Valriu mateixa, en Gabriel Janer Manila, tota una sèrie de persones que han treballat dins sa nostra cultura i han escorcollat i han aprofundit... en Miquel Pons de Santanyí. Bé, en general en podria anomenar molts, però sempre en queda qualcun.

4. *Explicau-nos el vostre primer contacte amb les rondalles, quan éreu infant.*

Sí, jo quan era petit mu mare solia contar rondalles. Ses dones de llavors eren molt rondallístiques. Era una manera de tenir es al·lots entretinguts i sobretot a Capdepera que era molt important s'obra de pauma. I es al·lots, o jo al manco que jo recordi, cada dia en sortir d'escola, abans d'anar a jugar, mu mare me tenia preparat un caramull de paumes per embrinar. I era una feina que ja de petit me vaig deixonar.¹¹ I clar, i mu mare, diguem, me contava rondalles es vespres, però, sobretot, també record que es dies de matances hi havia un germà de mon pare, que era es meu padrí jove, que tenia molta facilitat i molta gràcia amb so contar rondalles i mos en llegia es dia de matances, sobretot. Que llavors, toms de rondalles, a cada casa, si n'hi havia un o dos ja era molt. I era tot un tresor allò i jo, pràcticament, es meu contacte amb sa llengua catalana va ser a traves de ses rondalles, de ses rondalles de n'Alcover.

5. *En quins moments es contaven les rondalles? Els vespres abans d'anar a dormir?*

Sí, sí, generalment sí. Perquè durant es dia ses grans feien feina i noltros teníem s'escola. Però llavors es dia de matances també, ses vetlades eren molt importants per entretenir es al·lots, escoltant... tots escoltàvem allà amb unes orelles de pam [riu]. Perquè llavors no

¹¹ Mentre feien obra de pauma, sovint, les mares o les padrines contaven rondalles.

hi havia sa quantitat de llibres que hi ha ara, ni lo que tenen an es seu abast es al·lots d'ara, que tenen massa, consider també.

6. *Sempre anaven dirigides als infants o alguns adults també gaudien de sentir-les contar?*

Sí, generalment tots, però sobretot es al·lots. Es al·lots per aquesta deixona de que servien com a d'entreteniment i es temps que escoltaven una rondalla no feien desbarats, ni feien trull, ni feien matx, com diguéssim.

7. *Qui contaven més rondalles, les dones o els homes?*

Generalment ses dones, consider. Però hi havia qualche home, com dic es meu padrí jove, que tenia molta facilitat també. Però, sobretot ses mares i padrines. Sí... i eren rondalles que, generalment, n'hi ha moltes que surten en aquest deixò [assenyala el llibre de *Rondaies mallorquines inèdites*] que mu mare no les havia llegides enlloc, *elsi* havien contades, sa mare no perquè va morir quan ella era petita, però sa padrina, veïnades o això. I, sí...

8. *Conserveu alguna rondalla en especial dins el record?*

Per exemple una que està an es llibre: «Sa beata Fara». Record que mu mare la contava i tenia gracia amb so contar-la endemés. I la reproduesc allà, que es una de ses que jo record que més me cridaren s'antenció, per sa tramoia i tot... i sa lliçó que contenen, perquè sempre eren molt alligonadores ses rondalles. Tenen una.. sí una moral, diguem, de la qual prendre mostra.

SOBRE RONDAIES MALLORQUINES INÈDITES:

1. *D'on sorgeix la voluntat de construir aquest aplec?*

Bé això va sorgir amb ocasió de... sí, des centenari de sa publicació de ses primeres rondalles que se fa ver tot un... se van fer unes trobades i un curs i això.¹² Jo també hi vaig participar i hi vaig assistir. I vaig dir: “es millor homenatge que puc fer a n'Alcover és

¹² Es refereix a 1996, als actes de celebració del centenari de la publicació del primer volum de l'aplec d'Alcover.

redactar i publicar ses rondalles que jo record”. Me pareix que ho explic, no sé si un poc an es llibre [s’aixeca a cercar el llibre] Sí, es pròleg el va fer en Gabriel Janer Manila, amb el qual mos coneixíem molt, perquè es mateix any mos varen concedir es premi Ciutat de Palma, a ell de narrativa i a jo de poesia, l’any 67. I hem tengut molt bona relació i record que en aqueixes trobades ell i altres autors d’aleshores hi varen participar i d’aquí be... abans d’aquesta participació jo vaig començar a redactar i a recopilar ses rondalles. D’algunes que no recordava o que tenia mig embullat ho consultava a amics meus o gent de sa meva edat que poguessin recordar més. Per exemple, en aquestes gabellines, es qui me va aportar moltes coses va ser un cosí meu, en Mateu, que tenia una memòria extraordinària i sobretot per sa toponímia. I me localitzava això, tal... surten una sèrie d’expressions que jo no les coneixia i les vaig aprendre a base de que m’ho repetissin i m’ambientessin a un lloc concret.

2. Quina metodologia vàreu emprar per recopilar les vostres rondalles?

Bé, sobretot, primer sa memòria i sí... fer memòria i consultar altres persones sobretot de sa meva edat o majors que me poguessin aportar qualche cosa sobre ses rondalles. Gent que jo coneixia de sa meva infantesa i que considerava que sí, que coneixien un poc aquest món i que me podien ajudar a recuperar moltes coses que a jo m’havien fuites, que havia perdut i sí...

3. Vàreu tenir alguna dificultat o algun problema a l’hora de formular aquest aplec?

No, que jo recordi no. Això se va publicar llavors... Lleonard Muntaner ho va publicar, que an en Lleonard jo el coneixia de quan ell tenia quinze anys, a siga que... i, a Capdepera, s’Ajuntament va convocar una espècie de concurs, diguem, per recopilar rondalles, o siga, històries, llegendes i cosa d’això i jo, quan ho va deixonar, jo ja tenia ses rondalles a s’impremta casi, casi, com aquell que diu. I jo vaig dir: “Meam i jo que no hi puc entrar amb això?” “Ah, no, no perquè això ha de ser una feina ja sense fer i per estimular que se faci...” I me varen rebutjar sa meva deixona, però sí... [perd una mica el fil] Hi varen participar record, en Suso Reixac, n’Elionor Gómez (directora musical de sa coral gabellina i sa coral s’Alzinar), etcètera. Una sèrie de persones que...¹³

¹³ Es refereix al següent volum: REIXAC, Suso (1999): *Narracions tradicionals gabellines*. Capdepera: Ajuntament de Capdepera.

4. *Per què vàreu establir dues seccions al llibre? Una titulada “Capdepera” i l'altra titulada “Altres”. Per una qüestió quantitativa o per una qüestió de pertinença al poble?*

Bé, jo me sent molt gabellí i jo recordava de quan era al·lot que moltes de ses rondalles feien referència an es poble i jo vaig dir “Aquí val la pena ressaltar aquesta referència”. O sigui, tot lo que faci referència an es poble en quant a toponímia, sobretot, o noms de persones, malnoms, que n'hi ha qualque malnom que encara ara existeix, se conserva. I vaig pensar: “Això val la pena fer una distinció entre rondalles pròpiament gabellines”. Totes són contades a Capdepera, però n'hi ha que tan poden esser ambientades a un lloc com a s'altre. Ses que clarament fan referència a qualque lloc concret de Capdepera o qualque personatge emblemàtic o això val la pena juntar-ho amb un apartat. I d'aquí va venir sa idea de fer dos blocs. I llavors, també, intencionadament un poc, vaig dir: “es de Capdepera els interessarà es llibre perquè hi ha una part que parla des poble i serà un estímul perquè es llibre se compri i se llegesqui”.

5. *El llibre inclou una sèrie d'imatges antigues del poble de Capdepera. Amb quina finalitat?*

Imatges com? [agafo el llibre i li mostro les imatges del llibre] Ah, sí! Bé, jo tenia un amic meu que era... tenia un gran arxiu de fotos antigues i a s'hora de publicar es llibre aquest, ses *Rondaies mallorquines inèdites*, vàrem considerar que seria interessant, per ajudar a ambientar la cosa, fotos antigues. I jo tenia un amic meu, que va morir ara fa poc, però vaja ja fa... Sebastià *Maleter* li deien, que tenia moltes fotografies antigues i me'n va deixar una sèrie. També ell me va ajudar a recuperar alguna rondalla, qualque detall de qualque rondalla. O siga, era un d'aquests personatges, persones de sa meva edat, més o manco, que havien tengut una vivència de rondalles i de sa vida des poble d'un temps. O siga, que va ser gràcies en aquestes persones, per exemple, en Sebastià aquest, es meu cosí Mateu, que me va ajudar molt amb so sentit de toponímia, sobretot, i sí... va ser així, que diguéssim, que tot me va ajudar a ambientar aquelles rondalles dins es poble, dins es terme, dins... i surten alguns termes, alguns topònims que jo ni coneixia, però que s'havien assimilat al llarg des temps i que valia la pena recuperar-los.

6. *El vostre llenguatge literari ens transmet el ressò de les rondalles d'Alcover. Com vàreu plantejar el vostre discurs? Volíeu cercar algun tipus de llenguatge en concret?*

Bé, jo es llenguatge de n'Alcover el tenia assimilat de quan era al·lot i vaig considerar que era molt vàlid per contar una rondalla. Que no només és s'argument, diguem, sinó sa forma de presentar-la, és es llenguatge, aquelles expressions que ja s'han perdudes i que val la pena recuperar-les (això ho vaig tenir molt en compte record). Per exemple, una expressió, que surt a ses rondalles, que en Joan Miralles Montserrat, de Montuïri (son pare des qui és ara es president de s'Obra Cultural). Amb en Joan, jo vaig estar cinc anys a Montuïri i el conec molt, des de fa molt de temps i record una expressió que li va venir tant de nou, que no la coneixia, que era: fer s'al·larer. Per exemple, surt a una rondalla me pareix que és una de... aquella des llauradors de Son Jaumell an es Cós i... "Fer s'al·larer?" i sí, jo vaig dir "Sí, mira, és fer es ronsero, fer una cosa que no hi tens una feina concreta, però ets per allà i tal i qual". I ara cada vegada que mos veim amb ell "Que has vengut a fer s'al·larer per aquí?" Me diu ell... [reim tots dos] i així... vull dir que són expressions que, mira, que les he recuperades i les he conservades i que he cregut que valia la pena conservar-les perquè tenen un significat profund i una antiguitat digne de respecte.

7. *A les primeres pàgines esmentau que algunes de les vostres rondalles són comparables amb altres rondalles d'altres aplecs. Com féreu aquesta comparativa? Recordau quines semblances eren les més generalitzades? L'argument, els personatges...*

Sí, bé, ses rondalles són universals, o siga que, d'una manera o de s'altra... hi ha estudis fets i això. Això ja amb don Francesc de Borja ja ho comentàvem un temps, quan jo preparava aquell treball de Certamen sobre mossèn Alcover que hi ha... Ses rondalles en general, d'una manera o d'una altra, amb uns elements o amb uns altres, amb unes variants o unes altres, s'han conservat per tot el món. O siga que, sa rondalla en si és universal, lo que llavors amb ses variants adaptades an es lloc, a sa toponímia, a ses persones a les qual van dirigides i se presenten d'una manera o de s'altra. Per exemple, ara record un exemple clar, una que parla des gegant des Cap Vermell, que això està calcat damunt en Polifem de n'Homer de s'Odissea, aquell que tenia un ull. I jo per mi n'hi fot dos d'ulls, però vaia, an es fondo és una plastificació d'en Polifem. O siga que, aquí entroncam ja amb sa mitologia grega, lo qual vol dir... igual que també vaig llegir alguns

treballs sobre algun... sí... [perd el fil] An es treball de mossèn Alcover, que se va publicar l'any dotze [parla de *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover*], hi ha un capítol que pos un estudi comparatiu de "L'amor de les tres taronges", que és una de ses més emblemàtiques, diríem, de s'aplec de n'Alcover. I faig aquest estudi i trec un estudi que se va fer fa una sèrie d'anys perquè sa gent vegi, se doni compte de que tot allò està molt ambientat dins ca nostra, però no és exclusiu de ca nostra... som noltros o es nostres avantpassats que han adaptat sa nostra toponímia, sa nostra manera de ser, etcètera, en aquell argument, en aquella rondallística o peces llegendàries. I sa labor des poble ha estat aquesta: adaptar tot allò similar i adaptar-ho perquè sempre una rondalla té una finalitat didàctica, diguem, té una moral que hem de treure i lo important és aquesta moral, ara, llavors, es camí per arribar-hi s'adapta a un poble o a un altre.

8. *Cada rondalla, sobretot a la primera secció, està ben localitzada geogràficament. Pensau que mencionar els topònims ajuda el lector a interpretar la història? O a identificar-se amb els llocs?*

Sí, jo crec que sí. O siga que per molts de lectors serà un descobriment, descobrir aquest lloc. Com ho va ser per jo, quan es meu cosí, per exemple, me deia o anomenava... jo que sé... es Seregall de na Vinca o coses d'aquestes que jo no havia sentit mai, però... però sí, ajuden a localitzar i a assimilar, diguem, tot un llenguatge, tota una toponímia, unes expressions que val la pena conservar-les perquè sinó se perdrien. [s'aixeca i la conversa s'interromp uns minuts, llavors, passem a la pregunta següent]

SOBRE SONS DE MALLORCA: INSTRUMENTS TRADICIONALS: MÚSICA, SENYALS I CULTURA DE L'OCI:

1. *D'on neix la vostra passió per la música?*

Oh! Bé, Capdepera sempre ha esta un poble músic, amb una llarga tradició musical. Un poble en què sa gent cantava. Ara sa gent no canta, però, llavors, sí. Jo record a mon pare i mu mare, allà, devora es foc, en s'hivern sobretot, cantant cançons. Les cantaven a dues veus, cada un feia una veu. I... [perd el fil] O siga, es poble en si ja t'ajudava, perquè jo sempre he vist banda de música an es poble. Llavors, record que ses funcions religioses hi havia tot un quòrum d'homes, ses dones no intervenien llavors, amb segons què. Hi havia, a dins l'església, ses dones a un costat i es homes a s'altre. Però vaja, hi havia un

grup d'homes que sempre cantaven. Jo no vaig formar part mai ni de s'escolania de s'escola ni res d'això, però sí, sa música per jo des de petit tenia una presència a dins sa vida. I ja de molt jovenet, nou o deu anys, vaig començar estudiar solfa i llavors un professor que vaig tenir, l'amo en Miquel, em va dir, diu: "tu un instrument que t'aniria bé tocar, i podries tocar amb sa banda de música és es trombó." Que es trombó té sa *boquilla* més grossa que sa trompeta, per exemple, o es cornetí, o lo que siga, i jo es meus morros i això, que eren més bé grossos, que m'aniria millor. I així vaig començar. O siga, vaig començar estudiar solfa, vaig estudiar un parell de mètodes i llavors ja vaig passar a instruments i a tocar amb sa banda de música, hi vaig tocar durant vuit anys fins que me'n vaig anar a estudiar.

2. *Hi havia músics a la vostra família?*

Es meu padrí jove tocava amb sa banda. I es meu cosí també hi va entrar. Però, mon pare tenia dos germans que d'al·lots tocaven, formaven un *trio*, diguem, jo que sé... com La Trinca, com Tricycle. Violí, guitarra i bandúrria. I formaven un grupet i els hi deien es Xerubins o es Xerubins. I mon pare tocava sa bandúrria, es meu conco, en Pere, tocava sa guitarra i es meu padrí jove tocava es violí. Aquest padrí jove era aquell que mos llegia rondalles a ses matances i tot això. O siga que, dins sa meua família hi havia... mon pare fa anys que no tocava, però es meu... es dos tios, es dos germans de mon pare, seguien tocant, per exemple, a ses vetllaries que se reunien gent de tot es barri a fer obra de pauma, i això... es vespres, ses vetllaries ells tocaven i animaven sa música, feien cantar sa gent, etcètera. O siga que sí, dins sa família n'he tengut de músics.

3. *Heu tocat algun altre instrument?*

Bé, quan... també es piano, també an es seminari mos ensenyaven o deixonaven piano. Però llavors quan vaig ... quan ja era capellà an es primer destí que vaig tenir, que va ser a Peguera, un grup de joves, dos o tres joves, vàrem anar a aprendre guitarra amb un homo de Calvià i me varen animar i jo també m'hi vaig apuntar i vaig aprendre a tocar guitarra. Jo, aleshores, ja coneixia un gran guitarrista de Mallorca que és don Bartomeu Calatayud, que el vaig conèixer l'any 64 amb ocasió de sa fundació de sa Revetla de Son Servera. Allà el vaig conèixer i ja li vaig fer un parell de lletres que ell va musicar després. Sa cançó de ses revetles, sa mateixa serverina, es copeo des Puig de sa Font, tot això que jo hi vaig posar sa lletra i ell hi va posar sa música. I mos coneixíem molt i llavors quan vaig

anar a Peguera també, quan anava a Palma, passava a veure don Bartomeu que era una persona molt amable, molt oberta, etcètera. I sí, o siga, que sí això son es instruments que... però no he continuat cultivant tant es piano com sa guitarra, no. Però vaja, he fomentat i he estimulat gent que les toqui, per exemple s'Estol des Picot quan jo estava a Son Macià, que se va fundar amb ocasió d'una excursió que jo vaig organitzar de sa parròquia i això, que vàrem convidar professors i alumnes de s'Escola de Mallorquí de Manacor. I unes sortides de cap de setmanes que anàvem a romandre a un lloc o s'altre. [...] I d'allà van sortir un parell que venien a sonar a ses trobades de cultura que fèiem amb s'Escola de Mallorquí perquè vàrem pensar: “no domés hem d'ensenyar llengua, sinó també cultura de Mallorca.” I de sa cultura de Mallorca sa música i es ball són bàsics. I d'aquí va sortir s'Estol des Picot. [...]

4. *Creis que els instruments tenen un vincle important amb el folklore i totes les seves manifestacions?*

Sí, endemés a cada lloc diguem hi ha uns instruments que son característics des lloc, això surt un poc per aquí [assenyala el llibre de *Sons de Mallorca*]. A Mallorca, per exemple, tenim es instruments diguem festius per excel·lència: són ses xeremies i es flabiol i es tamborí. Sa colla des xeremiers! que diuen. Però llavors hi ha també de cara an es ball de bot o es ball de pagès [...] es instruments de corda, com són es violí, sa guitarra, sobretot sa guitarra, i sa bandúrria, es llaüt, etcètera. O siga que sí, són instruments molt nostres, en aquest sentit.

5. *D'on sorgeix la voluntat de construir aquesta obra?*

Oh! Sí, això... bé, a jo sempre m'ha agradat sa música i l'he fomentada i l'he practicada etcètera, però per ventura sa idea de fons va sortir amb ocasió, quan jo estava a Son Macià, que vàrem fer una exposició d'instruments populars i, d'allà, vaig replegar tota una sèrie d'instruments que varen formar part d'aquesta exposició. I d'aquí va sortir sa idea de dir: “no i això valdria la pena escriure sobre s'*historial* de cada instrument i tot això.” [...] Llavors, a s'hora de redactar-ho vaig dir “aquí hauríem de fer un apartat d'instruments pròpiament dits de banda, o d'orquestra simfònica, etcètera.” I llavors... [perd una mica el fil] Sí, en aquesta exposició ja hi havia instruments que no eren pròpiament musicals, sinó que eren instrument de sons, però que es poble les tenia assimilats. Quan sentien una campana, ja sabien, segons es to, què feien. Si cridaven per anar a missa o si cridaven per

foc o per lo que fos [...]. Hi havia una sèrie de sons d'instruments concrets que no eren per fer música, sinó per fer senyals, per avisar sa gent d'una cosa o s'altra. I d'aquí va sortir sa idea de fer aquest d'això d'instruments: *Música, senyals i cultura de l'oci*. Que aquí jo de petit me vaig avesar en aquells instruments d'un moment, efimers, diguem. D'aquells d'agafar un xeremió de blat o de cugula i bufant, sonar. I llavors ja el podies tirar perquè ja havia acabat sa seva missió. O amb una fulla de garrover o de porrassa, allò que feies [fa com si bufar] i feia aquell tro. O es colissos que també. I d'aquí vaig dir: "no, i aquí val la pena treure tot això. I aposta *Sons de Mallorca* i no música, no instruments tradicionals de Mallorca, sinó sons.

6. *Quina metodologia vàreu emprar per recopilar tanta informació sobre tots els instruments?*

Bé, molts d'ells sa memòria. Tots aquells més infantils és recordar simplement quan jo era al·lot i arrel d'això també consultar a gent d'altres pobles a veure mem quan era al·lot si feia es mateixos deixons, alguns que *alomillor* a Capdepera no se feien, no s'usaven, però a altres pobles sí, i això. En quant a instruments, sí vaig necessitar assessorament de molta gent. Per una part, de llibres que parlessen d'instruments, sobretot d'instruments professionals, diguem, instruments de banda o d'orquestra simfònica. I després, hi ha un altre aspecte que es sa fabricació des instruments, que jo li don una importància aquí també [assenyala el llibre]. I vaig conèixer gent que feia instruments, per una part gent que feia instruments populars, de flabiols o simbombes. Que sa simbomba jo de petit també la vaig practicar. I en tenc una de feta meva de fa... devers l'any vuitanta. I que encara la guard com un tresor. O siga que, fabricats d'instruments, diríem, d'arrel popular, d'instruments efimers, instruments que sí que no eren de professionals, que diguem. llavors també vaig entrar en contacte amb gent ja... amb lutiers que diuen, pròpiament, que lutier ve de llaüt, fabricant de llaüt. I aquí, a Mallorca, n'hi havia un, que encara hi treballa amb això. Que vaig tenir ocasió de conèixer-lo, era de Felanitx, n'Andreu Fiol, [...]. bé, vaig entrar en contacte amb aquest, n'Andreu Fiol. Llavors amb un de Manacor n'Antoni Galmés que feia guitarres i guitarrons. [...] i així va ser com vaig replegar tota una sèrie... vaig comprar unes xeremies a un homo de Sant Joan que feia xeremies i també vaig anar an es seu taller i n'hi vaig comprar unes i les tenc encara penjades per allà dedins que han sortit an es penúltim llibre que he tret *Versos per cantar*.¹⁴ [...] Va ser tot una

¹⁴ Es refereix al mestre flabioler Joan Morey de Sant Joan.

passada diguem que vaig fer en quant a conèixer s'origen i sa fabricació des instruments. Aquí surt sa classe de fusta millor per fer una guitarra, per fer un violí, etcètera. Tot això està especificat aquí [assenyala el llibre], lo qual me va dur molt de temps, aquest llibre el vaig arrossegar devers dotze o tretze anys. Per anar recopilant i, llavors, sortien coses damunt sa marxa i havia d'anar afegint. I llavors, sobretot, també vaig procurar afegir lo que era cultura popular o sigui refranys o cançons, gloses, que tenen referències d'aquests instruments.

7. *Això us volia demanar! Cada instrument té un apartat que el relaciona amb la cultura popular, en el qual mencionau si apareixen en locucions o refranys, en endevinalles, en el cançoner o, fins i tot, en les rondalles d'Alcover. Com vàreu fer aquesta recerca?*

Oh! [riu] ja te dic que durant dotze o tretze anys vaig deixonar, va ser una recerca lenta i que damunt sa marxa... bé jo recordava ses rondalles que sortia qualche instrument, qualche vegada, i vaig anar a recercar i, llavors, també tenia... jo tenc es cançoner del pare Ginard, on també vaig poder anar a recuperar... llavors sa memòria també. Algunes cançons que, per exemple, no estaven an es cançoner ni an es diccionari,¹⁵ però que jo les recordava de quan era petit o parlant amb una persona o amb s'altre, tal... i que també sortia *alomillor* sa rondalla en sa qual hi havia un instrument. Sí, o siga va ser una labor molt lenta i de molta dedicació per revivar com sigui tot això. Se diu aviat, però hi ha molta feina.

8. *Tinguéreu alguna dificultat o algun problema a l'hora d'enllestir aquest aplec?*

No, que jo recordi no. Bé, llavors, vàrem pensar que com que era un llibre de cultura popular i vàrem parlar amb sos de... si aquí... tenia una part diríem en Felip Munar, que el coneixia fa anys. i amb el qual compartim moltes coses. També, a través d'ell, també amb molts de racons de sa cultura popular, ell m'ha ajudat a escorcollar. I sa Documenta Balear que bé... es qui du... es principal responsable de Documenta Balear és gabellí, que mos veim, cada dissabte feim es cafè junts, normalment, ara demà supòs que mos veurem. I va ser a través d'aquest, d'en Toni Guiscafrè, en Toni *des bous*, i en Felip Munar que va sortir sa idea de deixonar... abans jo havia tret un llibre que se titula... era un llibre quadrat que venia a ser com un *envoltori* d'un CD que se diu *Fent camí amb el poble*, on

¹⁵ Es refereix al *Diccionari Català-Valencià-Balear*, on també es recullen algunes cançons.

surten tota una sèrie de cançons, de gloses, de coses...¹⁶ I va ser a través... des qui va, diríem, contractar sa cosa i va registrar sa cosa, va ser en Toni Nicolau de Manacor, que formava part des grup Oculs i va ser a través d'aquest, d'en Toni, que vàrem fer primer aquest CD que acompanyava es *Fent camí amb el poble* de sa col·lecció El Bufador, però llavors vàrem dir, parlant amb s'editor "aquí val la pena acompanyar es llibre d'un CD o això" i vaig parlar amb en Toni i me va dir "un CD? Millor un DVD, que ho vegin, que vegin s'instrument, que el sentin" i sa idea de fer un DVD, en lloc d'un simple CD que domés entra per ses orelles, però no veus res, va ser d'en Toni, pròpiament. Lo qual vol dir que ell estava a sa meva disposició per fer tot lo que fos i... en vàrem fer de viatges per aquí, per allà, per recollir tot això, sí... i bé jo també tenia gravacions fetes en vídeo, tenia una càmera de vídeo i m'agradava gravar qualque cosa i, a través de ses meves gravacions de tot lo que vàrem fer amb en Toni i d'altres coses que vaig replegar d'aquí i d'allà, va arribar a sortir tot aquest deixò, tot aquest tom i es DVD, on veuen tots es instruments i les senten i una breu explicació de cada un. De moltes explicacions les vaig fer jo mateix, jo feia de veu en off, això que diuen ara. Des DVD, hi intervenen moltes altres persones que coneixien més que jo aquell instrument concret, etcètera. [...] i ha molta feina aquí darrera, però vaja, n'estic content. I consider que és un llibre que no s'ha valorat lo que s'hauria d'haver valorat, perquè per qualsevol col·legi, escola o això, tenir un coneixement de tot aquest instrumental i totes aquestes deixones és molt vàlid de cara a no perdre aquests valors nostres, que no només estan a s'ordinador ni an es mòbil, que ara es al·lots ja de petits ja pareix que... un temps deien que es al·lots naixien amb un pa davall es braç, ara neixen amb un mòbil davall es braç [reim tots dos]

SOBRE L'ACTUALITAT:

1. *Ara que heu introduït aquest tema podem fer una mica de reflexions sobre l'actualitat. Com percebeu la cultura popular d'avui en dia?*

Sí, avui en dia, per ventura, ha davallat un poc amb so sentit de que pareix que lo de fora es millor que lo nostre, i no. Jo consider que no, sinó que lo que hem de fer es conservar lo nostre perquè té un valor... tant com una cosa que pot venir o d'Anglaterra o de Nord-

¹⁶ Es refereix al següent volum: Orpí, Pere (2002): *Fent camí amb el poble*. Palma: Edicions Documenta Balear. Aquest llibre és un recull de cançons religioses escrites per Pere Orpí i musicades per Bartomeu Calatayud, acompanyades de tres discursos —publicats a la revista *Cap Vermell*— que va fer el nostre autor amb ocasió de diverses festes del poble de Capdepera.

Amèrica o d'allà on sigui. I valorar tot això nostre i donar-ho a conèixer, sobretot an es jovent que puja ara. Que saben molt, *alomillor* de coses digitals i, en canvi, no coneixen unes coses i uns valors que tenim i que s'haurien de potenciar i se potenciaran a través de sa gent jove.

2. *Trobau que les representacions que es fan ara de la cultura popular són una cosa postissa o performativa?*

Bé, jo ara hi particip poc en coses de sa cultura popular, però veig, ara me ve... una cosa que veig que s'ha potenciat, i que va agafant cos i força, és, per exemple, sa glosa. Hi ha tota aquesta deixona de glosadors: en Mateu Xurí, n'Antònia...¹⁷ bé... tota aquesta gent, na Maribel Servera... tota aquesta gent. Hi ha tota una sèrie de gent que s'ha promocionat i ha agafat una professionalitat amb aquest sentit, de tal manera que se poden comparar amb gent de tot el món perquè a Cuba, Canàries, Itàlia, a molts de llocs hi ha glosadors i hi ha lo de sa poesia popular, que ve a ser sa glosa que se fomenta. I aquí, a Mallorca, s'ha agafat consciència de que això val la pena, perquè ha augmentat. Un temps, sempre feien una mateixa tonada, que no era una tonada, eren quatre notes, ara s'atreveixen a fer dècimes, que són estrofes de deu versos, que van alternat amb una... i unes músiques, també recuperades de sa cultura popular, jo que sé... «Don Francisco» o... jo que sé... «La ciutat de Nàpols», per exemple, per dir qualche cosa. I crec que amb aquest aspecte s'ha avançat i se segueix avançant. Ha ajudat a que es poble prengui consciència de que no hauríem de perdre tot això.

3. *Què pensau sobre el gran interès que desperten actualment a Mallorca determinades manifestacions festives com les festes de Sant Antoni o el ball de bot?*

Si, bé, això també depèn un poc de cada poble. Si, s'ha revitalitzat tot això. Per exemple, sant Antoni en lloc de prendre per avall pareix que va amb augment. Aquí, a Capdepera, sempre he vist tradició de sant Antoni, però comparat amb abans té més força ara, que quan jo era al·lot. Es ball de bot, sobretot, es ball obert, no es ball com espectacle, que quan jo era al·lot era com un espectacle: sa gent no sabia ballar, anaven a mirar, a veure ballar aquells grups que se vestien a l'antiga. Ara avui en dia, s'ha donat una passa endavant, o siga que, hi ha molta gent que n'ha après o gent jove que n'aprèn i que surt

¹⁷ Es refereix a Antònia Nicolau Pipiu de Manacor.

a ballar. Jo he sortit moltes vegades, venia a part això de ser capellà. [Sa gent deia:] “Oh! mirau es capellà que balla també!” i tal i qual. [reim tots dos] [...] Amb això val la pena fomentar es valor que tenen aquestes manifestacions populars perquè formen part de sa nostra història i s’hauria de fomentar de cara a fomentar sa nostra relació amb so futur. O siga que, es dia de demà se seguesqui conservant tot això. Costa, eh! Perquè de per tots es costats venen altres coses que no tenen res que veure amb sa nostra cultura i que, fàcilment, sobretot es jovent, assimila. Està bé tot això, però sense perdre lo antic que és lo mes nostre.

4. *Vostè és coneixedor de moltes expressions habituals a les rondalles que avui en dia s’han perdut. Durant la vostra vida heu sentit contar rondalles, penseu que al llarg del temps les rondalles es conten d’una altra manera?*

[...] Ara sa gent o es al·lots coneixen més es contes d’en Grimm o d’en Perrault, sense sebre qui és que *else* va replegar que és n’Alcover quan... jo consider que n’Alcover està a s’altura d’en Grimm i tota aquesta gent... i d’en Perrault i des germans... bé... sí, això... [perd el fil i em demana quina era la pregunta] Jo crec que està molt influenciat amb això, que es al·lots llegeixen, i normalment més bé en castellà que en català, rondalles universals perquè tenen un parentesc amb ses nostres. Jo que sé... per exemple... na Magraneta es na Blancaneus, an es fondo es sa mateixa, i així moltes rondalles. I coneixen més a na Blancaneus que no a na Magraneta. Es una llàstima, hi ha una labor per fer, per recuperar i fer notar que mossèn Alcover està a s’altura de tots aquests grans rondallistes que hi ha hagut en sa rondallística universal. I recuperar tot aquest bagatge de cultura, perquè això es cultura amb so sentit mes profund de sa paraula, i que val la pena fomentar-ho i recuperar-ho i donar a conèixer a sa gent jove, que són el futur des dia de demà.

5. *Pensau que avui en dia hi ha rondalles que ja no es conten pel fet d’estar encasellades dins un context antic, molt diferent de l’actual?*

N’hi ha que *alomillar* sa gent jove no l’acabarà d’entendre degut en això de que *alomillar* s’ambientació és antiga, però crec que val la pena conservar aquesta ambientació antiga perquè això forma part de sa nostra història. I sí, jo crec que moltes, per ventura, no se valoren degut en això, o sigui, que forma part de sa recuperació de ses nostres arrels i tot això s’hauria de fomentar, en aquestes arrels les hauríem de regar i d’abonar a fi de que no se perdin i fructifiquin.

6. *Pensau que s'hauria de promoure més la cultura popular? En quin sentit?*

Oh! No ho sé perquè jo estic poc relacionat amb tot es món de sa formació, diguem. però sí, a través des medis que tenim actualment, com poden ser sa televisió, sa ràdio o es WhatsApp mateix. Que a través d'aquests medis s'hauria de... hi ha intents, hi ha qualque esforç per recuperar tot això, per sa tele mateixa veus coses que dius "per aquest camí aniran bé." O siga, aprofitar aquests mitjans de comunicació que tenim actualment i entroncar-los amb tot aquest bagatge d'història, de cosa popular que tenen ses rondalles, es ball de pagès, tota aqueta cosa... sí...

7. *Pel que fa a la música, creis que hi pot haver instruments (com els que mencionau a Sons de Mallorca a l'apartat d'instruments efímers) que desapareguin d'aquí a uns anys?*

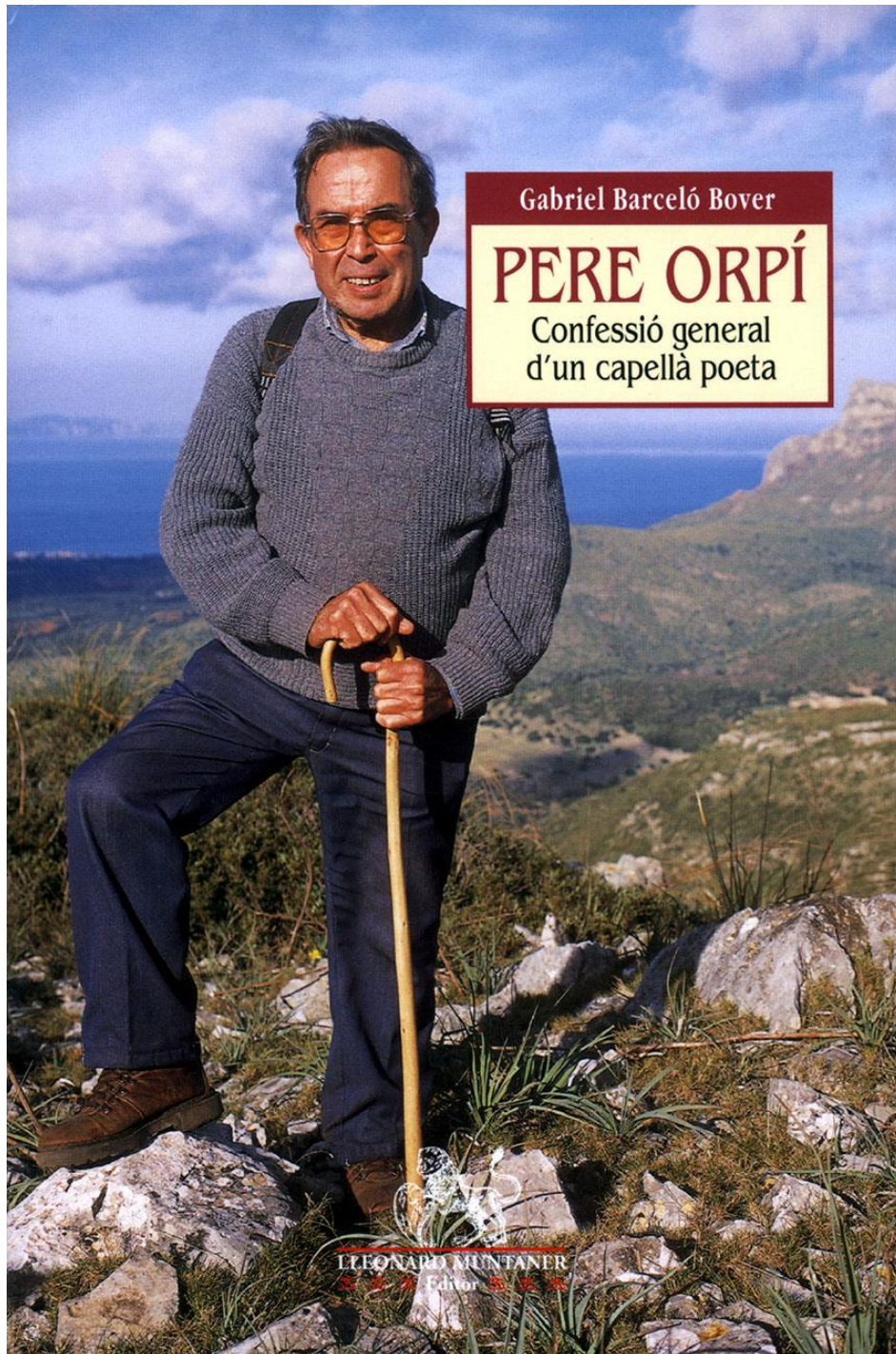
Ah! Sí! An es moment que són efímers tenen una vida curta i es al·lots d'ara, més que res, estan avesats a comprar instruments. I else regalen instruments i... sí podríem dir instruments o juguetes, juguetes musicals que pitges un botó i allò se posa a fer un renou. Aquesta imaginació que teníem noltros de qualsevol cosa, una fulla de garrover, un bri de cugula o una fulla de porrassa, treure-li un so, això fomentava s'imaginació i s'habilitat de treure sons d'allò que pareixia que no era possible. Això, jo crec que avui en dia es difícil recuperar-ho, perquè es al·lots comencen que ja no saben què és cugula o què és porrassa, aquelles coses que llavors... tenien sa seva importància i que ara avui en dia... [agafa el llibre i em mostra els instruments efímers]

8. *Com és la música d'ara en les manifestacions de la cultura popular? Ha canviat amb el temps?*

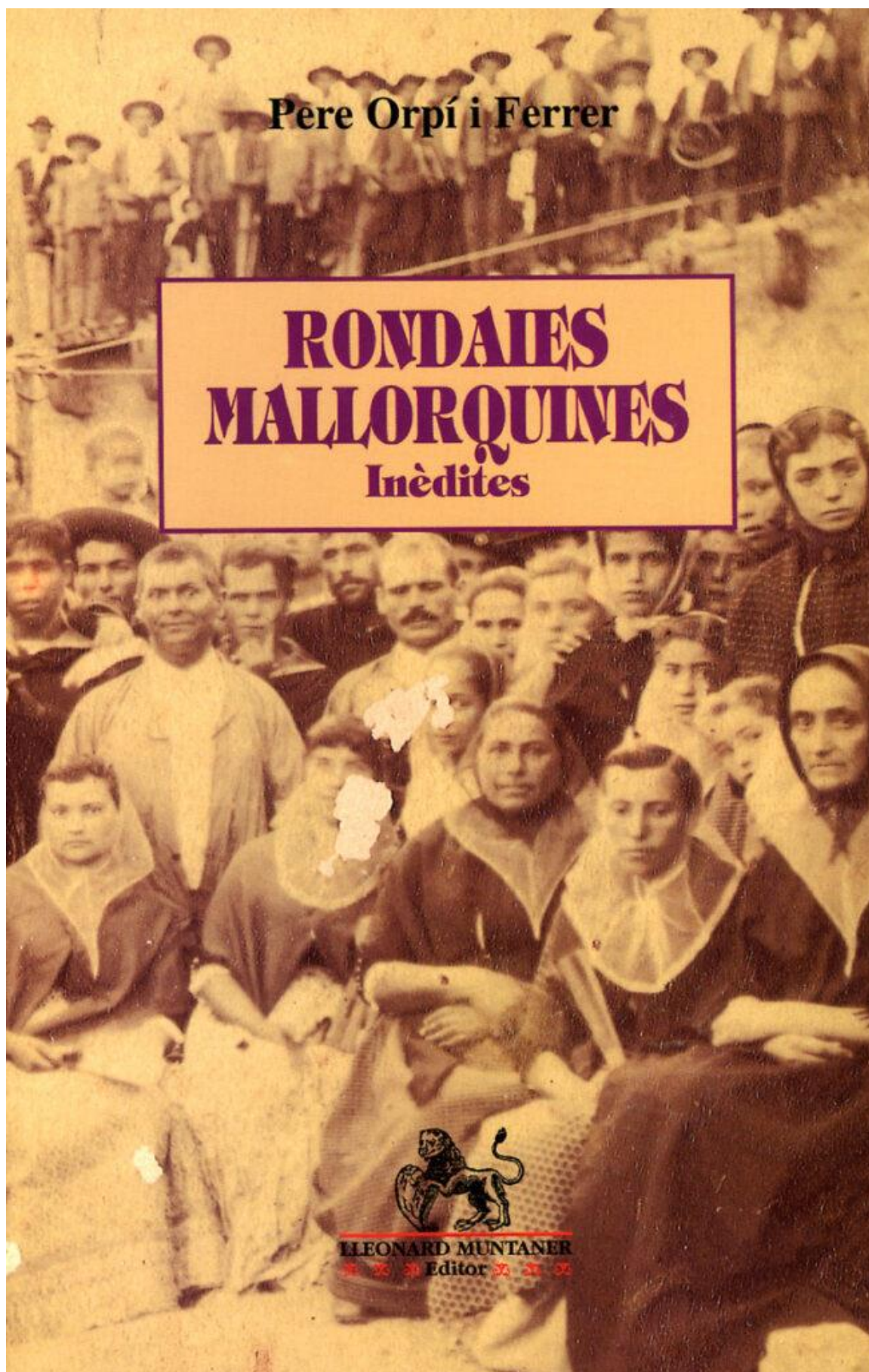
[em demana alguns aclariments sobre la pregunta] Bé sa música d'ara, lo que impera més és sa música pop, sa música country... Ara lo que es pròpiament cultura popular, jo crec que an es fondo és sa mateixa. Es sons d'un temps segueixen tenguent un valor avui en dia, jo que sé es flabiol, ses castanyetes, tot això, es ferreguins, sa simbomba... [...] Val la pena que se fomenti perquè an es fondo venen a ser es mateixos d'altre temps. Avui en dia s'inventen instruments nous i lo que sigui, però es instruments d'altre temps també un dia se varen inventar, aleshores, era una aportació a sa cultura popular. Ara potser que n'hi hagi qualcun se vagin integrant, o siga, una cosa no està barallada amb s'altre. Si agafam sa cultura (cultura) i s'expressió poble (popular) diríem que això hauria de ser

vàlid, com era un temps, esser-ho ara també. Però, això depèn sobretot de sa labor des educadors, mestres, pares i persones així, que tenen una presència i una responsabilitat dins es món de sa formació de sa gent jove.

b) Reproducció d'imatges de les cobertes dels llibres

Coberta de *Pere Orpí: Confessió general d'un capellà poeta* de Gabriel Barceló Bover

Coberta de *Rondaies mallorquines inèdites* de Pere Orpí i Ferrer

Sons de Mallorca

INSTRUMENTS TRADICIONALS:
MÚSICA, SENYALS I CULTURA DE L'OCI

Pere Orpí

Coberta de *Sons de Mallorca. Instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci* de Pere Orpí i Ferrer

Coberta de *Planter de paraules. L'obra escrita d'Antoni Maria Alcover* de Pere Orpí i Ferrer